GÜNEY

88

nisan · mayıs · haziran '19
nisan · gulan · heziran '19
15 tl · 5 euro

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

100 YIL

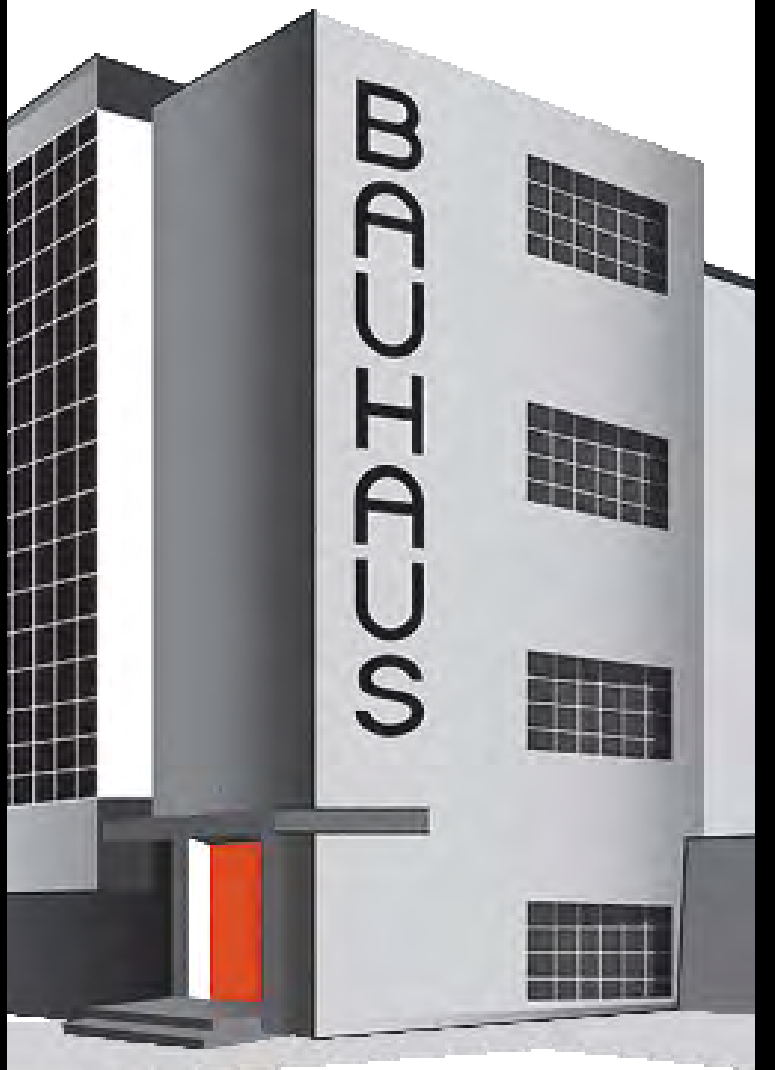

WEIMAR · DESSAU · BERLİN

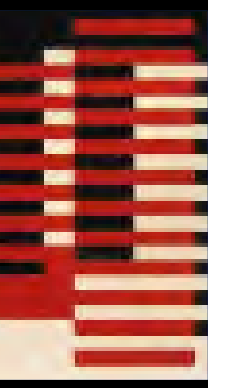

Halkın -Başkaldıran-
Arzuhâlcisi:

YAŞAR KEMAL

Tarihteki Aykırı
Kişiliklerden

ÖMER HAYYAM

Sinema Notları

69. BERLİNALE

9 771302 693887

Dönüşüm Yayınları'ndan iki yeni kitap

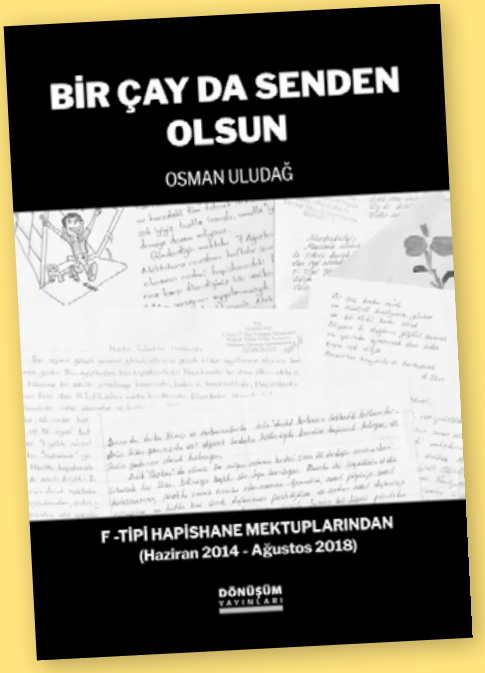

BİR ÇAY DA SENDEN OLSUN

F -TİPİ HAPİSHANE MEKTUPLARINDAN
(Haziran 2014 - Ağustos 2018)

OSMAN ULUDAĞ

"Bir çay da benden olsun" sadece hapishanelerde politik tutsaklara yaşatılan zulmü betimlemekle kalmıyor, keyfi sürgünler nedeniyle binlerce kilometre yol yapmak zorunda kalan tutsak ailelerinin, hapishane kapılarında travmalarla büyüyen tutsak çocuklarının, tedavileri yapılmayan hasta tutsakların seslerini de bize ulaştırıyor. Ve Osman Uludağ bu çalışmasıyla burjuva hümanizminden bir noktada ayrılıyor. O sadece fotoğraf sunmuyor, ağlamak, ağlatmak amacı taşımıyor, bu kara tabloyu değiştirmek için de yol gösteriyor. Eline, yüreğine sağlık Osman Uludağ.
Bir çay da benden olsun... " **— Adil Okay —**

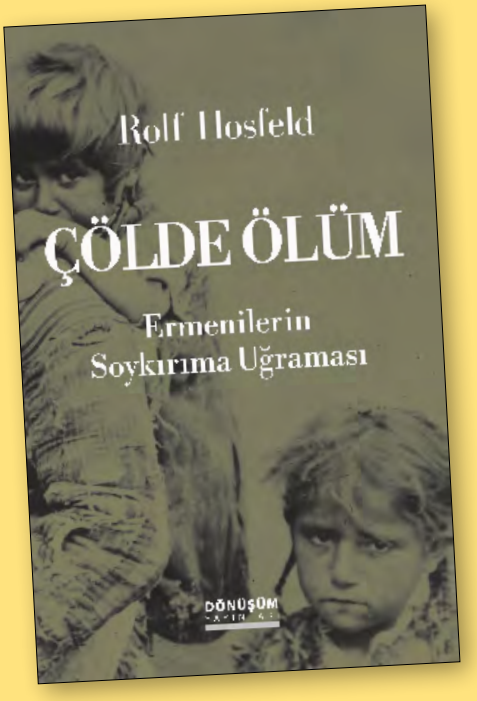

ÇÖLDE ÖLÜM

ERMENİLERİN SOYKIRIMA UĞRAMASI

ROLF HOSFELD

1915 ilkbaharında başlayan korkunç olayları Ermeniler; Aghet –büyük felâket– olarak adlandırırlar. Bu olaylar Ermenilere yönelik soykırım olarak tarihe geçer. Olayları en iyi bilenlerden biri olan Rolf Hosfeld, Ermenilere yönelik bu soykırımı etkileyici ve tarihsel olarak titiz bir şekilde anlatarak, soykırımın arka planlarını açıklarken; daha hâlâ tarih yazımının tabularından sayılan bir konuyu aydınlatmakta.

İSTEME ADRESLERI:

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Sultaniye Mahallesi, 625. Sokak, No: 7/1, Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0530 973 73 95
www.interyayinlari.com/donusum-yayinlari
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com

Taksim Ofis:
Asmalımescit Mah., Terkoz Çıkmazı Sok.,
Terkoz İşhanı No: 1/62, Beyoğlu - İstanbul
Tel.: 0212 - 25 111 91

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba...

Yeni bir sayıyla sizlerleyiz...

Sizlerden gelen ürünlerin sayfalarımız elverdiği ölçüde yeraldığı bir sayı hazırladık. Sizin ürünlerinize yer vermeye özel olarak dikkat ediyoruz. Çünkü Güney sizlerin kürsüsüdür.

Bu sayıda da birçok ürüne yer vermemize rağmen yine de dosyamızda bulunan ve yayınlanmayı bekleyen, gelecek sayılarımızda değerlendirilecek ürünleriniz var. Bu, "Aman artık ürün göndermeyin!" demek değil! Tam tersine ürünlerinizi bekliyoruz.

Daha önce yazdık ama bir kez daha yazmak ihtiyacı hissediyoruz: Güney'de yayınlanmak üzere ürün gönderen dostlarımızdan gönderdikleri ürünlerin başka bir yayın organında ya da internet ortamında yayınlanmamış olmasına dikkat etmelerini rica ediyoruz. Daha önce başka yayın organlarında ya da internet ortamında yayınlanmış ürünleri yayınlamıyoruz. Bilinmesini istedik.

Bir başka isteğimiz daha var ürün gönderen dostlarımızdan: Yazılarınızın içinde yayınlanmasını istediğiniz fotoğraf ya da desen olursa bunları yazıdan ayrı olarak da göndermenizi rica ediyoruz.

Son bir isteğimiz de şu: Binbir emekle, maddi zorluklarla çıkarılan Güney'in dağıtımında hâlâ eksikliklerimiz, zorluklarımız var. Dağıtım ve yeni aboneler bulma konusunda tüm Güney dostlarının duyarlı davranmalarını ve Güney'i sahiplenmelerini istiyoruz.

Güney'i yaşatan da, yaşatacak olan da sizlersiniz...

Yeni sayılarımızda buluşmak üzere...

GÜNEY

KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Asmalımescit Mah.
Terkoz Çıkmazı Sok.
Terkoz İşhanı No: 1/62
Beyoğlu - İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Ezgi Matbaası
Çobançeşme Mah. Altay Sokak No: 10
Yenibosna/İstanbul
Tel: 0212 452 23 26

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 60 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dahil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneydergisiistanbul@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 2.000 TL
1/2 sayfa: 1.000 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 500 TL
1/4 sayfa: 250 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 GÜNEY'den Sizlere

5 Sizlerden GÜNEY'e

6 12 Yıl Oldu! Unutmadık!
GÜNEY

7 Karaca Gözlüm
RAHİME HENDEN

8 Güle güle Aytaç Arman
MUSTAFA DEMİR

8 Düşman Sinemalarda
YILMAZ GÜNEY

10 Haziran
HALİL YENİ

11 Su yasaklanabilir ama susuzluk asla
GANİME GÜLMEZ

12 100 YIL BAUHAUS
DERYA GÜMÜŞ

29 kör kelâm
tan doğan

30 Rusya'da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor
SUAT DERVİŞ

32 Gülümse
TURGAY USANMAZ

33 Sarı Seccade
Dr. İSMET KONAK

35 Ölü bebeğin ninnisi
ZENNURE KARAASLAN

36 Halkın -Başkaldıran- Arzuhâlcisi:
YAŞAR KEMAL
TEMEL DEMİRER

43 Ateş Düşer Nemrut'a
MED REŞİYAN

44 Kimin Tarafı
SÜLEYMAN DEVECİ

47 Bu Taa Viyana Kapılarından Legalize Kamyonlarla Geri Dönmek Hakkında Henüz Konuşmayacağım Anlamına Gelir
M. İNAN FİLİZ

48 Ayrılan Yollar
YILMAZ ÇELİK

50 Yitik Vasiyet
CÜNEYT KARA

51 Hekîm / Doktor
A. KARABAX

52 Ömer Hayyam Üzerine
H. DEMİRCİYAN

58 Kutsal Koltuk
GÜLBİN SODAN

59 Ağrı Kuşu
BİRGÜL TURAN

60 Aret Aleksanyan - "Derwiş Anlatıyor"
GÜLSEN GÜLBEYAZ

64 Yukarı Sülmenli'yi gözyaşları ile terkeden Vartan, Varti ve Vantil'in öyküsü
ALİ ADIGÜZEL

66 Stephen Hawking'in kızı Lucy Hawking ile söyleşi
"Babam inanılmaz biriydi"
(ÇEVİRİ: **GÜNEY**)

69 Divane Bülbül/Bılbılê Har
SELAHATTİN ÇAM

70 Eğitimci-Yazar Özge Doğar:
"Kitap okumayı seven bir bireyin mücadele etme gücü artmıştır..."
RÖPORTAJ:
HAYDAR DOĞAN

KİTAP

72 "Bir Çay Da Senden Olsun"
73 Gökkuşağı'ndaki Kan İzleri
ADİL OKAY
75 Svoboda Petrova'dan "Üç Vatan Bir Hayat"
GÜLFER UĞUR
78 İçilmemiş Çayın Hesabı
HAYRETTİN GEÇKİN
80 Kırmızı Kapı
BEDRÎYE TOPAÇ

82 Sinema Notları
69. Berlinale
ANUŞ PAZARCIYAN

98 Karikatür
K. ÖNTAŞ

SİZLERDEN GÜNEY'E

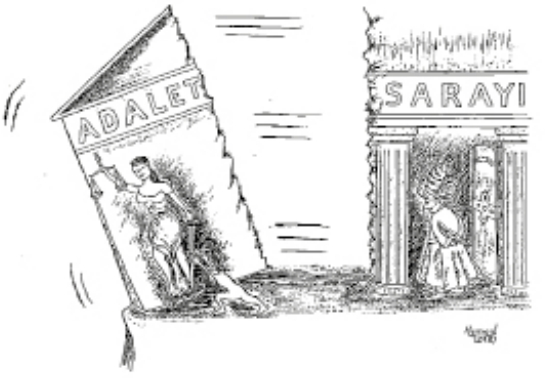

■ Karikatürler: Omer Raman

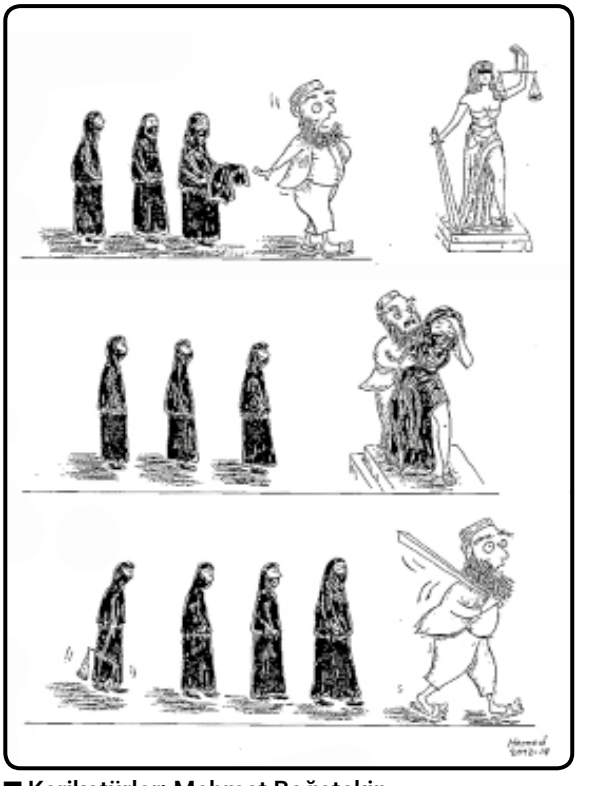

■ Karikatürler: Mehmet Boğatekin

12 YIL OLDU! UNUTMADIK!

Enternasyonalist devrimci, kardeşimiz, dostumuz, yoldaşımız Hrant Dink 12 yıl önce katledildi. Her yıl olduğu gibi 19 Ocak'ta Hrant vurulup düştüğü yerde, eski Agos Gazetesi önünde anıldı.

Binaya Hrant'ın resminin de yer aldığı "Adalet İstiyoruz, Hrant 12", "Vazgeçmiyoruz Ahparig", "Hrant İçin Adalet İçin" yazılı pankartlar asıldı.

Anmada Ermenice ezgiler çalındı. Hrant'ın kalleşçe öldürüldüğü saat 15. 05'te Hrant seslendi kitleye.

Hrant'ın arkadaşları adına bu yıl konuşmayı Sabahattin Ali'nin kızı Fili Ali yaptı.

Filiz Ali, "Babam Sabahattin Ali, 1948 yılında, karlı bir sabahta, benim ve annemin birkaç poz fotoğrafını çektikten sonra, Ankara'dan İstanbul'a doğru yola çıktı, bir daha geri dönmedi. Gözaltında

kaybedilen ve akıbetini hâlâ bilmediğimiz babam ne yazık ki bu ülke tarihinin ne ilk ne de son kaybı oldu. Babamı 'milli hislerle galeyana geldiği için' öldürdüğünü söyleyen katilin, seni öldüren ve sonrasında bayrağın önünde poz veren katilden farkı yoktu" dedi.

Filiz Ali konuşmasında şunları söyledi: "Sana geçtiğimiz yıldan iyi haberler vermek isterdim ama ne yazık ki veremiyorum. Yazarlar, kültür insanları, siyasetçiler, gazeteciler hapiste, haklarında iddianame bile hazırlanmadan, neden olduğunu bilmeksizin cezaevinde aylarını, yıllarını geçiriyorlar. Uluslararası mahkeme kararları hiçe sayılıyor, imzacısı olduğumuz sözleşmelere uyulmuyor, hukuksuz bir hukukla insanlar özgürlüklerinden mahrum bırakılıyor. Kayıplarımız bulunmadığı, bir mezardan mahrum bırakıldığımız yetmezmiş gibi, geçtiğimiz yıl Cumartesi Meydanı'na yapılan saldırılara tanıklık ettik, Cumartesi Anneleri/İnsanları artık meydanlarında değil, ara sokaklarda toplanıp soruyorlar kayıplarının akıbetini. Sevgili Hrant, yine de o kadar umutsuz değiliz. Susmayanlar var, hâlâ buradayız, bir yere gitmiyoruz, vazgeçmiyoruz. Seni öldürdüklerinde henüz çocuk olanlar bugün burada, aramızda, öldürülmenizin peşine düşüyorlar, soru soruyorlar, susmuyorlar. Sizler, kaybettiğimiz bütün değerlerimiz, bize ocak ayazında bakarken, biz burada, her yıl gençleşen kalabalıklarla vazgeçmiyoruz demeye devam ediyoruz. Umut burada! Bu topraklar, bu ülke bizim!"

Hrant'ın arkadaşlarından Asena Günal, Silivri Cezaevi'nde tutuklu bulunan Osman Kavala'nın gönderdiği mesajı okudu.

Binlerce kişinin katıldığı anmada, Güney okurları Hrant'ın resminin yer aldığı, "Hepimiz Hrantız! Hepimiz Ermeniyiz!", "12 yıldır Hrant yok! 12 yıldır adalet yok!", "Seni unutmadık, unutmayacağız ahparig!" sözlerinin yazılı olduğu dövizler açtı.

Hrant'ı katleden tetikçiler ceza aldı, fakat Hrant'ın öldürülmesini organize edenler aramızda dolaşıyor. Ermenilere yönelik soykırımı bugün de inkâr etmeye devam edenlerden Hrant'ın gerçek katillerini açığa çıkarılmasını beklemiyoruz.

Hrant'ı, yaşadığımız cehennemi, cennete çevirme mücadelemizde yaşatacağız!

20 Ocak 2019 ■ **GÜNEY**

Karaca Gözlüm

■ **RAHİME HENDEN**

I

Kurtulur zincirlerinden bir köle,
haberi dağa taşa ulanır,
bey sofralarında duyulur kederi.
Tarih yazar Spartaküs'ün torunu,
zincirlerde yılların pası...
Kırıldı, kırılacak daha da
esaretin kelepçesi.
Dağlarda reçine, kekik,
bir de dağmenekşesi,
açar özgürlüğe kanatlarını
yükselir bulutlara puhu kuşu.

II

Aluç topladı topraklıdamın çocuğu,
biraz da kuşburnu, kekik,
ardından saldı çayıra kuzuları.
Dağların doruklarında alageyik;
öylesine nazlı, alımlı...
Karaca gözlüm, ürkek geyiğim,
ışıldar gözlerinde yaşama sevinci.
Annemin gözleri gibi
parıldar sonsuzluğa doğru.

III

Yolları uzar hasretin
Ege'den Karadeniz'e.
Bir annem var
şimdi kör kuyularda.
Nasıl dayanılır özlemine.
Gözleri elâ, saçları ak
katarak inmiş gözlerine.
Kayalar nasıl sağlamsa dağlarda
yüreğimde öyle sağlam yerin.
Ötelerde ardıç ağacı
bir de yuvası börtü-böceğin.

01.10.2018, Balıklıova

Güle güle Aytaç Arman

■ **MUSTAFA DEMİR**

Sanatçı adı Aytaç Arman olarak tanınan Veysel İnce de aramızdan ayrıldı, dönüşü olmayan yolculuğa çıktı. Kanser tedavisi görürken 69 yaşında 26 Şubat 2019 günü hayatını kaybetti.

Veysel İnce, 22 Haziran 1949 tarihinde Adana'da doğmuştu. 1971 yılında Ses Dergisi'nin açtığı yarışmada ikinci oldu. Aynı yarışmada Tarık Akan birinci seçilmişti. O yıl Yılmaz Güney'in Baba filminde oğlu Ali rolünü başarıyla canlandırdı.

Belleklerde yer eden birçok filmde oynadı. Bedrana, Kara Çarşaflı Gelin, Gece Yolculuğu, Adı Vasfiye gibi filmler, Aytaç Arman'ın güçlü oyunculuğunun öne çıktığı filmlerden bazılarıdır. 1979 yılında Çanakkale yöresinde çekilen, senaryosunu Yılmaz Güney'in yazdığı, yönetmenliğini Zeki Ökten'in üstlendiği Düşman filminde ise, yoksulun yoksulu İsmail rolü ile, Aytaç Arman oyunculuğunun zirvesindedir.

Aytaç Arman birçok televizyon dizisinde de oyunculuk yapmıştır. Oyunculuğu defalarca ödüle layık bulunmuştur. En iyi erkek oyuncu ödülleri almıştır.

12 Eylül Askeri Faşist Diktatörlüğü'nün baskıları yüzbinlerce emekçinin yanı sıra sanatçıları da vurmuştu. Aytaç Arman Sinema Emekçileri Derneği'ne üyelikten 18 yılla yargılanmış ve beraat etmişti. Demek ki, bugünkü "hukuk sistemi" 12 Eylül Faşist Diktatörlüğü'ne taş çıkartacak düzeydedir. Gezi direnişini destekleyen sanatçılar bile ömür boyu hapis cezası ile yargılanıyorlar.

Henüz tedavi yöntemi bulunamayan amansız hastalık onu da aramızdan ayırdı...

Güle güle Aytaç Arman!..

Güle güle Yılmaz Güney'in hemşerisi, arkadaşı ve oyuncusu!..

Güle güle!..■

Aytaç Arman, 1979 yapımı ve Yılmaz Güney'in senaryosunu yazdığı "DÜŞMAN" filminde başrolü oynamıştı. "DÜŞMAN" filmi sinemalarda gösterime girdiğinde, Yılmaz Güney'in "Düşman Sinemalarda" başlıklı yazısı YABANEL DERGİSİ'NİN 11. sayısının arka kapağında yayınlandı. Yılmaz Güney'in YABANEL'de yayınlanmış yazısını yayınlıyoruz.
— GÜNEY —

Düşman Sinemalarda

■ **YILMAZ GÜNEY**

Arkadaşlar,

"DÜŞMAN" filmi şu sıralar gösterime giriyor. Bu film, çoğumuzun yakınen tanığı olduğu yaşanmış olayları konu eder. Gerçeklerden yola çıkıp, halkımızın içinde bulunduğu, soluduğu birçok gerçeğe ışık tuttuğu, birçok gerçeği sergilediği içindir ki, önce Türk sansürünün engeline takıldı, yasaklandı. Daha sonra, Danıştay yolları denenerek, uzun bir bekleyişten sonra izin alınabildi ve halk önüne çıktı. Halkın "DÜŞMAN"a gösterdiği büyük ilgi, egemenleri ürküttü. Gerek resmi kanallarla, gerekse gayriresmi kanallarla saldırılara hedef oldu, birçok yerde, mahalli yöneticilerin keyfi yasaklamalarıyla karşılaştı... Hele hele, Londra film

YABANEL
KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ
Düşman
SİNEMALARDA
YILMAZ GÜNEY

festivalinde, en iyi üç filmden biri seçilmesi, Berlin film festivali sırasında, en iyi senaryo ödülünün "DÜŞMAN"a verilmesi ve OCİC tarafından en iyi film seçilmesi, onların keyfini iyice kaçırdı. Çünkü onlar, "DÜŞMAN"ın her kazandığı başarının, aslında halkımızın başarısı olduğunun bilincindeydiler ve bu filmin anlattıklarından, yaratacağı devrimci etkilerden korkuyorlardı.

Bu filmin senaryosunu yazarken ve çekimi için bir yığın riski göze alırken, sansürün, gericiliğin baskılarıyla karşılaşacağımı, türlü engellerin karşımıza çıkacağını biliyordum. Ancak, inanıyordum ki, engelleri aşmanın, yasakları aşmanın bir tek yolu vardı: YASAKLARI ÇİĞNEMEK, ENGELLERLE SAVAŞMAYI GÖZE ALMAK. Böyle yapmazsak, her zaman kan emici zalimlerin bize çizdikleri kölelik sınırları içinde kalmaya mahkûm oluruz.

İşte bu filmi, kendi alanında, yani sinema alanında yasaklara, gericiliğe, baskılara meydan okumanın, halkımızın mücadelesinin ayrılmaz bir parçası ve ifadesi olarak karşınıza çıkıyor. Göreceksiniz ki, yurtdışında bile bazı çevreler, bu filmde anlatılanlara tahammül edemeyeceklerdir...

Diyorlar ki, Yılmaz Güney, ülkemizi kötü gösteriyor. O kadar tarihi eserlerimiz varken, o kadar büyük otellerimiz, on katlı apartmanlarımız, asvalt yollarımız varken, gidiyor halkın sefaletini gösteriyor. Bütün çabası Türkiye'yi kötülemek.

İki şeyi birbirinden ayırmak gerekir. Ben Türkiye'nin aleyhinde değilim. Ben açıkça, Türkiye'deki egemen sınıflara, onların dayandıkları emperyalist güçlere karşıyım ve her zaman da karşı olacağım. Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu, zorlukları göstermek, halka karşı olmak değil, onlarla beraber olmak, onların kanayan yaralarına parmak basmak ve sergilemektir. Onlar, yoksulluğun, acının, baskının yaratıcılarına kızmıyorlar da, onu gösterenlerden biri olarak bana kızıyorlar. Birgün, aldatılmış ve kandırılmış bir yığın insan, hayatın duvarına kafalarını çarparak gerçeklerin gösterdiği yola döneceklerdir.

Egemen sınıflar, egemenliklerini sürdürebilmek için, ekonomik, askeri, toplumsal baskı ve tertiplerinin yanısıra, ezilen kitlelerin kendi sınıf bilinçlerine varmalarını engellemek için, şeytanı bile şaşırtacak yollar bulurlar. Gazeteleri, magazinleri, sinemaları, radyoları, TV ve benzerlerini, köhnemiş

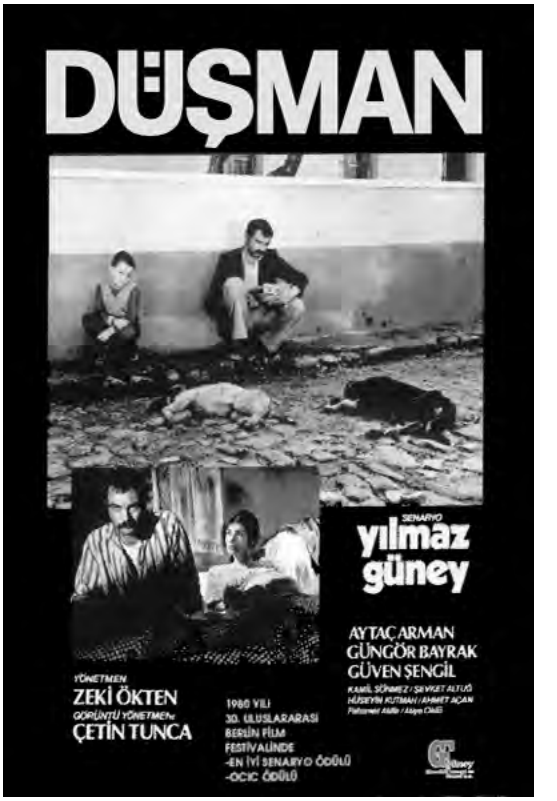

Düşman (1979) filminin afişi

dünyalarını korumak ve ölümlerini geciktirmek için kullanırlar. Amaçları, sürekli bir biçimde, ekonomik, siyasal ve ideolojik anlamda kendilerine bağımlı kılmaktır... Onlar bilirler ki, ezilen kitlelerin, özellikle de işçi sınıfının bağımsız hareketi, kendileri için tehlikelidir. Bu nedenledir ki, onlar ne denli ezilenleri kendilerine bağımlı kılmak için uğraşırlarsa, bizler de, on kat fazlasıyla işçi sınıfının bağımsız hareketi için uğraşmalı ve ezilenleri işçi sınıfının çevresine toplamaya çalışmalıyız... İşte benim sinemam, genel mücadelenin bir parçası olarak bu amaca hizmet etmeye çalışmaktır. "DÜŞMAN" filmi, bu anlayışın bir ürünü olarak, savaşına devam edecektir...

Arkadaşlar,

"DÜŞMAN" filmini görün, tartışın ve ona sahip çıkın.

Gerici çevrelerin tehdit ve baskılarını boşa çıkartalım.

Zafer halkımızın olacaktır.

Hepinize selam... Bin selam... ■

(YABANEL Sayı 11, Temmuz 1982)

Haziran

■ HALİL YENİ

Yetti!
Gazetede manşet,
Duvarda afiş,
Dilde suskunluk bitti.
Kurudu gözlerimizdeki nisan yağmurları,
Karakışın ayazı gitti.

Yetti!
Sustu rakı sofrasında Eylül yenilmişliği,
Tükenmişliği insanın,
"Gayrı olmaz" demişliği,
Kapatmışlığı kendini kitli kapılar ardına.

Yetti!
Dayan ile diren ile,
Yetti! tazyikli TOMA başlarında duran ile,
Yemişliğiyle biberin gazını,
Yüzümüzde acının gülümseyişiyle.

Yetti!
Okulda çocuk,
Balkonda kadın,
Sokakta direniş yeşerdi.
Çiçek açtı gaz fişeğinde.
Mezar taşına "uyan" yazdığım umut dirildi.

Yetti!
Yılların biriktirdiğiydi bu çığlık,
Bu haykırış,
O sultan saltanatını titretti.
Ayağa kalktı halk yaştan yaşa,
Ülkeyi baştanbaşa inletti.

Yetti!
Bir anadan doğma kardeşti sanki,
Barikatta insanlar kol kola girdi.
Sustu ırktan ırka uzanan tel örgülerde savaş.
Mezhep duvarlarına sığmadı aştı inanç.
Önce "İnsan", dedi kol kola girdi.

Öfke kızılı, gece siyahı, çArşı beyazı,
Sarıyla yeşili,
Ve gökkuşağının tüm renkleri,
Kol kola girdi.

Deplasmanda tehlikeli,
Devlet hükmünde serseri,
Yeşil sahaların isyankâr tribünleri,
Otuz dördüncü dakika geldi;
Kol kola girdi.

Kol kola girdi gaz ile cop ile,
Kol kola girdi yalana atılan taş ile,
Meydan ile,
Sokak ile,
Caddede esnaf ile,
Kol kola girdi ayırdıkça sarılan tırnak ile.

Artık yetti!
Ateş böcekleri harından,
Kelebekler ömründen verdi.
Karardı gaz bombasında akşam,
Aydınlandı havai fişeğinde insan yüreği.

Artık yetti!
Bitti otuz yıllık karanlık gece,
Kirli yüze,
Öfkeli göze,
Kısılmış sese,
Ve kadınların,
Ve çocukların olduğu her yere,
Umut tohumları ekildi.

Artık yetti!
Kitap aralarında kurutulmuş insanlık,
Ağaçlarda dal verdi.
Açıldı üst üste kilitlenmiş kapılar,
Korku evinden çıktı, parklara serildi.
Geçti gitti yüreğimizin sonbaharı,
Yurduma devrimin ilkbaharı geldi.

Artık yetti!

SU YASAKLANABİLİR AMA SUSUZLUK ASLA

■ **GANİME GÜLMEZ**

"Çürüme, doğada olduğu gibi tarihte de yaşamın laboratuvarıdır" — Karl Marx

Neyi istedik! Bencilliği, açgözlülüğü, rekabeti altettiğimiz bir yaşamı.

Neyi istedik! Zenginlik ve mutluluk paketlerinden ibaret hayallerin kabuğunu parçalayıp, başka hayallerin sevinciyle ömrümüzü doldurmayı.

Neyi istedik! Her gün, her adımımızda hayatı öğrenerek keşfetmeyi: Ölümü düşünmeden, öğrendiklerimizle zenginleşerek yürüdüğümüz bir yaşam iradesini elden bırakmamayı!

Ve bütün bu isteklerimize bulabildiğimiz tarihsel yanıt hangisiydi? Sadece sosyalizm!

İnsanoğlunu bencillikten uzaklaştırıp, rekabetten, açgözlülükten arındıracak bir sistem arayışının ürünüydü "sosyalizm" kavramı, pratiği.

Ve bizler neyi istedik! Önce kendimizi bütün bunlardan uzaklaştırmayı ve arındırmayı. Kirlenmemeyi, çürümemeyi; bütün bunlara karşı sürekli kulaç atabileceğimiz irademizi sağlamlaştırmayı.

● ● ●

"Yalan, samimiyet, içtenlik..."; 90'ların henüz başında, gençliğin sorguladığı en önemli konulardı bunlar. Şiddetli bir fırtına esmekteydi. Attığımız her adımda sanallaşmalarla karşılaşıyorduk. Sözler sanal, yapılan bir işi dahi gerçek ayrıntısıyla aktarmak sanal... "Gerçek ne peki..." dediğimiz yığınla davranış, söz, hareket cirit atmaya başlamıştı etrafımızda. Yaşam tecrübelerimizin azlığı, bu işin bir yanıydı. Ancak esas yanı, köşe dönmeciliğin, çıkarcılığın, birbirine çelme takmanın parıltılı bir kültür olarak yayıldığı Özal döneminde olmamızdı. Biz de, bizden önceki kuşaklar da bu çarkın hızına karşı kulaç atmakta hayli zorlandı.

Peki şimdilerde nasıl bu döngü?

Bu sanallaşmalar, toplumsal yaşamın gerçeği hâline geldi.

Güzelliklere daha fazla düşman olundu.

Aşağılık kompleksleri, çelme takma kültürü doğallaştı. Ve kanıksandı.

İnsan hayatları; yalan, samimiyetsizlik, düzenbazlık üzerinde kök saldı ve çürük bir ağaç ortaya çıktı. İnsanlığın büyük bir bölümü; sisteme değil, birbirine karşı mücadele ederek enerji tüketir hâle getirildi. Örgütlü yaşamlar da bu kasırga altında sarsıldı.

Politik kesimlerde dahi, facebook başlarına geçip; en yakınlarındakilere, dünya görüşü aynı olanlara karşı küfürler savurma hâli hastalık derecesinde bir alışkanlığa dönüştü. Kanıksandı.

Kısaca; iletişim hızının da perçinlediği sanal dünyanın yarattığı kocaman "BEN"ler, kanser gibi yayıldıkça yayıldı.

Her şeyin çözümü, sürekli geleceğe ertelenir hâle geldi. Bu da kanıksandı.

Hayatın en küçük nüvelerinde dahi alışkanlıklardan vazgeçip, değiştirip-dönüştürme cesareti kuşanılamadı. "Politika" denen şey, yaşam dışında soyut bir dua gibi ele alınır oldu. Her şey büyük hedeflere-geleceğe kilitlendi.

Oysa hepimiz biliriz: Bir şeylerin değişebileceğine umut, değiştirebildiğimiz, değiştirme iradesini gösterebildiğimiz kadardır. Bunun tersi, tam bir yabancılaşma hâlidir.

● ● ●

Böylesi düşünsel yolculuklar içerisindeyken, 1978'de yazılan bir kitap düşüverdi elime.

Ölümlerden dönen, sürgünde yaşayan ve her koşulda kalemini elinden bırakmayan Eduardo Galeano, Süleyman Doğru'nun çevirisiyle yayınlanan "Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri" adlı kitabının sonunda yayınlanan röportajında; "Arjantin bizim ülkemizde yaşanmaya başlananları seziyor. Arjantin zincirlerinden kurtuluyor ve kulağını açıyor. Halk bu sessizlik ve korku yıllarının ardından gerçekleri öğrenmek istiyor. Görüldü ki su yasaklanabilir; ama susuzluk asla" diyor.

● ● ●

Dünyanın nasıl bir zamanında; insanların hastalandıklarında ilaç bile bulamadıkları, kanın gövdeyi götürdüğü, sosyalizmin depremler üzerinde salındığı bir zamanda süzülmüş bu sözler:

SU YASAKLANABİLİR AMA SUSUZLUK ASLA!

Yeter ki, önce biz, kendimiz; geleceğe değil, güne ve saate sarılmayı elden bırakmayalım. Çürümeleri, kirlenmeleri, iradesizlikleri kanıksamayalım. Yalansız ve hilesiz yürüyelim. Susanacak olanı, şimdiden bulandırmayalım.... ■

1919-2019

100 YIL

■ DERYA GÜMÜŞ

Bauhaus Binası, Dessau

İLK üç ayını geride bıraktığımız 2019 yılı, önceki kimi önemli olayların 100. yıldönümü olmasıyla önemli... Herkes kendince birşeyler buluyor bu yılda... Örneğin Türkiye devletinin sahipleri, kemalistler 19 Mayıs'ta Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışının 100. yılını kutlayacak, kurulan cumhuriyeti bu kez de bu yıldönümü üzerinden kutsayacaklar...

Bizim tarafta, ezilenlerin safında olanlar daha ocak ayında Almanya (ve uluslararası) işçi sınıfının değerli önderleri Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un katledilmelerinin 100. yılında onları andık, sınıf kinimizi bir kez daha biledik.

Bizim taraf açısından 2019 yılı proleter dünya devriminin en yüksek örgütsel yapısı olan III. Enternasyonal'in (Komünist Enternasyonal ya da Komintern olarak da adlandırılır) kuruluşunun 100. yıldönümüdür. Bu nedenle 100. yılında Dünya Komünist Hareketi'nin birliği ve yeniden örgütlenme olanakları gündeme daha fazla getirilecek, dünya komünistlerinin birliğinin gerekliliği, bu birliğe giden yolda varolan engeller ve bu engellerin kaldırılmasına dönük politikalar... vb. daha fazla dillendirilecek, konuşulacaktır. Tabii kültür alanında bu 100 yıl içinde artılarımızı, eksilerimizi sorgulamak da var işin içinde.

Bu bağlamda bu yıl bir başka yıldönümü daha var: BAUHAUS bundan 100 yıl önce, 1 Nisan 1919 yılında kuruldu. Bu makalemizde kültür ve sanat alanında etkileri günümüze kadar süren bu akım üzerinde duracağız...

Bir ütopyanın peşinden gitmek...

Bugün evlerimizde kullandığımız sade ve çağdaş stilize edilmiş sandalyeden çay takımına, masa lambasından şurada üzerinde oturduğumuz basit bir şekilde tasarlanmış sandalyeye... kül tablasından lambalara...

yemek takımından üzerinde yattığımız yatağa... kadar birçok ev eşyasında izlerini gördüğümüz, kısa ömürlü bir geçmişi olmasına rağmen sanatın (ve hayatın) birçok alanında etkisini bugünlere dek sürdüren bir akımdır Bauhaus akımı...

Sanatın bir dizi alanında yapılmış bir devrimin adıdır Bauhaus... Bir ütopyanın peşinden gitmektir, bir ütopyayı gerçekleştirmek için atılan ilk adımlardır Bauhaus...

Bauhaus yeni insanın yaratılmasında, onun sanatsal eğitiminde, onun ihtiyaçlarının yaratılmasında sınırların kaldırılıp atılmasının adıdır. Bauhaus sadeliğin, işlevselliğin hâkim olduğu çağdaş bir sanat anlayışının kitlelerle buluşturulmasının adıdır.

Bu tanımlamalara çok daha fazla şey eklenebilir...

İyi güzel de; nedir Bauhaus? Bu kadar övgü tümcesini peşpeşe sıraladığımız Bauhaus bu övgüleri hakedecek ne yapmıştır?

Kısaca; bugün bile günlük yaşamımızda karşılaştığımız, kullandığımız birçok üründe izi olan Bauhaus, 20. yüzyılda mimari, tasarım, tiyatro, fotoğraf, enstalasyon vb. sanatın hemen her alanında yeni şeyler yaratmış bir okulun adıdır.

Çağdaş sanatın temsilcisi bir mimar olan Walter Gropius ve arkadaşları tarafından kurulan ve yine çağdaş sanatın peşinden giden bir grup sanatçı tarafından yönetilen bu okul dünyanın en seçkin ve çağdaş mimarlarını, sanatçılarını, bir araya getirerek yalnızca bir eğitim kurumu yaratmakla kalmamış; etkileri günümüze kadar gelen zengin bir birikim yaratmıştır.

Bauhaus'un kuruluşuna doğru...

İkinci Reich olarak da adlandırılan Alman İmparatorluğu, 18 Ocak 1871'de Prusya ve diğer küçük Alman devletlerinin birleşmesiyle oluştu. İlk imparatoru I. Wilhelm'di. Hohenzollern Hanedanı'nın yönettiği imparatorluğun başkenti Berlin'di. Bu yeni imparatorluk 1884'ten itibaren sömürgeler kurmaya başladı. Hızlı büyüyen ekonomisiyle, dünyanın en büyük emperyalist güçlerinden birisi oldu, kısa sürede dönemin en güçlü emperyalist güçlerinden birisi olan Fransa ve İngiltere'yle dünya ölçeğinde çıkar dalaşına girişti.

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları dünyanın sömürgeci güçler tarafından yeniden paylaşılmasının gündeme geldiği , bu çerçevede yeni ittifakların oluştuğu ve ilk emperyalist savaşla son bulacak bir nihai dalaşın hazırlık dönemidir.

Yarışa sonradan katılma anlamında "yeni" emperyalist güç olarak Almanya II. Wilhelm (15 Haziran 1888 - 9 Kasım 1918 arasında hüküm sürdü) zamanında sömürge konusunda diğer Avrupa ülkeleriyle dalaşa girdi.

İlk dünya savaşının hazırlığının sürdüğü dönemde Alman emperyalizmi endüstrideki gelişmelere paralel olarak mimaride, endüstride ve uygulamalı sanatlarda standartlaşma arayışına girişiyor, bu yolla uluslararası alandaki gücünü artırmak, dünya pazarında daha avantajlı bir pozisyona geçmek istiyordu. Bu isteğin yerine getirilmesinin bir aracı olarak, 1907'de Deutscher Werkbund (Alman İş Birliği) kuruldu. Bu dernek içerisinde dönemin önemli mimar ve sanatçıları ile Bayer, Bosch, Benz gibi hafif sanayi üreticileri de yeralıyordu. Daha sonra Bauhaus'un kurucusu olacak Walter Gropius da bu birlik çatısı altında çalışmalarını sürdürüyordu.

Werkbund'un 1914'te yapılan 7. Kongresi'nde iki ayrı görüş karşı karşıya geldi. Bunlardan birisi birliğin başkan yardımcılığı görevinde olan, Alman siyaset çevreleriyle ve bürokrasiyle içli dışlı olan Berlinli mimar Hermann Muthesius'un başını çektiği gruptu. Bu grubun görüş-

Deutscher Werkbund (Alman İş Birliği) 1914 Köln Sergisi için afiş, Grafik: Fritz Hellmut Ehmcke

lerine göre estetik ve yeni bir tasarım anlayışı gerekliydi ve bu kapitalizmin ihtiyaçlarına göre şekillenmeliydi. Bu durumda sanatçı kapitalizme bağımlı; onun çıkarları, talepleri doğrultusunda üretecek, onun hizmetlisi olacaktı.

7. Kongre'deki bu kamplaşmada diğer tarafta Belçikalı mimar Henry van de Velde'nin başını çektiği bir grup vardı. Bu grup birlik çatısı altında çalışan sanatçıların mutlak özgürlüğünü savunuyorlardı.

Muthesius ve yandaşlarının Werkbund'a kabul ettirmeye çalıştıkları düşünceye karşı

Belçikalı mimar Henry van de Velde

Henry van de Velde ve ona destek veren Walter Gropius ve müze yöneticisi Karl Ernst Osthaus gibi üyeler Werkbund sanatçılarının mutlak özgürlüğünü savundular. Kongredeki bu kamplaşma aslında ileride daha da kristalleşecek olan farklı, birbirine taban tabana zıt iki dünya görüşünün kamplaşmasıydı.

Deutscher Werkbund'un kurucu üyelerinden birisi olan Henry van de Velde 1907'de Weimar'da Tatbiki Sanat Okulu'nu kurmuştu. Okul Grandük Wilhelm Ernst'in himayesindeydi ve daha sonra kurulacak olan Bauhaus'un Weimar Güzel Sanatlar Akademisi ile birlikte iki temel kurumundan birisiydi. Okulda metal, seramik, dokuma gibi atölyelerle birlikte resim, perspektif, iç mimari, konstrüksiyon dersleri verilmekteydi.

1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı okul açısından bir dönüm noktası oldu. Almanya, Fransa'yı işgal ederken "yolu üzerindeki" Belçika'yı da "geçerken" işgal etmişti. Henry van de Velde Belçikalı olduğu için Tatbiki Sanat Okulu'ndaki işine son verildi. Okulun kurucusu ve yöneticisi Van de Velde 1917'de İsviçre'ye taşındı. Ancak Henry van de Velde taşınmadan önce yerine Walter Gropius'u önerdi. Gropius, modern mimari ve tasarım alanında Avrupa'da tanınan birisiydi ve üç kuşak mimar olan bir aileden gelmekteydi.

1915'te Gropius Tatbiki Sanat Okulu'na direktör olmak üzere çağırıldığında teklifi geri çevirmedi. Ancak savaş bittikten ve hatta devrim gerçekleştikten sonra görevine başlayabilecekti...

Devrimden yana esiyor rüzgâr

Gropius'un kurduğu Bauhaus'taki çalışmaların içeriğine/özelliklerine, okulun temel ilkelerine geçmeden Bauhaus'un kuruluşuna ve verilen eğitimin içeriğine açıktan etkide bulunan kimi noktalara dikkat çekmek gerekiyor.

Bunlardan birisi modern sanatta yenilikçi bir çığırın açılmış olmasıydı. Yüzyılın başlarından itibaren empresyonizm, ekspresyonizm, kübizm, suprematizm... gibi bir dizi akım ortaya çıkmış, geçmişin klasik, tutucu sanat yapılanmasına bayrak açılmıştı. Burjuvazinin yüzyıllardır egemenliğinde olan ve biçim olarak ağır, tutucu sanat anlayışı terkediliyordu. Sosyal, siyasal ve teknolojik olarak ulaşılan birikim, sanat alanında da yeni ve modern olanın sahneye çıkmasını zorunlu kılıyordu.

Bir diğer önemli gelişme siyasal olarak burjuvazinin egemenliğinin karşısına yeni bir toplum projesinin pratikte hayat bulmasıydı. Artık burjuva iktidarların alternatifi olan, burjuvazinin "mezar kazıcısı" proletarya tarih sahnesinde yerini almış, kendi devletini kurmuştu. Sosyalizm düşüncesi dünya çapında emekçi yığınlar ve ezilen halklar arasında kök salıyor, sempatiyle karşılanıyordu. Sosyalizme/komünist düşünceye olan bu ilgi 20. yüzyılın başlarında burjuva iktidarların tepesinde "demoklesin kılıcı" gibi sallanıyordu.

Rusya'da gerçekleşen devrimden bir yıl sonra, Ekim 1918'de Almanya'da da bir devrim gerçekleştirildi. Almanya çapında örgütlenen

işçiler, emekçiler, askerler ayaklandılar. Bazı kentlerde işçi-asker Sovyetleri iktidarları kuruldu. Fakat doğru bir önderlik olamadığından bu iktidarlar uzun süre yaşayamadı. İhaneti ile ünlü Sosyal Demokratlar, devrimin önderliğini ele geçirerek, devrimin sosyalist devrime doğru gelişmesinin önünü kesmeyi becerdiler. Devrimci ayaklanmaların sonucu imparatorluğun yıkılması, Alman Cumhuriyeti'nin kurulması oldu. Kurulan Cumhuriyet parlamenter bir sisteme dayalıydı. Alman devrimi, Alman "sosyaldemokrasisinin" de marifetiyle 1919'da boğuldu; devrimin önderleri olan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht katledildiler.

Bu hareketli siyasal dönüşümlerin yaşandığı dönemde Bauhaus'un kurulduğu şehir olan Weimar gerek siyasi alanda, gerekse kültür ve sanat alanında oldukça zenginliği bağrında taşıyordu. Zaten Schiller'in, Goethe'nin de yaşadığı, ürettiği... bir şehir olarak "özel" bir "ün"e de sahipti.

Üretim tekniğinin gelişmesi bir diğer ayırıcı noktaydı. Üretim araçlarındaki gelişme sanatta da yenilikleri zorunlu hâle getiriyordu. Makinalaşmanın yoğun olarak üretimde kullanılması, hayatın birçok alanında kullanımı karşısında sanat kayıtsız kalamazdı. Tekniğin açtığı yeni yolların sanatla buluşması kaçınılmaz olarak kendisini dayattı ve yine yüzyılın başlarında ortaya çıkan akımların izledikleri yollar, kullandıkları biçimler ve tasarımlar teknoloji ile sanatın buluşmasına yol açacaktı.

Bauhaus kuruluyor

1 Nisan 1919'da Bauhaus Okulu Walter Gropius'un önderliğinde kuruldu. Bu tarihte Walter Gropius, Tatbiki Sanat Okulu ile yine daha önce kurulmuş bulunan Weimar Güzel Sanatlar Akademisi'ni birleştirerek Bauhaus Okulu'na dönüştürdü. ("Staatliches Bauhaus")

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, yıkılmış, savaşta yenilmiş bir Almanya... İmparatorluğun yıkıldığı, yeni bir cumhuriyetin kurulduğu bir Almanya... 1917 Ekim Devrimi'nin etkilerini önemli ölçüde hisseden, bu devrime benzer bir devrimi gerçekleştirmeye çalışan, sosyalizm/komünizmin hayli kabul gördüğü... bir Almanya...

Yeni bir inşaya ihtiyaç vardı ve bu ihtiyacın giderilmesinde ihtiyaç duyulan teknik de ortaya çıkmıştı. Eski tarzda, klasik/barok tarzda tasarlanmış; abartılı, pahalı, sadece zengin bir kesimin alabileceği "modası geçmiş" ürünler yerine; kullanışlı, basit ve ekonomik, geniş işçi ve emekçilerin alıp kullanabilecekleri ürünler neden mümkün olmasındı?

Bu gerçeklerin ışığında Gropius yeni dönemin gerekliliklerini/zorunluluklarını da düşünerek Bauhaus'da yeni bir stil yaratmak, yeni ve kolektif bir sanat anlayışıyla, diğer sanat alanlarıyla içiçe çalışan, onlarla kombine edilmiş/desteklenmiş bir mimari yaratmak istiyordu. O'na göre mimarlık öncelikliydi: "Tüm yaratıcı faaliyetlerin nihai amacı inşadır!" diyordu Bauhaus Manifestosu'nda. Gropius'a göre anda güzel sanatlar ve mimari tecrit halindeydi; bu tecritten kurtulmak ancak ve ancak "zanaatkarlar" olarak adlandırdığı sanatçıların bilinçli işbirliği ile kurtulabilirdi. Bunun için ama öncelikli görev sanatçılar (mimarlar, ressamlar, heykeltraşlar...) iyi bir sanat eğitiminden geçmeliydi. Oysa yeni sanat eğitiminde sanatçı/lar üretilenin/inşa edilenin "hem varlık olarak hem de çeşitli parçaları açısından birleşik özelliğini anlamaya"/kavramaya başlamalıydı. Bu kavrandıktan sonra sanatçıların üretimleri/çalışmaları, Gropius'un "salon sanatı" olarak adlandırdığı kayıp mimariyi yeniden kazanacak, sanatçılar "hakiki mimari ruhuyla" dolacaktı. Eski türden sanat okulları bu yönlü bir eğitim verme, yeteneğinden uzaktı.

Walter Gropius

BAUHAUS MANİFESTOSU

Tüm yaratıcı faaliyetlerin nihai amacı inşadır! Binaların dekorasyonu bir zamanlar güzel sanatların en soylu işlevi ve güzel sanatlar ise muazzam mimari için elzem idi. Günümüzde güzel sanatlar ve mimari hoşnut bir tecrit halinde varlığını sürdürüyor ve ancak zanaatkârların bilinçli işbirliğiyle kurtarılabilir. Mimarlar, ressamlar ve heykeltıraşlar bir kez daha inşanın hem bir varlık olarak hem de çeşitli parçaları açısından birleşik özelliğini anlamaya ve kavrama başlamalı. Böylece çalışmaları "salon sanatı" olarak kaybettiği hakiki mimari ruhuyla dolacak.

Eski sanat okulları bu birliği üretemiyordu ve sanat öğretilemeyeceğine göre, nasıl üretmelilerdi ki? Okullar yeniden eski atölye hallerini kazanmalı. Motif tasarımcısı ve uygulamalı sanatçının yalnızca çizim ve resimden oluşan dünyası yeniden şeylerin inşa edildiği bir dünya haline gelmeli. Yaratıcı faaliyetten zevk alan bir genç, şimdi de kariyerine eskiden olduğu gibi bir zanaat öğrenerek başlarsa, becerileri muazzam şeyler başarabileceği zanaatlara ayrılacağı için, üretken olmayan "sanatçı" artık kifayetsiz sanatkârlığa mahkûm edilmeyecek.

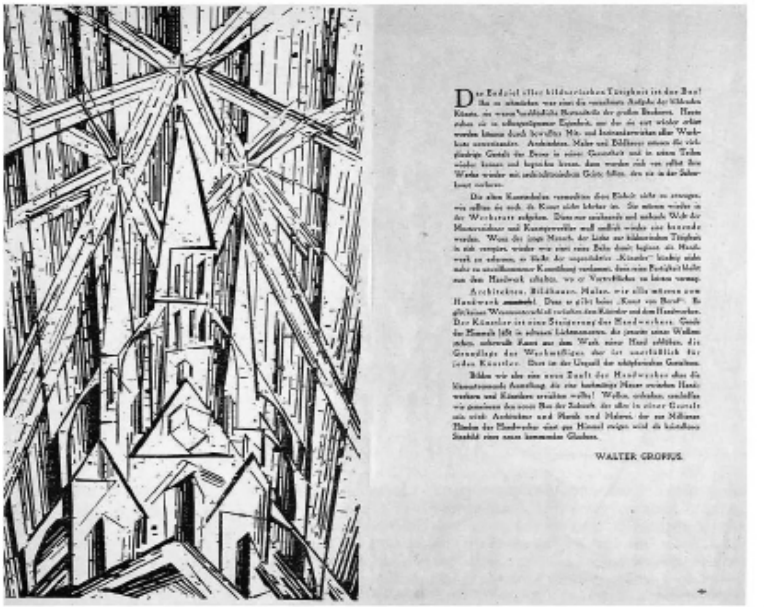

Bauhaus Manifestosu'nun ilk baskısı Lyonel Feininger'in çizdiği "Katedral/Bazilika" deseniyle birlikte yayınlanmıştı.

Mimarlar, ressamlar, heykeltıraşlar, hepimiz zanaata geri dönmeliyiz! Çünkü "profesyonel sanat" diye bir şey yok. Sanatçı ve zanaatkâr arasında temel bir fark yok. Sanatçı yüce bir zanaatkârdır. Cennetin zerafeti ve istemi aşan nadir ilham anlarıyla, sanat bilinç dışında bu elin emeğinde, ama zanaatın her sanatçı için elzem olduğu temelinde canlanabilir. Yaratıcılığın özgün kaynağı burada yatar.

Bu yüzden zanaatkârlar ile sanatçılar arasında kibirli bir sınır oluşturan sınıf farkları olmaksızın yeni bir zanaatkârlar birliği yaratalım! Geleceğin yeni inşasını birlikte arzulayalım, tasarlayalım ve yaratalım. Bu mimari, heykel ve resmi tek bir biçimde birleştirecek ve bir gün yeni ve yaklaşan inancın berrak simgesi olarak milyonlarca işçinin ellerinden cennete yükselecek.

WALTER GROPIUS

Çeviren: Nilay Kacar. Kaynak: www.acikhavasiir.blogspot.com

Oysa yapılması gereken sanat eğitiminin yeniden örgütlenmesiydi. Bu "bütüncül bir sanat" olmalıydı ("Gesamtkuntswerk"). Ve bu eğitimin temelinde zanaat vardı... "Mimarlar, ressamlar, heykeltıraşlar, hepimiz zanaata geri dönmeliyiz!" diyordu Gropius Manifesto'da... Ve devam ediyordu: "Çünkü "profesyonel sanat" diye bir şey yok. Sanatçı ve zanaatkâr arasında temel

bir fark yok. Sanatçı yüce bir zanaatkârdır. Cennetin zerafeti ve istemi aşan nadir ilham anlarıyla, sanat bilinç dışında bu elin emeğinde, ama zanaatın her sanatçı için elzem olduğu temelinde canlanabilir. Yaratıcılığın özgün kaynağı burada yatar."

Bauhaus Manifestosu'nda üzerinde durulması gereken bir nokta var. Manifestonun ilgili bölümünde şu söyleniyor: "...zanaatkârlar ile sanatçılar arasında kibirli bir sınır oluşturan sınıf farkları olmaksızın yeni bir zanaatkârlar birliği yaratalım!" Bauhaus üzerine yapılan değerlendirmelerde bu konu üzerinde duruluyor, yer yer eleştiriliyor.

Burada sözü edilen sınıflar, sosyolojik anlamda sınıflar değil, zanaatkâr ve sanatçılar sınıflandırması anlamında "sınıflar"dır. Egemen anlayışa göre sanatçılar üstün bir sınıftır. Zanaatkârlar ise sanat yapamazlar. Bauhaus bu ayrıma karşı bir akımdır.

Devamında şunları belirtiyordu Gropius: "Geleceğin yeni inşasını birlikte arzulayalım, tasarlayalım ve yaratalım. Bu mimari, heykel ve resmi tek bir biçimde birleştirecek ve bir gün yeni ve yaklaşan inancın berrak simgesi olarak milyonlarca işçinin ellerinden cennete yükselecek."

Görüleceği gibi her ne kadar "sınıf farkları olmaksızın" denilse de, sonuçta milyonlarca işçinin çıkarları vurgulanmaktadır. Gropius ve Bauhaus işçi sınıfından yanadır. Milyonlarca işçi ve emekçi için üretim düşüncesini savunmakta ve bunun pratiğini yapmaktadır.

Geçerken bir noktayı belirtmemiz gerekiyor:

Her ne kadar Bauhaus'çular devrimden, sosyalizmden, komünizmden etkilenmiş olsalar da, yaratıcılıklarında geniş işçi ve emekçi yığınların ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmiş olsalar da... içinde yaşadıkları toplum bir burjuva toplumuydu, egemen olan sınıf burjuva sınıfıydı, yönetim burjuva yönetimdi... Dönem; "işçi ve emekçilerin ihtiyaçlarını karşılama" Bauhaus düşüncesi ile burjuvazinin yeni tekniğe uygun, tasarım çeşitliliğinin artırıldığı, kapitalist pazar için üretim talebinde bulunduğu bir dönemdi ve bu iki (karşı) duruş üstüste binmişti. Bauhaus değerlendirilirken bu durum gözardı edilmemelidir.

Neden "Bauhaus" isimlendirmesi?

Geçerken "Bauhaus" isimlendirmesi üzerinde de durmakta yarar var, çünkü "Bauhaus" isimlendirmesi Gropius'un bilinçli bir tercihidir.

Bauhaus'un kelime anlamı "Yapı Evi" dir, ama "İnşaat Okulu" ("Bau"/"bauen" inşa etmek, bina inşası) anlamına gelmektedir. Yine "Bauhaus" Almancada bulunan "Bauhütte" kelimesine bir atıftır. "Bauhütte" sözcüğü Ortaçağ'da (15. yüzyılın başlarında) oluşturulan inşaat ve duvar ustaları loncasına verilen isimdir. Gropius Bauhaus'ta "sanatçılar/zanaatçılar loncası" biçiminde ifade edilebilecek bir eğitim/örgütlenme anlayışını benimsemişti. "Bauhaus" adlandırması ile Gropius, oluşturduğu okulda, modern bir "zanaatçılar kolektifi" amacını ifade etmek istemiştir.

Bauhaus ile "Bauhütte" lonca sistemine yapılan şöyle de bir atıf vardır:

Bauhaus Manifestosu ilk yayınlandığında metnin yanında bir de Feininger'in çizdiği bir katedral ("Cathedral/Dom"/"Katedral/Bazilika") deseniyle yayınlanır.

Ancak katedral bilinen dini motiflerin yeraldığı bir katedralden farklıdır. Bu katedralde devrimin, sosyalizmin/komünizmin simgesi "yıldız" vardır. Sözkonusu katedral çizimiyle geçmişteki "Bauhütte Loncası"'na (ki bu lonca daha çok katedral ve kilise inşası ile birlikte anılmaktadır) bir gönderme vardır ve ama diğer yandan büyük bir dönüşüm hedefi ifade edilmektedir.

Bauhaus'un dönemleri

Kuruluşunu yukarıda aktardığımız Bauhaus tarihi esas olarak üç dönemde incelenir. Bunlardan birincisi kuruluş dönemi ya da başka bir adlandırmayla "Weimar" dönemidir. Bu dönem kuruluştan Bauhaus'un 1924'te Dessau'ya taşınmasına kadar olan dönemdir. Kurulduğu dönemde özellikle devrimin yüksek olduğu dönemde yönetimden destek gören Bauhaus, Thüringen yönetimi değişip tutucu/baskıcı Nasyonal Sosyalist Parti'nin/Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi sonrasında zorluklarla karşı karşıya kaldı. Nasyonal "Sosyalist" yönetim Bauhaus Okulu'na ayrılan bütçeyi kıstı; oku-

lun öğretmenlerinin bir bölümünün iş akdini feshetti. Yönetimin baskısı sonucu öğretmenlerden bazıları da kendiliklerinden istifa etti, öğrencilerden bir bölümü de okulu bıraktı.

Gropius bu durumundan çıkış yolu aramaya başladı. Bir süre sonra Dessau şehrinde etkin olan "Sosyaldemokrat Parti" yönetimi Bauhaus'u şehirlerine davet etti. Gropius ve okuldakiler bir bütün olarak istifa ederek Dessau'ya taşındılar ve 1925'te okulu orada yeniden inşa ettiler. 1932'ye kadar sürecek ikinci dönem ya da "Dessau Dönemi" bu şekilde başladı.

Dessau'daki Bauhaus Okulu çalışmalarını 1926 yılından itibaren "Bauhaus Tasarım Yüksek Okulu" adı altında sürdürdü. Bu süreçte "Bauhaus" ismiyle bir dergi çıkarıldı. Yine yayın alanında sanat teorisi ağırlıklı kitaplar ("Bauhaus Kitapları") hazırlayıp yayınladılar.

Dessau döneminde eğitimde uygulanan "lonca sistemi"nden vazgeçildi; usta-çırak ilişkisi yerini "profesör/öğrenci" ilişkisine bıraktı.

Dessau döneminde Bauhaus çeşitli zorluklarla da karşılaştı, özellikle finansal zorluklardan kaynaklı çalkantılı bir dönem yaşadı. Dessau yönetimi okula çok fazla bir kaynak ayıramıyordu. Bunu aşmanın yollarından birisi olarak Gropius "dışarıya/pazara" iş yapma ve bu yolla bir ek gelir elde ederek okulu finanse etme yoluna gitti. Bu amaçla bir şirket de kuruldu: Bauhaus Anonim Şirketi... Ancak başta Gropius olmak üzere Bauhaus yöneticileri "ticaret erbabı" değillerdi ve pazara yaptıkları işin paraları dönmüyordu. Bir süre sonra bunun da bir işe yaramadığı görüldü.

Bu arada okul içindeki öğretmenlerden Kandinsky ve Klee ile Gropius arasında bir iç çatışma başlamıştı. Finansal zorluklardan dolayı öğretmen maaşlarından %10 feragat etmelerinin istemesi Kandinsky ve Klee tarafından da reddedilince Gropius Bauhaus'tan ayrılmaya karar verdi. 1928'de yerini İsviçreli bir mimar olan Hannes Meyer'e bıraktı ve Bauhaus'tan ayrıldı.

Gropius'tan sonra Bauhaus'un başına geçen (1 Nisan 1928) İsviçreli mimar Hannes Meyer sosyalizme/komünizme eğilimliydi. Meyer'e göre Bauhaus'un başlangıçtaki "halk için" vizyonundan uzaklaşmıştı. O, Bauhaus'un tekrar eski kimliğine kavuşması için kendi sloganını

Atölyelerden bazıları

Bauhaus-Atölyeler	Form yöneticisi	Ustalar
Baskı	Lyonel Feininger	
Cam resmi/Vitray	Josef Albers, Johannes Itten	
Metal atölyesi	Johannes Itten, László Moholy-Nagy, Marianne Brandt (geçici), Alfred Arndt	Christian Dell, Naum Slutzky
Marangozluk	Walter Gropius	Anton Handik
Dokuma	Georg Muche	Gunta Stölzl, Anni Albers (geçici)
Fotoğraf	Walter Peterhans	
Duvar resmi	Oskar Schlemmer, Wassily Kandinsky, Alfred Arndt	Heinrich Beberniss
Sahne Tasarımı	Lothar Schreyer, Oskar Schlemmer	
Kitap Ciltleme	Paul Klee	
Seramik - Çömlekçilik	Gerhard Marcks	Max Krehan
Mimari	Walter Gropius, Ludwig Mies van der Rohe, Hannes Meyer, Adolf Meyer	
Sergi Tasarımı	Joost Schmidt	
Uyum Öğretimi	Gertrud Grunow	

(Kaynak: https://de.wikipedia.org/wiki/Bauhaus)

Bauhaus "ustaları" Bauhaus'un çatısında: Josef Albers, Hinnerk Scheper, Georg Muche, László Moholy-Nagy, Herbert Bayer, Joost Schmidt, Walter Gropius, Marcel Breuer, Wassily Kandinsky, Paul Klee, Lyonel Feininger, Gunta Stölzl, Oskar Schlemmer, (Foto: bilinmiyor, 1926, Bauhaus Arşivi Berlin)

belirledi: "Lüks ihtiyaçlar yerine halkın ihtiyaçları!" ("Volksbedarf statt Luxusbedarf!")

Çok da fazla sürmeyen Bauhaus yöneticiliği dönemi için yapılan değerlendirmelerde 'O'nun okulu katı bir tutum içinde idare ettiği", "biçimciliğe yönelen sanatçılara karşı katı bir tutum içinde olduğu" ve Kandinsky, Klee gibi sanatçıların bu yüzden okulu terkettikleri/ya da onların okulla ilişkilerinin Meyer tarafından kesildiği söylenir. Bu konu tartışmaya açıktır ve ama gerçek olan O'nun idaresi altında bulunan Moholy Nagy, Kandinsky, Klee, Breuer, Albers gibi eğitimde önemli rol oynayan sanatçıların/öğretmenlerin okuldan ayrıldıklarıdır.

Bauhaus Okulu'nda Meyer'in yönetimi de uzun sürmedi. Dessau yönetimiyle anlaşamayan Meyer'in işine şehir yönetimince son verildi. (1930)

Yerine Berlinli mimar Mies van der Rohe geçti. Rohe'nin Bauhaus Okulu'nda yerleştirdiği en önemli düşünce "daha az, daha iyidir" ("weniger ist mehr"/"less is more") düşüncesidir. Bu slogan yüzyılın mimarisinde/tasarımında önemli bir etki yarattı.

1931 yılına gelindiğinde Nazi Partisi Dessau şehir yönetimine baskı uygulamaya başladı ve 1932'de Bauhaus Okulu'nun şehir idaresiyle olan anlaşması iptal edildi. Artık Bauhaus'un Dessau'da kalarak eğitimi sürdürmesi olanaksız hâle gelmişti. Bunun üzerine Mies van der Rohe Bauhaus'u Berlin'e taşımaya karar verdi. Berlin'in Steglitz semtinde boş bir telefon fabrikasını kendi parası ve öğrencilerin emekleri ile kullanılabilir bir okul hâline getirdi.

Bu arada Almanya'nın siyasi hayatında belirleyici bir gelişme yaşandı: 1933'te Weimar Cumhuriyeti yerini Nazi Almanya'sına bıraktı. Hitler 30 Ocak 1933'te Alman Şansölyesi oldu.

Naziler artık iktidardaydılar ve onların devrimcilere/komünistlere yönelik artan saldırılarından Bauhaus Okulu'da payını alıyordu. Okul "Bolşevik/komünist yuvası", "Marksizm Kilisesi" vb. olarak gösterildi; saldırılar, provokasyonlar artmaya başladı; yer yer öğrencilere ve öğretmenlere fiili şiddet uygulandı.

Saldırılar nedeniyle Bauhaus Okulu eğitime devam edemez duruma geldi ve nihayet Gestapo okulu 10 Ağustos 1933'te kapattı.

Nazilerin iktidarı ve Bauhaus üyeleri

Nazi faşizminin saldırıları karşısında Bauhaus üyelerinin bir bölümü esasta politik bir duruş sergilemediler. Nazi faşizminin saldırıları karşısında Bauhaus üyelerinin birçoğu durumu kabullenip göç yollarına düştü. Bir bölümü geldikleri ülkelere dönerek çalışmalarını kendi ülkelerinde sürdürdüler. Bazı Bauhaus üyeleri ise Nazi yönetimi ile ilişkilerini sürdürdüler, yeni yönetim için ürettiler.

Örneğin; Bauhaus Okulu'nun son yöneticisi

Mies van der Rohe Hitler'in ve Nazi yönetiminin yaptıklarını onaylayan tavırlar takınır. Yeni yönetimden beklentisi, yönetimin destekçilerinden birisi olan Reichbank'ın yeni yapılacak merkez binasının inşasını gerçekleştirmektir. Ancak Hitler'in tercihi, her dönem "en sevdiği mimar" olan Albert Speer'den yana olacaktır.

Nazilerle Bauhaus ilişkisi irdelendiğinde Nazilerle işbirliği içinde olan başka örneklere de rastlamak mümkün.

Örneğin; Bauhaus eğitiminde bir dönem öne çıkanlardan birisi olan grafik sanatçısı Herbert Mayer, Nazilerin iktidarı ele geçirmesinden sonra onlarla birlikte çalıştı. Özellikle sergi ve sergi endüstrisi konusunda iktidarın siparişlerini yerine getirdi, sergi katalogları ve propaganda materyalleri tasarladı; 1938'de Almanya'yı terkedene kadar Nazi "müşterisi" için çalıştı.

Nazilerin Bauhaus ile ilişkileri sorgulandığında başka "tarihin acı ironisi" olarak değerlendirilebilecek şeylerin yaşandığını da görüyoruz.

Örneğin; Bauhaus'lu bir öğrenci/mimar olan Fritz Karl Ertl'in durumu... Ertl 1928-1931 yılları arasında Bauhaus öğrencisidir ve eğitimini mimar olarak tamamlar. Ancak O, Nazi yönetimi altında üretir. Ancak ürettiği Bauhaus eğitiminde öğrendiği işçiler, emekçiler için konut, yaşam alanı vs. değildir; hayır Ertl, Nazi Almanya'sında Auschwitz toplama kampında "Koruma Timi (SS) Merkez İnşaat Ofisi"nin başkan yardımcısıdır ve görevi insanların "daha iyi yaşaması için üretmek" değildir. Görevi, Bauhaus'ta öğrenmiş olduğu "işlevsellik" ve "minimalizm" ilkelerinin en uç noktasında uygulayarak imha kampı inşa etmektir!

Bauhaus'un dünyaya yayılan etkisi

Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesi, saldırılarını artırması ve sonuçta Bauhaus'u kapatmasının ardından Bauhaus Okulu'nun birçok öğrencisi/sanatçısı (sadece onlar değil, dönemin birçok aydını, düşün insanı da) Almanya'yı terketmek durumunda kaldı. Bu sanatçı ve aydınlar dünyanın çeşitli bölgelerine dağıldılar; çalışmalarını gittikleri ülkelerde sürdürdüler.

Gidilen ülkelerden birisi ABD'dir. Walter Gropius, Harvard Mimarlık Okulu'nda, Mies Van der Rohe Illinois Yüksek Teknoloji Enstitüsü'de öğretmenliğe devam ettiler. Düşünceleriyle, sanatsal üretimleriyle Amerikan sanatını etkilediler. Özellikle konstrüktivizm 1960'lı yılların Amerika'sında etkin hâle geldi.

Bauhaus'un Amerika macerasında Blackmountain College'ın özel bir yeri vardır. Bu üniversite Almanya'dan göç etmek zorunda kalan ve bir bölümü Bauhaus öğretmenleri/öğrencilerinden oluşan sanatçılara ev sahipliği yaptı. Kolej'in eğitim kadrosunda da yer alan Bauhaus Okulu'nun göçmen sanatçıları (Anni Albers, Josef Albers, Lyonel Feininger, Walter Gropius, Xanti Schawinsky vd.) Amerikan çağdaş sanatının oluşmasında önemli bir rol oynadılar.

Birey bazında örnek vermek gerekirse, örneğin Amerikan çağdaş sanatında önemli bir isim olan Robert Rauschenberg'in sanatının şekillenmesinde Bauhaus Okulu'nun bir üyesi olan ressam ve renk kuramcısı Josef Albers'in önemli bir rolü vardır. Albers, Rauschenberg'in etkilendiği üç isimden birisidir. (Diğerleri DaDa

Battambong'da sinema, Kamboçya

Klinik Binası, Guatemala City, Guetamala

akımının temsilcilerinden Kurt Schwitters ve Joseph Beuys'tur.)

Nazilerin iktidarı ele geçirmeleri sonrasında Bauhaus sanatçıları başta olmak üzere ilerici, devrimci, komünist sanatçı ve aydınların, özellikle de Yahudi kökenli olan sanatçı ve aydınların gittikleri ABD dışında başka ülkeler de vardı. Kenya'dan Guatamala'ya, Enonezya'dan Hindistan'a, Sovyetler Birliği'nin uzak bölgelerinden Avusturya'ya, Japonya'dan Fas'a... dünyanın çeşitli ülklerinde Bauhaus mimari anlayışının, sanat eğitiminin izlerini görmek mümkün. (Bu sayfalarda yerimiz elverdiği ölçüde örnekleri fotoğraflar üzerinden veriyoruz.)

İsrail'in düne kadar başkenti olan Tel-Aviv'in bir Bauhaus kentidir. Nazilerin iktidarı ele geçirmesinden sonra bir bölüm Bauhaus Okulu öğrencisi/kalfası Filistin topraklarına göç ederek, yüzyılın başlarında kurulmaya başlanan Tel-Aviv kentinde konut ve kamu binaları yaptılar. Yaklaşık dört binin üzerinde yapıldığı belirtilen Bauhaus evleri, işlevsel, dayanıklı malzemeden ve ucuz bir maliyetle inşa edilmişlerdi. Bugün Tel-Aviv 1930'larda inşa edilen binalarıyla Bauhaus'un mimarlık alanında toplu bir sergisi gibidir ve Bauhaus evlerinin bir bölümü elden geçirilerek yenilenmiştir. Yine Bauhaus evlerinden dolayı "Beyaz Kent" (Tel-Aviv) UNESCO tarafından 2003 yılında "Dünya Mirasları Listesi"'ne alınmıştır.

Türkiye'de de Bauhaus'un izleri az değildir. Bu izlerden mimari alanda ilk anda akla gelenlerden birisi İstanbul Florya Atatürk Köşkü'dür. Köşk 1935 yılında mimar Seyfi Arkan tarafından Bauhaus mimarisi temel alınarak inşa edilmiştir.

Florya Atatürk Deniz Köşkü, İstanbul, Türkiye

Akaryakıt İstasyonu, Skovshoved, Danimarka

Ife Üniversitesi, Ile-Ife, Nijerya

İstanbul Üniversitesi Gözlemevi, Türkiye

İşçi Evleri, Tel-Aviv, İsrail

Sinema, Kâbil, Afganistan

Üniversite binası, Delhi, Hindistan

Tekstil Fabrikası, St. Petersburg, Rusya

Eczane, Bukavu, Kongo

Bu konuda bir başka örnek İstanbul Üniversitesi Gözlemevi binasıdır. Bina 1934-1936 yılları arasında yapılmıştır. Mimarı Arif Hikmet Holtay'dır.

Bauhaus'un Türkiye'deki izleri sadece mimari olarak kimi binaların/konutların inşasıyla sınırlı değildir.

Örneğin; Türkiye'de güzel sanatlar eğitimi Bauhaus modeline göre şekillenmiştir. Tatbiki Güzel Sanatlar'ın ve ODTÜ'nün kuruluşunda sanat eğitimine Bauhaus'un ilkeleri yol göstermiştir.

Bauhaus'u ayırıcı kılan kimi noktalar

Bauhaus Okulu denildiğinde demokratik ve özgür ortamda eğitim/yaratıcılık dışında akla gelen başka şeyler de var elbette...

Bunlardan birisi eğitimin ve sanatsal üretimde işlevselliğe verilen önemdir. Bu ilkeyi "önce işlev sonra biçim" olarak özetlemişlerdi. Bu yüzden günlük yaşamda kullanılan işlevsel, basit, ucuz ve ama özenle dizayn edilmiş ürünler ortaya çıkardılar. Mimari başta olmak üzere sanatsal üretim yapılan her alanda buna uygun davrandılar. Sadece binaların dışı ve çevre düzenlemesiyle, kullanım alanlarını efektif tasarlamakla yetinmediler. Binaların, konutların içini, konutların içinde kullanılan eşyaların tasarımında da bu ilkeyi temel aldılar. Örneğin bugün hemen her evde bulunan hazır mutfak tasarımında bu ilkenin izlerini görmek mümkün. Yine evlerde kullanılan eşyalar, sandalyeden oturma gruplarına, kül tablasından çay takımlarına, bebek beşiğinden çocuk oyuncaklarına kadar üretilen ürünlerin tasarımında öncelikle bu yön dikkate alındı. [Yukarda aynı düşünce var, tekrar, çıkabilir - DN]

Bauhaus sanatın sadece müzelerde görülebilecek olan ya da sanat koleksiyonerlerin ellerinde bulunan kimi sanat ürünleri olmaktan çıkararak sanatın yorumuna yeni bir boyut getirdi. İnsanlar sanatla günlük yaşamda; kullandıkları eşyalarda, oturduğu binalarda, bir yemek masasında ya da bir duvar kağıdında, bir halıda veya bir çay takımında da karşılaşabilirlerdi, karşılaşmalıydılar. İşte Bauhaus tam da bunu gerçekleştirdi. Sanatı "ulaşılması güç yerlerden" alıp masamıza, sehpamıza, oturduğumuz sandalyeye, çorbamızı kaşıkladığımız kaşığa, indirdi!

Binaların/konutların işlevselliğinin yanısıra bu yapıların çevre ile uyumlu olmasına da özel bir çaba harcadı Bauhaus tasarımcıları. Bu anlamda "çevreci" oldukları çok rahat söylenebilir.

Bauhaus Okulu denildiğinde akla gelen şeylerden birisi tasarımda basitlik/yalınlıktı. Öyle ki, yalınlık ilkesi mimariden evde kullanılan araçlara, dokumadan baskı alanında kullanılan yazı karakterlerine kadar tasarımın birçok alanında uygulandı. Örneğin, Almanya gibi diliyle, baskıda kullanılan gotik tarzı yazı stiliyle tanınan bir ülkede, tutucu anlayış kırılarak tipografide basit, okuması kolay yazı stilleri tasarlandı. Bauhaus'un gotik stile karşı bu çıkışı olmasaydı belki de bugün çok çeşitli versiyonları bulunan/kullanılan, basit ve okuması kolay, modern yazı karakterlerinden mahrum kalacaktık.

Hazır bu alana girmişken Bauhaus'un bu yeniliğinin özellikle afiş sanatına önemli katkılar sunduğunu; tek bir tarza bağımlılık yerine birçok tekniğin kullanılabilmesinin yolunu açtığını, fotoğrafla tipografinin uyumlu bir şekilde kullanılarak iletilmek istenen mesajın en basit ve en çarpıcı şekilde iletilmesi konusunda öncü olduklarını geçerken belirtelim.

Bugün "kitch" olarak adlandırabileceğimiz eskinin insan emeğinin yoğunluklu kullanılarak elde edildiği süslü püslü eşyalarının, tasarımlarının yerine çok daha sade bir tasarım hâkim kılındı. Bu sadelik sadece iş ekonomisine yol açmakla kalmadı, ürünlerin uygun/ucuz bir şekide üretilmesini de beraberinde getirdi. Başka bir deyişle Bauhaus'un her türlü gösterişten uzak, basit, teknoloji ile uyumlu tasarımları önemli oranda uygun fiyatlarla herkesin, özellikle de işçi ve emekçilerin satın alabilmelerine olanak sağladı. Bu durum toplumun ihtiyaçlarına dönük sanatsal bir tasarım ve üretim anlayışına hâkim olan Bauhaus'un özellikleri arasındadır.

Bauhaus'un bir başka özelliği tasarımda ve uygulamada kullanılan materyallerin çeşitliliğidir. Bu konuda, özellikle mimaride, (ve ama sadece mimaride değil, sanatın başka alanlarında da) o güne dek kullanılmayan malzemeleri yaratım alanına sokmaları önemli bir kazançtır. Örneğin bugün artık "sıradan" görünen yapı inşasında cam ile metal konstrüksiyonunun birarada kullanılması; yapıların

Küçük çaydanlık "MT 49", Marianne Brandt, 1924

Masa Lambası, Wilhelm Wagenfeld, 1924

"Wassily" Sandalyesi Marcel Breuer, 1925

Tipografi, Herbert Bayer, 1925

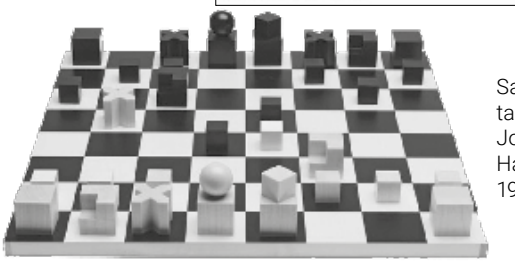

Satranç takımı, Josef Hartwig, 1923

Beşik, Peter Keler, 1922

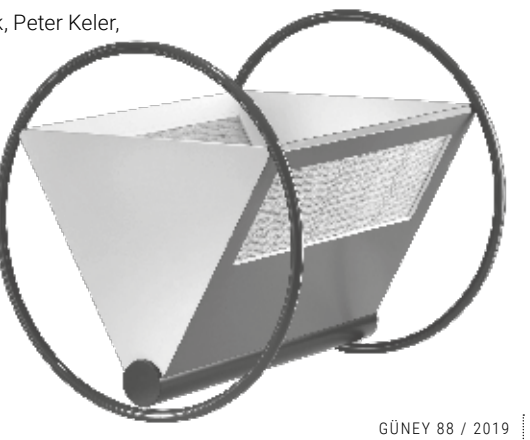

saydamlaştırılması, bu yolla iç ve dış mekanın birleştirilmesi... o günkü koşullarda Bauhaus ekolünün önemli yeniliklerinden birisiydi ve bu yenilik bugüne dek uzanan kalıcı etkiler bıraktı.

Pratik içinde sanat eğitimi

Bauhaus Okulu hedeflediği "yeni insanın, geniş işçi ve emekçi yığınlarının ihtiyaçları için sanatsal üretim temel düşüncesini gerçekleştirme" felsefesi ve pratiği yanında verdiği eğitim ile de dönemindeki diğer okullardan ayrı bir yere sahiptir.

Gropius ve Bauhaus yönetimi sosyalist/komünist değillerdi. Ancak onlar sosyalizmin dünya çapında başarı kazandığı, devrimin, sosyalizmin rüzgârının tüm dünyada estiği, popüler olduğu bir dönemde bu devrim rüzgârından etkilenmişlerdi. Okulda verilen eğitimin temelinde işçilerin, emekçilerin yaşamlarını kolaylaştırmak için üretmek düşüncesi vardı. Örneğin, çalışma yürüttükleri dönemde, Dessau'da işçilerin, emekçilerin en büyük sorunu olan konut sorununu çözmek için tasarladıkları, dayanıklı malzemelerden yapılmış, estetik ve uygun fiyatlarla edinilebilecek konutları tasarlarken ve bu konutların ilk örneklerini inşa ederlerken geniş işçi ve emekçi yığınların yaşamını kolaylaştırma ideali belirleyicidir.

Bu düşünce ve uygulanan pratik zengin, aristokrat kesiminin eğitiminden temelden farklıydı. Burjuva eğitimde belirleyici olan kapitalist pazar için üretim ve "para" merkezde dururken Bauhaus Okulu'nda "insan", "işçiler ve emekçilerin yaşamı" merkezde duruyordu.

Bauhaus Okulu, güzel sanatlarla uygulamalı sanatlar arasındaki birliği sağlama amacını taşımaktaydı. Bu amaç doğrultusunda şekillenen Bauhaus Okulu, eğitime modern bir tarzda yaklaşarak sanatı yaşamın içine sokmuş, tasarımlarıyla, pratiğiyle sosyal ve kültürel gelişmeye katkıda bulunmuştur. "Yeni yaşam"ı tasarlama hedefiyle yola çıkan Bauhaus salt bir tasarım okulu değil, aynı zamanda o, toplumsal bir model yaratan okul olarak sanat tarihine geçmiştir.

Bauhaus'ta eğitim demokratik bir temel üzerinde yükseliyordu, farklı düşünceler okulda ifade edilebiliyordu ve okulda yaratım için özgür bir ortam vardı. Bauhaus Okulu'nda yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler arasında hiyerarşi olmasına rağmen onlar sosyal yaşamı kolektif bir şekilde paylaşarak, dayanışma içinde ve ama herkesin kendi üretimini yapma noktasında özgür olduğu bir çalışma yürütmüşlerdir.

"Pratik içinde eğitim" Bauhaus eğitiminin temel ilkelerinden birisiydi ve bu yönüyle Sovyetler Birliği'ndeki "Politeknik" eğitim sistemiyle paralellik taşıyordu. Salt teoriden oluşan, geçerliliğini yitirmiş, eski, üretimden, sosyal yaşamdan kopuk, gerçek yaşamda karşılığı olmayan soyut sanatsal eğitimin yerine geçirilen Bauhaus sistemi sanat eğitimi sadece dönemine göre çığır açıcı olmakla kalmamış, bazı ülkelerde (bu arada Türkiye'de de) kabul görmüş, uygulanmaya çalışılmıştır.

Sanatsal yaratıcılık/üretim dışında da sosyal yaşamı paylaşmış, zorlukları birlikte göğüsledikleri gibi sevinci ve başarıyı da paylaşabilmiş; "bir ilki başarmayı" önlerine görev olarak koyan bir grubun üyeleridirler. Bauhaus üyeleri arasında dostluğu ve dayanışmayı pekiştirmek için yine kültür

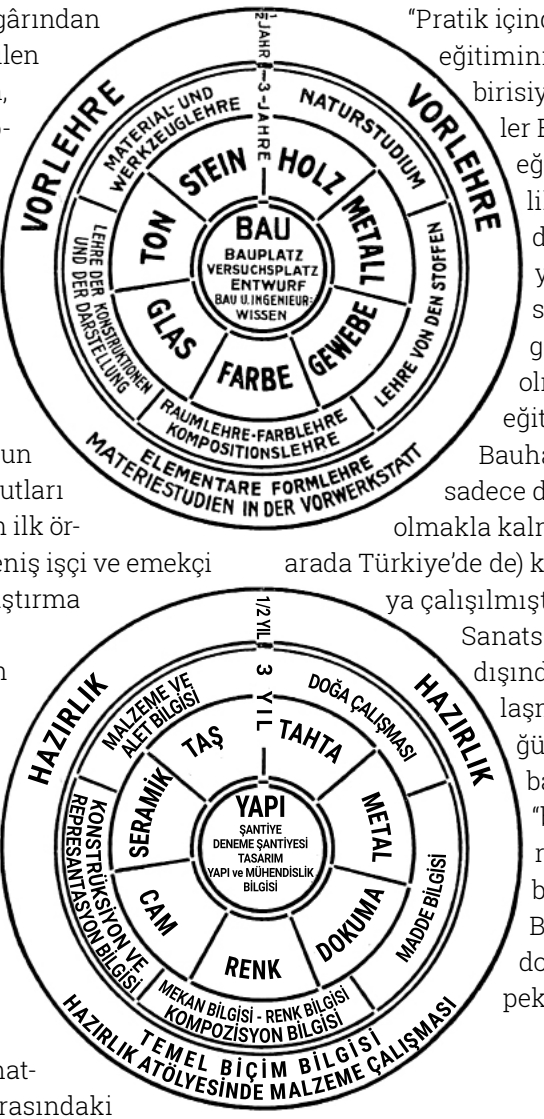

Bauhaus'ta eğitim inşası şeması
Tasarım: Walter Gropius, 1923.

Bauhaus'da dostluğu ve dayanışmayı pekiştirmek için yine sanata başvurulmuş, eğlenirken bile "eğlence" tasarımın bir parçası olarak ele alınmıştır. Örneğin kostüm partilerinde öğrenciler ve öğretmenler kendi hazırladıkları elişi kostümlerle partiye katılmalıydılar.

(Fotoğraf: Karl Grill)

ve sanata başvurulmuş, eğlenirken bile "eğlence" tasarımın/yaratıcılığın bir parçası olarak ele alınmıştır. Örneğin, kostüm partilerinde (ki bunların en ünlüsü 1929 yılında yapılan Metal Kostüm Partisi idi!) öğrenciler/öğretmenler kendi hazırladıkları elişi kostümlerle partiye katılmalıydılar.

Bauhausçular arasında esasta güçlü sosyal ve kültürel bağlar oluşturulmuş; Bauhaus Programı'nda vurgulandığı üzere; "İş dışında ustalar ve öğrenciler arasında dostça iletişim" sürdürülmüş, bunun için "tiyatro, konferanslar, şiir, müzik, kostüm partileri" düzenlenmiş, bu toplantıların yaratıcı ve neşeli şekilde geçmesi sağlanmıştır. Bu yanıyla da Bauhaus çağdaşı okullardan farklı bir noktadadır.

Değişik bir eğitim sistemi

Bauhaus Manifestosu'nda ve Programı'nda belirtildiği üzere Bauhaus'ta ortaya çıkarılacak ürün, mimari başta olmak üzere tüm sanat dallarının katkıda bulunduğu, birlikte ürettiği "bütüncül sanat" özelliği taşımalıydı. (Gesamtkuntswerk). Bunun için tüm sanat dallarını kapsayan bir eğitim sistemi uygulanmaktaydı. Ama herşeyden önce tüm öğrenciler zorunlu olarak bir hazırlık eğitimi döneminden geçmek zorundaydılar.

Bauhaus Okulu 20. yüzyılın standartlarının dışında, sıradışı bir okuldu. Bu okulda örneğin "normal" akademik kariyer sistemi ("dekan", "profesör", "doçent", "öğrenci") yoktu. Bu tür üniversite/akademi jargonunun yerine lonca sisteminde kullanılan, usta, kalfa ve çırak isimlendirmesi kullanılmıştı.

"Tüm yaratıcı faaliyetlerin nihai amacı inşadır" Manifesto'nun başına yazılırsa ve görev "Mimarlar, ressamlar, heykeltıraşlar, hepimiz zanaata geri dönmeliyiz!" olarak konulursa; "Okul, işliğin hizmetindedir ve bir gün onun içinde eriyecektir. Bu nedenle Bauhaus'ta öğretmenler ya da öğrenciler yerine ustalar, kalfalar ve çıraklar olacaktır." düşüncesi çalışmanın merkezine konulursa ve yeni okulun adı da lonca sistemine göndermede bulunulan bir isim olursa... okulda neden böyle bir sistemin uygulandığı daha net anlaşılabilir. Hiyerarşinin bu biçimi 1928 yılına dek sürmüştür.

Bauhaus sanat eğitimi sisteminde "hazırlık eğitimi"/"temel eğitim" aşaması eğitiminin önemli yanlarından birisi ve okulun temel amaçlarından birisi olan "bütüncül sanat" eğitimine hazırlık için son derece gerekli görülüyordu.

Temel eğitimde, tasarım öğrencisine sanatın öğrenilebilir birşey olduğunu, onun bilim dallarında olduğu gibi bir teorisinin, ilkelerinin ve

kendi içinde bir düzeninin olduğunu kavramasına yardımcı olur. Yine sanat eğitiminde gerekli olan materyallerin tanınmasını, teknik olarak bunların kullanım koşullarını öğretir; öğrenciyi ileriki evrelere hazırlar. Bu dönemi başarıyla geçiren öğrenci sonraki aşamalarda hangi dalda, nasıl bir sanatsal çalışma yürüteceğine daha bilinçli karar verebilir. Amaçlanan budur. O dönem için sanat eğitiminde ilklerden birisi olan "temel eğitim" "temel tasarım" dersi günümüzde sanat okullarında okutulmaktadır.

Hazırlık eğitimini 1919-1923 yılları arasında Gropius tarafından okula davet edilen Johannes Itten vermişti.

Itten'in hazırlık eğitimi zorunluydu. Bir dönem süren eğitimde Itten öğrencilere materyal, desen, renk, sanat tarihi ve sanatsal ürünlerin incelenmesi... gibi sanatsal yaratım için gerekli olan temeller öğretiyordu. Itten hazırlık eğitiminde öğrencilerine yaratıcılık kazandırabilmenin yollarını gösteriyor, onların kendi bilgilerini ve yeteneklerini keşfetmeye hizmet eden tartışmalar yürütüyordu.

Itten'in Bauhaus'taki görevine 1923'te son verildi. Yerine Macar ressam Laszlo Moholy-Nagy getirildi. Moholy-Nagy hazırlık eğitimin/temel eğitimin içeriğini yeniden düzenleyerek sanatın teknoloji ile birlikteliğini ve uyumunu gözeten bir eğitim verdi. László Moholy-Nagy okuldan 1928'de ayrıldı. Yerine "hazırlık kursu" derslerini Josef Albers verdi.

Bauhaus eğitim sisteminde hazırlık kursunu tamamlayanlar bir dönem daha yoğunlaştırılmış bir teknik eğitim alıyor, bu eğitimi tamamladıktan sonra "çıraklık belgesi" alıyorlardı. Ardından kil, ahşap, cam, metal, kumaş/dokuma, taş atölye çalışmalarının yapıldığı eğitim veriliyordu ve bu eğitim 3 yıl sürüyordu. 1923'ten sonra yapılan yeni bir düzenlemeyle atölyeler seri üretimi de gözeten ve bunun olanaklarının araştıran üniteler hâline getirildiler.

Yer yer değişiklik gösterse de Bauhaus'ta Paul Klee sanat tarihi, Vasili Kandinski müral resmi (duvar resmi), Herbert Bayer grafik tasarım, Gunta Stölzl dokuma, Marianne Brandt madeni eşya, Walter Peterhans fotoğraf, Oskar Schlemmer tiyatro, Marcel Breuer mobilya tasarımı, Theodor Bogler seramik dersleri veriyorlardı.

Bauhaus ve kadın sanatçılar

Özgür yaratıcılığın okulu Bauhaus'un kurucusu ve yöneticileri başta olmak üzere, ders verenlerin, ustaların büyük çoğunluğu erkekti. Kadın öğrenci, "usta"/öğretmen sayısı çok fazla sayılmazdı. Ama kadınlar da Bauhaus okulunda vardı!

Peki neden bu sorun üzerinde durma gereği hissediyoruz? Çünkü Bauhaus gibi özgür sanatın yaratıldığı bir okul olarak Bauhaus'un değerlendirilirken hakkında getirilen eleştirilerden birisini (belki de en önemlisini) bu oluşturuyor. 100. yılında Bauhaus irdelenirken burjuva medyasında bu konu işleniyor, kadın sanatçıların hayatta olan çocukları televizyonlara çıkarılarak konuşturuluyor, kadın sanatçılara ne çok "haksızlık" yapıldığı dillendiriliyor vs. vs.

Bu nedenle üzerinde durmak gerekiyor...

Bu bağlamda o dönemde kadınların genel olarak toplumdaki konumlarını, sanat üretiminde etkinliklerinin ağırlığını gözden kaçırarak bir bütün olarak kadınların Bauhaus'da "neden az olduklarını" sorgularsak yanlış yaparız.

Burjuva kültür/sanat arenasında esamesi okunmayan kadınların 20. yüzyılın başlarında, komünistlerin, sosyalistlerin, feministlerin de bilinçli çabalarıyla, gerek Rusya'da gerekse Avrupa'nın ilerici, sosyalist sanat çevrelerinde

Bauhaus'un ünlü kadın dokuma sanatçılarından Anni Albers.

Bauhauslu bir grup kadın... (Fotoğraf: Katt Both)

ortaya çıktığını, sanatsal üretimde kendilerini ifade ettiklerini görüyoruz. Bu durumu yüzyılın ilk 20 yılında, Bauhaus'un kuruluşuna kadar geçen sürede, devrimci ve sosyalist sanat çevrelerinde görebiliyoruz. Örneğin Rus Avantgardları arasında sayılan, sayıları çok fazla olmasa da kadın sanatçılar vardı ve bu sanatçılar dönemin önemli sanatsal çalışmalarına katıldılar... Rus Avangard ressamı Lyubov Popova (1889-1924) fütürizmden etkilenmişti ve kübizm ve konstrüktivizm tarzlarında eserler vermişti. Olga Rozanova, Nadejda Udalzova, Alexandra Alexandrovna Exter, Marie Vassiliev 1915'te Suprematistlerin meşhur 0.10 sergisinde yer almışlardı. Yine Rusya kökenli ressam Sonia Delaunay-Terk (1885-1979), kocası Robert Delaunay ile birlikte, Orphism ve Orphic Cubism'in temsilcisi ve yeni geometrik soyutlama sanatıyla işbirliği yapan ilk kadındı; daha sonra sanatsal tiyatro alanında çalışmıştı ve kostümler tasarlamıştı.

İlerici, yenilikçi sanat alanında kadın sanatçıların kendilerini kabul ettirmelerinin geçen yüzyılın başlarında belirginleşmeye başlaması Bauhaus'u da olumlu temelde etkileyecekti.

Bauhaus da bu yönde olumlu işler yapan, kadın sanatçıları destekleyen ve onlara kapılarını açarak bu alanda eşitliği —mümkün olduğu ölçüde— sağlayan bir okul oldu. Bauhaus Okulu'nun programında ve okula çağrı metinlerinde "yaş, cinsiyet, etnik köken, inanç, eğitim geçmişi gibi hiçbir ayrım yapılmaksızın öğrenci alınacağı" belirtilmişti. Nitekim çalıştıkları alanlarda başarılı olan ve bugün Bauhaus konuşulduğunda isimleri ilk anda akla gelen kadın sanatçılar vardır. Gunta Stölzl (bir dokumacı), Benita Otte (dokumacı ve mobilya tasarımı, "hazır mutfakları" ilk tasarlayan sanatçı), Marguerite Friedlaender-Wildenhain (seramikçi), Ilhan Fehling (heykeltıraş ve set tasarımcısı) veya Alma Siedhoff-Buscher (oyuncak tasarımcısı), Anni Albers (dokumacı) tasarımcı, Marianne Brandt (metal işleme ve tasarım) ve daha birçok kadın sanatçı Bauhaus'ta öğrenim gördüler, yeniyi, moderni... ürettiler; Bauhaus'ta yetişen tasarımcılar olarak isimlerini sanat tarihine yazdırdılar.

Benita Otte "hazır mutfakları" ilk tasarlayan sanatçılardan birisidir. "Haus am Horn"'daki örnek evlerde ilk "hazır mutfakları" gerçekleştirdi... (1923)

Bauhaus'un ünlü kadın dokuma sanatçılarından Anni Albers.

Bu sanatçılardan metal tasarımcısı Marianne Brandt 1928'de metal atölyesinin yöneticiliğine getirildi, başka bir tasarımcı Hin Bredendieck'le birlikte seri üretim için aydınlatma cihazları tasarladı. Yine 1929'da Karlsruhe kentinin Dammerstock yerleşim yerinin düzenlenmesi için Walter Gropius onu görevlendirdi. Gunta Stölzl, Anni Albers ve Friedl Dicker-Brandeis Bauhaus'ta yöneticilik ve eğitmenlik yaptılar.

Örnekleri çoğaltmak mümkün...Bu anlamda Bauhaus'un kadın sanatçıları dışladığı, çalışmalar içerisinde onların engellendiği düşüncesi (o günkü koşullara dikkatlerden kaçırılmadan) pek haklı bir düşünce olarak görünmüyor. Bu ama bizi dönemden kişilerden kaynaklı eşitsizliklerin olmadığı/olmayacağı düşüncesine götürmemelidir. Bu eşitsizlikler burjuva toplumlarında her zaman olmuştur, olacaktır; hatta komünistlerin/sosyalistlerin arasında bile erkek egemen düşünceler, edimler olabilir. Bir burjuva toplumu olan Almanya'da hayata geçirilen Bauhaus'ta da bu tür yanlış tutumlar olsa bile, en azından Manifesto'da ve Program'da takınılan tavrın eşitlikçi olduğu, pratikte de (kimi engellemelerin olabileceğini dıştalamaksızın) esas olarak buna uygun tavır takınıldığıdır.

Bir de tanınıp tanınmama meselesi var, bu bağlamda ileri sürülen... Deniliyor ki, Bauhaus erkekleri (Gropius, Paul Klee, Wassily Kandinsky, László Moholy - Nagy ve Ludwig Mies van der Rohe) ünlü olurken Bauhaus'a kabul edilen, orada eğitim gören kadın sanatçılar, tanınmadılar ya da yeterince tanınmadılar...

Bu kısmen haklıdır... Diğer taraftan ama, dönemin özelliklerini, kadına, kadın sanatçıya bakış açısının ne olduğunu bilmek, değerlendirmeyi bu çerçevede yapmak gerekir. Bölümün girişinde 1900'lerde dünyada kadın sanatçıların ne durumda olduklarına değinmiştik.

Diğer yandan Bauhaus üzerinden ünlü olduğu ileri sürülen sanatçıların en azından bir bölümü, (örneğin Gropius başta olmak üzere; Klee, Kandinsky, Moholy-Nagy... gibi mimar ve sanatçılar) için bunun doğru olmadığını; sözkonusu sanatçıların Bauhaus öncesinde de sanat alanında tanınır olduklarını, kazanmış oldukları ün nedeniyledir ki Bauhaus'ta yönetici olduklarını, ders verdiklerini... belirtmemiz gerekiyor.

Bauhaus'tan öğrenmek

Kuruluşunun üzerinden 100 yıl geçen Bauhaus Okulu'nun yaşamı 14 yıl sürmüştü. On dört yıl gibi kısa sayılabilecek bir dönemde çığır açıcı sanat eğitimiyle, "işlevsellik", "sadelik", teknikle içiçe üretimiyle, "işçi ve emekçiler için" ürettikleriyle... modern sanatın gelişmesine sundukları katkılarla... günümüze dek uzanan derin izler bırakan Bauhaus Okulu'ndan bugün de öğrenmemiz gereken şeyler var.

Elbette bilim ve teknik gelişti, Bauhaus mimarisi teknik olarak aşıldı. Günümüzde teknik olarak belki Bauhaus'un kazanımlarının bir anlamı yok. Belki sanatın diğer dallarında verilen ürünlerin en azından bir bölümü sıradan günlük yaşamın vazgeçilmezi hâline geldi ve bu anlamda önemsizleşti. Bunlar ama Bauhaus'da olan bazı değerlerin önemini ve geçerliliğini azaltmaz. Hatta günümüzün global burjuva dünyasında daha da önemli hâle getiriyor.

Örneğin; Bauhaus'un geniş işçi ve emekçi kitlelerini temel alarak sanatı ezilenlerin ihtiyaçlarını gözeterek yapmaları unutmamamız, sahip çıkmamız gereken bir özelliktir. İnsanı değil, "para"yı merkeze koyan, tüm üretimini "kâr, daha fazla kâr, en fazla kâr" ilkesine oturtan kapitalizmin dünyasında durumu tersine çevirmek durumundayız, zorundayız.

Örneğin, herhangi bir şeyi üretirken Bauhaus'un "işlevselliğe" verdiği önemi sahiplenmemiz gerekir. Bu ilkenin de temelinde "insan", "emekçi insan" vardır. "Geniş işçi ve emekçi kitlelerin yaşamını nasıl daha iyileştirebiliriz" sorusu/kaygısı vardır.

Örneğin; sanat üretiminde, eğitiminde, ama sadece bu alanda değil, genel olarak yeni dünyayı yaratma mücadelesinde Bauhaus'un eğitimdeki ilkelerinden birisi olan "kolektif üretim" ilkesinde direnmemiz gerekiyor. Bireyselliğin kutsandığı, toplumun bireyleri arasındaki dayanışmanın/ortaklaşmanın her geçen gün ortadan kaldırılmaya çalışıldığı günümüz dünyasında ortaklaşmayı bilinçli olarak zorlamak durumundayız.

Örnekleri çoğaltabiliriz... Ama her şeyden önemlisi de sanatta da Bauhaus'un dayandığı, güç aldığı temele; sosyalizmin/komünizmin değerlerine sahip çıkmamız gerekiyor.

3 Mart 2019 ■

tan doğan

kör kelâm

size kan lâzım sayrı *kelime* değil
sığ su'dan çık*(a)*maz *(b)*alık
keçi'yi korkutamaz derinlik
aşkınlık 'aşk'tır ––––*tanrı da ne*
var olduğunu sanan *sanır* ancak
'insan'da 'zaman' *mutlak yalnızlık*
'sır'da ikâmet eden yok ki bir 'an'
her şeyin berisinde *ses-siz-lik*
kimse dalamıyor 'kendi'ne
'en ilkel duygu'dur *korku* ilk hâliyle süren
kaçacak bir 'dış' olsaydı herkes koşardı
deri ter'i saramaz ––*şaşkınlık işte*
zerre kadar alamaz kimse hava'yı gök'te
ruh 'yer'de *ruh ––kandırın birbirinizi*
her şeyin ilerisinde *tat-sız-lık*
kimse doyamıyor 'derd'ine
"acı ve haz sırf bur'da" dese kâhin yûflanır
duruyoruz durduk yerde hiç yoktan ölmek için
"niye yaşıyoruz" diyor çocuk şeytan: "öç için"
kalacak bir 'iç' olsaydı herkes dalardı
o âna şu ânı ekle öbür an çıkmaz
tiksinti aslî 'hayat' *kus kus kus biter*
pis kokulu bir türün ömrü s/is gibi
'kader'in rengi *mosmor* keder'in *kara*
çürümek istemeyenin gövdesi hayrat
karanlıkta gece'nin kâbûsu güz/el
'iyi' bir hayvan'la *kim* karşılaştı
'kötülük çağları' tarih'in tümü
ağladıkça ağlayın: sâf gözyaşı yok
umut denli *kurtuluş* 'yalan'ın kardeşidir
dünya'nın kalleşidir *nefes* ve *nefis*
cennet tek olsa bile cehennem birçok
bize can lâzım gayrı *allâme* değil

Suat Derviş 1936'da Tan gazetesinde çalışmaya başlar. Tan'da kadın sorunları ile ilgili bir araştırma dizisine imza atar. Tan gazetesi, 1937'de dış siyaset haberlerine ağırlık verir. İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri giderek yaklaşmaktadır. Hitler Almanya'sı savaşa hazırlanmaktadır. İspanya iç savaşı devam etmektedir. Suat Derviş, çalıştığı Tan gazetesi tarafından politik gelişmeleri izlemek üzere 1937'de Sovyetler Birliği'ne gönderilir. Suat Derviş, Sovyetler Birliği'nde gün içinde ülkenin sosyal kuruluşlarını gezer, geceleri ise opera, bale, tiyatro ve konserler arasında mekik dokur. Sovyetler Birliği, Suat Derviş'i büyüler. Sovyetler Birliği izlenimleri Tan gazetesinde dizi şeklinde yayınlanır. Röportaj dizisi beklenilenin ötesinde büyük bir ilgi görür. Sovyetler Birliği gezisi ertesinde "kıpkızıl komünist" olarak damgalanır. Gazetenin ortaklarından Halil Lütfi onu bu nedenden dolayı artık istemediği için, röportaj dizisinin yayınlanmasının ardından gazeteden ayrılmak zorunda kalır. Suat Derviş'in Tan gazetesinde yayınlanan 12 Haziran 1937 tarihli, "Rusya'da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor" başlıklı yazısını yayınlıyoruz. – **GÜNEY**

Rusya'da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor*

■ SUAT DERVİŞ

Odesa sokaklarını bir saat kadar otomobille dolaştıktan ve büyük binalarını dışından seyrettikten sonra otele dönerek çantalarımı aldım, acele bir yemek yedim. Ve istasyona geldik. Yemeğin üstüne alaturka kahve içmek istemiştim. Otelde alaturka kahve var dediler. Onun için geç kalmışız. Tren hareket etmek üzere idi. Bizi teşyi etmek için gara kadar gelmek lütfunda bulunan Odesa konsolosumuzun eşine acele ile teşekkür ve veda ederek vagona atladım.

İstasyonun peronu çok kalabalık. Birçok insan büyük bir yoldaşı teşyie gelmiş olacaklar. Kocaman çiçek demetleri bir pencereye doğru uzatılıyor.

Fakat bütün bunları ancak bir saniyede görebildim. Ben ayağımı daha basamaklara basar basmaz tren hareket etti.

Şimdi koridordayım. Kondüktör gene –tabii Rusçadan başka– İngilizce de biliyor. Kompartımanı soruyorum. Beni kompartımana kadar götürüyor. Ne iyi bir sürpriz. İstanbul'dan beri beraber yolculuk ettiğim Türk bayanıyla gene beraberiz. O, benim eşyalarım kompartımana gelince bunu daha evvelden anlamış. O da müsterih. Fena bir yol arkadaşıyla seyahat etmek, herhalde pek can sıkıcı bir şey olacak. Hem Sovyet diyarında kadın erkek farkı gözetilmediği için otuz altı, otuz sekiz saat süren bu yolculukta yataklı vagonda bir erkek yol arkadaşıyla beraber kalmak ihtimali de var. Vakıa ben de o da böyle bir şeyin olmaması için ve yanımıza bir kadın yolcu konulması için evvelden müracaat etmiştik ve bu vaadi almıştık ama... Başka yolcu kadın bulunmadığı zaman bir yatağın bizim için boş bırakılmayacağı aşikârdı.

Bu tesadüf her ikimizi de sevindiriyor. Rahat nefes alarak kompartımana yerleşmeye başlıyoruz. Evvela kondüktörün Vjoks mümessilinin hediye ettiği buketi suya koymasını anlatmak lazım. Fakat şükürler olsun, yol arkadaşım iyi İngilizce ve daha evvel Moskova'da bulunduğu için bana pek fasih gelen bir Rusça konuşuyor. O derdimi anlatırken kendisine „Kuzum sorsanıza," diyorum, „bizim trende büyük bir şahsiyet seyahat ediyor. Kimdir? Bir komiser mi nedir? Gardaki teşyi merasimi ve bir kompartımanı dolduran çiçekler..."

Arkadaşım kondüktöre bu merasimin kimin için yapıldığını soruyor. Kondüktör cevap veriyor.

„Odesa Konservatuvarı Profesörü Stolarsky için... Profesör Stolarsky çocuk musikişinasların profesörüdür. Brüksel'de ve Prag'da beynelmilel konserlerde birinciliği kazanmış olan çocuk musikişinasların hepsi onun talebeleridir. Şimdi Moskova'da çocukların müzik festivali var. Talebelerinin en iyileriyle oraya gidiyor.

Sovyetler ülkesine ayağımı atalı çok olmadı. Fakat, bu dakikaya kadar bana kuvvetli bir tesir yapan bir hususiyete rast gelmemiştim. Tesadüfen muharrir olmuş bir insanım. Bana ailem musiki tahsili verdirdi. Dünyanın en büyük ve en kıymetli musikişinaslarının yetiştiği Almanya'da Wagner'in ülkesinde konservatuvarda bulundum. Musikiye ve musikişinasa çok kıymet verilen Almanya'da bile ben –onların muhitinde bulunduğum için söylüyorum– bir sanatkâra böyle bir hürmet gösterildiğini görmedim. Gardaki merasim ancak büyük devlet adamlarına yapılan bir şeydi.

Bir sanatkâra böyle bir hürmet gösterilmesi doğrusu çok hoşuma gidiyor.

Profesör Stolarsky'nin talebeleriyle tanışıyoruz. Bunların içinde en meşhurlarından biri Dima Tasin, Güneş Senfonisi ve İspanyol Marşı ismindeki iki bestesi çok meşhur olan bu küçük kompozitör ve piyanist henüz on-on bir yaşında bir erkek çocuğu. Şişman bir şey. Büyük bir başı, kâkülleri ve kulaklarını örten saçları var. Yünden bir training elbisesi giyiyor. Tren koridorlarında duvarlara tırmanarak yaşına uygun yaramazlıklar yapıyor. Her şeyi bir çocuk olan bu küçük sanatkârın müthiş gözleri var. İri iri, mavi gözler. Fakat bu gözler on bir yaşında bir çocuk gözü gibi değil, yetişmiş olgun insanların gözleri gibi bakıyor. Yol arkadaşım daha onu tanımadan ve kim olduğunu bilmeden evvel bana „Şu çocuk ne garip, bir çocuk," dedi. „Bakışlarını görüyor musunuz? İnsan ürküyor, hasta mı, nedir? Anormal bir şey."

On bir yaşında kompozitör ve büyük piyanist. Elbette herkes gibi bir şey değildir. Hükûmet Dima Tasin'e ayda üç yüz ruble maaş veriyor ve tahsilini bedava yaptırıyormuş. Tahsil edebilmesi için paraya ihtiyacı olmaması lazımmış.

Bunlardan başka bir de Goldstein var. Brüksel'de dördüncülüğü kazanmış bir kemancı. Gene aynı konserlerde birinciliği kazanmış olan meşhur kemancı on dört yaşındaki Mişa Goldstein'in ağabeyi on sekiz-yirmi yaşında bir delikanlı. Ondan başka isimlerini hatırımda tutamadığım daha birçok çocuklar. Sekiz on yaşından on dört-on beş yaşına kadar.

Sovyet trenlerinde bizde olduğu gibi birinci, ikinci ve üçüncü mevki var. Fakat hepsinde yatılabiliyor. Biz birinci mevkideyiz. Profesör Stolarsky de öyle. Musikişinaslar içinde birinci ve ikinci mevkide seyahat edenler var. Sanat iktidarlarına göre mevkileri ayrılmış. Aynı rahatı bulmak isteyen küçüklerin ayni gayretle çalışmaları, birinciliği kazanmaları lâzım.

Trenimiz geniş ovaların ortasından geçiyor. Geçtiğimiz yerlerin hepsi yemyeşil, hepsi işlenmiş. Tarlaların arasında traktörler var. Saatlerce birbirini takip eden, kovalayan ve döne döne gözlerimizden uzaklaşan toprak parçaları içinde ihmal edilmişine, çalışılmamışına rast gelmedim. Biz saatlerden beri kompartımanımızın kapısını örttük. Kâh kitap okuyor kâh yazı yazıyor kâh pencereden bu toprakları ve yemyeşil tarlaları seyrediyoruz.

Vagon restoran varmış, biz vagon restorana gitmedik, elimizdeki yiyecek paketlerini açtık. Yiyeceklerimizi paylaştık. Kondüktöre birer de çay ısmarladık. Yataklı vagon koridorunun bir ucunda ufak bir masa üzerine oturtulmuş muazzam bir semaver var. Kondüktör isteyene bu çaydan bir bardak getiriyor. Çay içmek için vagon restorana gitmeye ihtiyaç yok. Yerliler yarım saatte bir, bir bardak çay içiyorlar. Ben çay tiryakisi olmadığım için ancak birinci bardağı ısmarladım. Akşam yaklaşıyor. Birkaç dakika, ismini okuyamadığım bir istasyonda durduk. Tren halkı hemen perona indi. Büyük bir hayretle peron üstünde gezinen insanların birçoğunun terlikli, robdöşambrlı ve pijamalı olduklarını görüyorum. Bütün bunlar Avrupa seyahatlerinde görünmemiş manzaralar.

Şimdiye kadar rast geldiğim şehirli kadınların hepsi yüzlerine pudra, allık sürüyorlar. Onlar da bizim gibi yüz tuvaletinden hiç çekinmiyorlar. Yalnız giydikleri elbiseler elegant değil. Bilhassa giyinişin çorap ve ayakkabı kısmını fazla ihmal ediyorlar. Bu senenin modasına uygun gitmiş kadınlara pek az rast geldim. Fakat belki Moskova'da bu şey değişecek.

Civarda dağ, tepe filan olmadığı için ovanın üstüne gece ağır ağır gölge serpmedi. Her taraf birden ve her taraf aynı koyulukta kararıyordu. Trenimiz şimdi karanlığın içinde ilerliyor. Ve biz pencereden bakarsak, alçak izboların, bazen açık bırakılan kapılarından ışıklar görüyoruz. Hava çok serinledi. Trende kalorifer yanıyor. Acaba Moskova çok mu soğuk?

"Eğer kadın hasta veya gebe ise onun hukukunun muhafazasıyla burası mükelleftir. Eğer çiftlerin biri dışarıda ise biz onun dairesine bağlanıyoruz. O zaman talak biraz daha uzun sürüyor. Talaktan sonra baba on sekiz yaşına kadar çocuğuna bir para vermek, kadın ise ona yardım etmek mecburiyetindedir. Çok defa baba çocuğu yanına almak ister ve anne de çocuğundan ayrılmamak için babadan hiçbir yardım istemez. Çocuğuna kendi bakmaya razı olur. Hem çocuk babaya geçerse anne de babaya para vermek mecburiyetindedir. Çünkü biz kadın erkek diye iktisadî ve içtimaî hakları ve vazifeleri ayrı iki cins tanımıyoruz. Ayrıldıktan sonra kadın isterse kendi genç kızlık soyadını alır, isterse kocasının ismini muhafaza edebilir. Şunu söyleyeyim ki şimdi boşanmalar eskisi gibi havailikle yapılmıyor. Düşünüp, taşınarak yapılıyor. Kütle eskiden çok cahildi. Şimdi kültür sahibi oldu. Kafa itibarıyla çok büyüdü. Ayrılma vakaları iki seneden beri çok azaldı. Biz de bu vakaların önüne geçmek için bazı tedbirler aldık. Evvelden boşanmak muamelesi üç rubleye yapılırdı. Şimdi birinci talakta talakın kaydı için elli ruble, ikincide yüz elli, üçüncüde üç yüz ruble alıyoruz. Bizim buradaki mıntıkamız 300 bin nüfusluktur. Çocuk düşürmesini meneden kanun çıktığından beri günde doğum vasati yirmi ile yirmi beş arasıdır. Evlenmeler beş altıyı buluyor. Beş gündür hiç boşanma vakası kaydetmemişiz. Bu gidişle günde bir boşanma bile yok. Hâlbuki eskiden yani üç sene evveline kadar günde 10-12 arasında imiş. Size bir de ölüm kayıtlarının nasıl yapıldığını söyleyeyim. Bir tıbbî raporla ölenin pasaportu bunun kaydı için kâfi. Gömmeye izin böyle veriliyor. Bir de akrabasına bir vesika veriliyor. Bu vesika ile ölenin çalıştığı müesseseden defin merasimi için para alınıyor. Eğer kendisi bir yerde çalışmıyorsa, ona bakmaya mecbur olan adam kendi işinden bu parayı alıyor. Çocuk ölümünü soruyorsunuz. Çocuk ölümü her sene biraz daha azalmaktadır.

Evlenmek muamelesi azamî on dakika. Boşanmak muamelesi ise şimdi kaydı değil, fakat nasihat faslıyla beraber bazen yarım saatten fazla bile sürüyor."

**** Tan,* 12 Haziran 1937 *-y.h.n.*** ■

Gülümse

■ TURGAY USANMAZ

gülümse, bir an için
zaman dursun
oyunlar oynayalım çocukça
hüzünler unutulsun
sonra türküler söyleyelim
ve bir an için gülümse...

çatık kaşlara inat
gülümse bebek saflığında
bir yuva sıcaklığında
yağmur yağdır çöllere
şiirler yeşersin
ve bir an için gülümse...

acıyla pişiyor ekmeğimiz
istismar ediliyor çocuklar
köle pazarları çoğaldı gün be gün
kanımız akıyor her saat her dakika her an
defalarca kırılıyor kanatlarımız
-yine de umut saçıyor yarınlara
darağacında gülümseyenler
Spartaküs'ten, Anka kuşundan
alıyoruz gücümüzü unutma-
paylaş ekmeğini sevgiyle
ve bir an için gülümse...

güller açsın yoksulluğun
bağrında gülümse
yüreklerde umut olsun gülüşler
grevlerin şafağında gülümse
sloganlar geliyor derinlerden
güneş bizden yana, bizden yana yıldızlar
insanlık, doğa bizden yana
yani esen yel, emek, aşk ve erdem
içimde patlamaya hazır imgeler
sen sevecen bir selam gönder
ve bir an için gülümse...

Helmond, 13-09-2018

Sarı Seccade

■ **DR. İSMET KONAK**

Tan yeri ağarırken ilçe emniyet müdürü Sadık'ın hâkî renkli telefonu titrek bir tonla çaldı. Bu kadar erken bir saatte gelen telefonlar, mesleği boyunca hep kötüye işaret etmişti. Tıpkı hakka ulaşan birisi için çalan metal sarkaçlı kilise çanı gibi. Telefonu kulağına dayadı, gelen sıtmalı sesi şaşkın ve mütehevvir bir yüz ifadesiyle dinledi. Ardından,

-Nasıl yani? Bu kadar işgüzarlık ve keyfiyet olmaz. İnsanları anlayamıyorum. Hem kutsal emanetleri görmek istiyorlar hem de bu kadar kutsal bir emanete ihanet ediyorlar. Haspinallahhh!

-Amirim bir an önce onu bulmamız lazım. Olayın vahameti Topkapı Saray Müdürlüğü'nden başbakanlığa kadar intikal etmiş. Hayat memat meselesi.

Amir Sadık, bir süreliğine telefonunu kapattı ve sakin bir kafayla düşünmeye başladı. Bir taraftan meslekî umursamazlığına öfkeleniyor, diğer taraftan belediye başkanının kültürel fantezilerine köpürüyordu. Neymiş mütedeyyin kasabamıza kutsal emanetleri getirip halkın ziyaretine sunacakmış. Al sana sonuç! Herif-i naşerif seni! Gel de çık bu sirkat girdabının içinden.

Bir önceki gün sergi alanında gösterilen kutsal emanetlere kasabanın imamı Ömer, birkaç polisle birlikte nezaret etmişti. Yayvan ve dolgun yüzlü imam, bir ihtimal Hz. Muhammed'in İslam'a davet mektubunun akıbetini biliyor olmalıydı. Kıpti Kralı Mukavkıs'a gönderilen bu mektubun İslam dünyası için maddî olduğu kadar manevî değeri de çok yüksekti. Bulunmazsa tüm Müslümanlar arasında derin bir infial yaratması kaçınılmazdı.

Hırsızlık vakıalarından bizar olmuş emniyet müdürü Sadık, yeniden telefonu açtı ve imam Ömer'i aradı. Günü gününü, sözü sözünü tutmayan lağlağı imam, "mahfaza içindeki mektup, sergiye verilen yarım saatlik arada profesyonelce çalındı sanırım. Diğer zaman diliminde mahfazayı bizzat kendim gözetliyordum." diye konuştu. Müdür Sadık, bunun üzerine hırsız için bolca kargış yağdırdı. İmamdan ise yarınki cuma namazında cemaati adamakıllı bir takaza etmesini istedi. Azarlamak ve Allah korkusu yaymak belki hırsızı bulmakta caydırıcı olabilirdi.

İmam Ömer, İslam'ın bazı esaslarını gözden geçirmiş ve diskur çekmek için özenle hazırlığını tamamlamıştı. Cuma namazı başladığında cemaatin gözünde kâh hırsıza karşı ulam ulam öfke akmakta kâh gözbebeğinde bir mahcubiyet süzülmekteydi. Belagati güçlü ve laf ustası imam, dizemli solumalarla ötümsüz bir vaaz vermeye başladı. Kaşları çatık bir vaziyette, hançeresini yırtarcasına konuşuyordu:

-Ey cemaat! Fesadı def, şeri ref et. Allah'ın emirlerine itaat et. Ruhunu ona kavuştur. Erinçli bir yaşam istiyorsan şayet sırat-ı müstakimden ayrılma. Hırsızlık, irtikap ve ihtikârı meslek edinme. Maide 38'de buyurulur ki "Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin." İçinde haşyet yani uhrevî korku olan, peygamber efendimizin davet mektubuna göz koymaz. Sizden tek dileğim var, o da el-biat'ül-illallah.

Cemaat, imamın öğütlerini sadece dinler gibi yapıyordu. Herkesin aklında kimin hırsız olduğu sorusu, tıpkı toprağı eşeleyen kadife tüylü bir Acem köstebeği gibi zihni meşgul ediyordu. Kimdi bu ebleh? İslam'a davet mektubunu çalıp da satmak ve küp doldurmak... Bunun adı bıçkın hırsızlık olmalı. Nasıl bir densizdi bu mürtekib-i kebire? Cemaatin yüzünde pireli bir hâl fark edilmekteydi.

Aradan birkaç gün geçti. Fakat hırsız henüz ortaya çıkmadı. Sanki kırklara karışmıştı. Tüm ülkede bir meyusiyet hâkimdi. İmam Ömer'in lafının kasabada pek itibar görmediğini bir süredir fark eden emniyet müdürü Sadık, odasında "ağır basar, yeğni kalkar" diye söyleniyordu. Lakin eli uz müdür, hırsızı bulmak için akla karayı seçmişti. Mahfazanın ivedilikle incelenmesi ve parmak izlerine ulaşılması yönünde gerekli talimatları verdi.

Kısa süre içinde altın kaplamalı mahfaza, titizlikle kriminal daire başkanlığına getirildi. Yapılan parmak izi incelemesi sonucunda mahfaza üzerinde gözle görülür herhangi bir ize rastlanmadı. Anlaşılan o ki hırsız, bir emare bırakmamak için çok özenli bir hazırlık yapmış. Mahfazayı daha ayrıntılı inceleme gereği duyan kriminal laboratuvar uzmanları, sonunda çok mübrem bir ipucuna ulaştı. Hırsızın saç kılı arasındaki kepek tanecikleri mahfazanın sağ iç köşesine sinmişti. Bu, faile ulaşmak için çok mühim bir veriydi. DNA üzerinde yapılan tetkikler, hiç umulmayan bir kişiyi işaret ediyordu. Sonuçları büyük bir tahayyür ile karşılayan amir Sadık, gözlerini tekrar tekrar ovuşturdu. "Meğerse ağacımızın kurdu kendi içindenmiş" diye düşündü bir an. Tam bu esnada yangaz Ömer'den bir telefon geldi:

-Sadık Bey! hırsızla ilgili kasabada bazı fısıltılar dolaşıyor. Cibilliyetsizin kısa boylu, sıska vücutlu, maskeli olduğu ve eldiven taktığı söyleniyor.

-O cibilliyetsizi sanırım sen daha iyi tanıyorsun imam efendiii!

-Nasıl yani? Ben nereden bileyim ki?

-Yaptığımız incelemeler, sana şahdamarın kadar yakın birini işaret ediyor. Bu yapılandan hiç hicap duymuyorsunuz değil mi?

-Daha açık konuşun efendim. Ne demek istiyorsunuz Allah aşkına!

-Kulaklarını dört aç imam Ömer! Yapılan tetkikler, oğlun Beytullah'ı işaret ediyor. Tanıdın mı şimdi?

-Olamazz! Beytullah bunu yapamaz. Şakadır bu.

-En kısa zamanda oğlunu gözaltına alacağız imam efendi. Umarız bu çorbada senin de tuzun yoktur.

-Yok efendim ne münasebet. Kuran'a el basarım ki bu olaydan haberim yok. Beytullah'ın hırsızlık yapacağına hiç ihtimal vermiyorum. Bir yanlışlık olmalı.

Davet mektubunu gasp edip saklayan Beytullah'ın yüzü bir soba borusu gibi kızarmıştı. Tıpkı peynir çalmayı yeni öğrenmiş acemi bir sokak kedisi misali şaşkın ve telaşlıydı. Adeta fırtınaya savrulmuş bir yavru güvercin gibi ürkekti. Kasabadan kaçma plânı yapmaya başladığı an, elinde çelikten ters kelepçeyi gördü. Polisin sıkı kontrolü altında nezarethaneye getirildi. Ertesi gün ifadesi alınacaktı. Kaygılı gözlerle nezarethaneyi süzen Beytullah, kendisini bir berzahtaymışçasına tasavvur ediyordu. Bütün gece, demir parmaklıklara hesap verir gibiydi. Sanki karşısında onu sorgulayan bir melek topluluğu vardı. Gök gözlü, simsiyah renkli Münker ve Nekir'in sorularına cevap verir gibiydi. Tahta ranza Beytullah'ın hayal dünyasında hakkın divanına dönmüştü. Bu onun ilk günahıydı. Kendisini fisk û fücur içinde tahayyül ediyordu. Babasının dünyevi ihtirasına ve kötü hasletine kendi rızasıyla nasıl kurban gittiğini düşündükçe içi içini yiyordu:

-Kuru ekmek yiyip aba giyen babam nasıl bu hale geldi? Kendi çocuğunu günahına ortak edecek bir vicdanî sefalete nasıl yenik düştü? O değil miydi bir hırka ve bir lokmadan vazgeçmeyen? O değil miydi sürekli muttaki olmayı öğütleyen? Nerede hani zühd, nerede Allah'ın hıfzı emanına sığınmak? Arakçılık, zühde galip geldi. Ben ise arakçılığın figüranı oldum. Beni bağışla yüce Allah'ım. Bu ukubeti bana layık görme.

Ertesi gün ifadesi alınan Beytullah, mektubu çaldığını kabul etti. Bu eylemi babası için yerine getirdiğini ise itiraf etti. Yani sorgulamaya göre azmettirici, imam Ömer'in kendisiydi. "Peki mektubu nereye sakladın" diye sordu savcı. Mektubun plânlandığı gibi caminin içinde kütüphanenin üçüncü rafında Kuran-ı Kerim'in orta sayfasında mahfuz olduğunu söyledi.

Beytullah'ın gözaltına alınmasıyla adeta şuur eşiğini yitiren imam Ömer, her şeye rağmen oğlunun aile sadakatine itimat ediyordu. Hırsızlığa suç ortaklığı dahi olsa oğlunun dilinin altındaki baklayı çıkarmayacağına emindi. Yine de tedbiri elden bırakmamalıydı. Mektubu derhal camiden alıp daha efsunlu bir yere saklamak gerekiyordu. Aceleci sineğin süte düşeceğinin de bilincindeydi. Bu nedenle çok sakin ve titiz bir tutumla işe koyuldu.

Polis, camiye vardığında mektup çoktan hokkabaz topu gibi kaybolmuştu. Tam bir tavşan kaç, tazı tut oyununa döndü. Gidilecek ilk yer tabii ki imamın eviydi. Hep birlikte hürya eden polis ekipleri, kapının alafranga zilini birkaç kez öfke yüklü parmaklarla çaldı. İmam Ömer, sanki olayla hiçbir bağı yokmuşçasına kapıyı tebessümle açtı. Müdür Sadık, ta-

Ölü bebeğin ninnisi

■ **ZENNURE KARAASLAN**

mir-ay doğunca
inceden
bir kar başladı doğusunda
kalbimin
en yangın
en ücra semtine
yasaklar salındı ferman-ferman
civan oğulları
bir türkü tutturdu
yoksul ve çiçekli anaların
fısıltıya kurşun sıktılar
şarkılar haykırdılar
sessizliğin şarapnel gibi
dalga-dalga yayıldığı şehrin
sokaklarında
duvarın bu yanı
gül, gülistandı
öte yanı kanlı karanlık yüzleriyle
iyiye, umuda düşmandı
ve bilcümle güzelliğine yaşamın
mir-ay soldu
karanlık koyulaştı
gözünden vurulmuş
bir çocuk ağladı ince biçare sesiyle
tuzlu yaş değil
sıcak sımsıcak bir kan aktı
kalbime yağan
karlar üstüne
lorî lorî
uyu da büyü
gözümün nuru bebeği
ülkemin en taze çiçeği
kardeleni
ninni ninni...

vada kızaran yeşil renkli, uzun ve kalın duvarlı çarliston biberi gibi patladı:

-Çabuk teslim et şu mektubu seni sahtekâr heriiif!

-Ne mektubu efendim? Bende ne arar. İftira atmayın lütfen. Allah'tan korkun.

-Bak hâlâ konuşuyor saloz. Bu nasıl bir rakkastır yaw! Göz göre göre palavra sıkıyor. Çekil kenarı, evini arayacağız.

Bu sırada imamın mütehayyir eşi, suça ortak olmuş bir çocuk edasıyla varak desenli eşarbının içinden kaçamak bir bakış attı. Polis ekibi başladı bütün evi didik didik aramaya. Polislerden biri mutfağa girmiş, eline geleni ortaya savurup duruyordu. Müteakiben koyu tondaki vizon renkli mutfak dolabının içine baktı, sonra ebru banklı masanın güpürlü örtüsünü kaldırdı. Bir ipucu bulamadı.

Polislerden diğeri ise imamın yatak odasını tıpkı bir cerrah gibi teşrih masasına yatırmış gibiydi. Öncelikle, son derece şaşalı odanın sürgülü gardırobunu açıp göz attı. Sonra köşede bulunan kahverengi konsoldaki mini vazonun içine baktı. Oradan ümitsizce komodine yöneldi. Komodinin üzerindeki ahşap abajurun kapağına dahi bakma gereksinimi duydu. Hemen abajurun yanındaki siyer-i nebiyi de karıştırmadan odayı terk etmek istemedi. Lâkin nafile! Bir emareye ulaşmak mümkün olmadı.

Geriye sadece evin oldukça konforlu, İran halılarıyla süslenmiş gösterişli salonu kaldı. Yeşil renkli koltuk takımının altını üstüne getiren güvenlik görevlileri, buradan televizyon sehpasına yöneldi. Siyah camlı, ceviz renkli TV sehpasının tüm çekmecelerini büyük bir tehevvürle açıp kapadılar. Artık polis ekibinde ne sabır ne metanet ne de ümit kalmıştı. İslam'a davet mektubu bulunmazsa ölümlerden ölüm beğeneceklerdi. O an müdür Sadık'ın kıvrak zekâsı ve dedektif hissi Hızır gibi yetişti. Salonun tam ortasında halının üzerinde serili güzel kokulu bir seccade, güneşin de yansımasıyla parıldıyor gibiydi. Sarı renkli, siyah desenli ve etamin nakışlı seccadeyi bir eliyle kaldıran Sadık, mektubun oracıkta saklı olduğunu gördü. Bu esnada müdürün hemen arkasında mısır koçanı gibi dikilen imam Ömer, tıpkı şaşkın bir ördeğe dönmüştü. Artık kaçacak delik kalmamıştı. Takke düşmüş, kel gözükmüştü. ■

Yaşar Kemal (Fotoğraf: Ara Güler)

HALKIN -BAŞKALDIRAN- ARZUHÂLCİSİ:

YAŞAR KEMAL

■ TEMEL DEMİRER

"Her ölüm biraz erken ölümdür!"[1]

İnsan ve insanlık için, yaşadığı her yılın hakkını vermiş biri için -belki- 90'lı bir yaş yeterince uzun sayılabilir; ama yine de Cemal Süreya'nın dediği üzere, "Her ölüm biraz erken ölümdür"... Yine de erkendi Onun çekip gitmesi...

Siz bakmayın Rotterdam İslâm Üniversitesi Rektörü, Osmanlı Araştırmaları Vakfı mütevelli heyeti başkanı Ahmet Akgündüz'ün, "Yaşar Kemal'in hayatında, Ona Allah rahmet eylesin diyeceği bir ipucu bulamadığını"[2] söylemesine!

Hakkında; "Varoluşa senin kadar tutkulu kim olabilirdi. Bir taş dibinde açan çiçeğin tasviri senin dışında kim tarafından öylesine canlı ve heyecanlı bir şekilde yapılabilirdi,"[3] dedirten (28 Şubat 2015'te yitirdiğimiz) Yaşar Kemal, bu zırvaları ka'ale almayacak kadar büyük bir çağdaş klasikti.

"Halkın mutluluğunun önüne kim geçiyorsa ben sanatımla ve bütün hayatımla onun karşısındayım. Ben etle kemik nasıl birbirinden ayrılmazsa, sanatımın halktan ayrılmamasını isterim. Bu çağda halktan kopmuş bir sanata inanmıyorum," diyerek 91'inde yaşama veda eden Yaşar Kemal, sadece

coğrafyamızın gerçeklerini şiirsel bir dille haykıran bir edebiyatçı değil; aynı zamanda, ulusal sorun da dâhil, Türkiye'nin tüm temel sorunlarını dert edinerek; ömrünün önemli kısmını Türkiye İşçi Partisi (TİP) saflarında mücadeleye hasretmiş bir Kürt aydındı.

Kolay mı? "Bir gün bütün Ruslar ortadan kaybolsa onların nasıl insanlar olduğunu tek bir Fyodor Dostoyevski romanından anlayabiliriz," diyen meşhur söz, Yaşar Kemal için de geçerliyken; Anadolu ve Mezopotamya'nın nasıl bir yer olduğu, orada nasıl insanlar yaşadığı Yaşar Kemal romanlarından anlaşılabilirdi…

Bütün bir hayatı olanca büyüklüğüyle kucaklayan Onun cenazesine katılanların çeşitliliğine bakılınca; çok sevilse de "Herkesin Yaşar Kemal'i başka!" dememek mümkün değildi...

Mesela büyük holdinglerinin başkanları, onu uğurlamaya gelmişlerdi.

Sonra Kadir İnanır'dan Fatih Terim'e, Hasan Cemal'den Oral Çalışlar'a; iş, sanat, basın, siyaset ve spor dünyasının ünlüleri de oradaydı! (Hani çoğu, "Kabrime gelme, istemem!" denilecek türden insanlardı!)

Hepsi, Yaşar Kemal'le olan özel yakınlıklarını, dostluklarını anlattılar!

Mesela Doğan Holding Onursal Başkanı Aydın Doğan, "Yaşar Kemal, babamın arkadaşıydı. Benimle de dostluğu vardı," dedi; 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de, "Babamın yakın arkadaşıydı. Hatta geçen Kurban Bayramı'nda telefonla görüşmüşler" bilgisini paylaştı!

Daha önceleri hep Mehmet Ağar'ın yanında gördüğümüz Fatih Terim ise, "Yaşar Kemal benim ağabeyimdi" diyerek, aile bağlarının derinliğine vurgu yaparken; Murat Bardakçı bile 'Habertürk'teki 'Tarihin Arka Odası'nda, "Yaşar Abi, anamın ve babamın yakın arkadaşıydı" diye övünerek kendine pay çıkardı…

Şaşırmamak -yani TİP'li Kürt Yaşar Kemal bu insanlarla nasıl "dost" olabilmişti- mümkün müydü?

Elbette değildi; ama buradan çıkartılması gereken ilk sonuç, Onun egemenleri yalan söylemeye mecbur kılacak kadar büyük olduğuydu…

Evet, "Kimi büyükler vardır, büyük sözcüğü veya büyüklük kavramı onların gerçek büyüklüklerini dile getirmek için yetersiz kalır. Yaşar Kemal, onlardan biriydi… Yazılı ve yazısız Anadolu kültürünün has temsilcisiydi."[4]

Evet, evet "Büyük" sıfatını hak eden, türünün son örneklerinden, Yaşar Kemal'di O… Ve bir gün, "O güzel atlara binip çekip gitti."

Hatırlarsınız: "O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler çekip gittiler,"[5] diye yazmıştı 'Demirciler Çarşısı Cinayeti'nin ilk cümlesinde…

Çekip giden O; bu toprakların vicdanı, kaderine boyun eğmiş köylüsünün de başkaldırmış eşkıyasının da dili, akan nehirlerinin çağıltısı, rengârenk bitki örtüsünün koca yürekli usta kalemiydi.

"Okur-yazarlığı öğrenmeseydim, şimdi Anadolu'nun bir köyünde, kasabasında destan anlatıyor, türkü söylüyor olurdum. Yolumu ta çocuklukta çizmiştim," diyen Yaşar Kemal'in yazdıkları kendi deyimiyle "mecbur adam"ların ustalıklı öyküleridir.

Halkın bağrından doğup, bütün bir ömrünü ve sanatını yine onlara adayan Yaşar Kemal için "Kürt sözlü edebiyatındaki kilam ve stranlar başlıca beslenme kaynakları olmuştur. Öyle ki: 'Dengbêj Evdale Zeynike Kürtlerin Homeros'udur, benim de fikir babamdır' diyebilmişti. Siyasi görüşü ile sanatının paralel olduğunu, 'halk ve doğa'ya inandığını, sanatının emekçilerin çıkarlarının emrinde olduğunu dile getirmiş ve bu gerçeklikte yazmıştı."[6]

HAYATI

Ragıp Zarakolu'nun, "Çağdaş Homeros'u idi bu coğrafyanın Yaşar Abi. Ölümü 2015 soykırımının tam 100. yılına denk geldi. Ve soykırım bu topraklara yeniden geri döndü.

Yaşar Abi Van kökenliydi. 1915'in burgacı içinde savrulmuştu, Toros eteklerine mensubu olduğu Kürt aşireti.

10 yıl kadar önceki bir sohbetimizde bu aşiretin Süryanî kökenli olduğunu söylemişti, neşeyle. Bunu bir zenginlik saymıştı.

1915'in ardından, 1916'da Karadeniz Rumlarının tehciri başlamıştı İç Anadolu'ya doğru, hemen o sıralarda bir de Kürt tehciri başlatılmıştı.

Suriye çöllerinde ise, tanınan yüzde 5 oranını nüfusları aştığı gerekçesi ile Ermenilerin nihai kıyımı başlatılmıştı. Korkunç yıllardı.

Yaşar Kemal bu kanlı toprakların epopesini yazdı,"[7] diye betimlediği Onun asıl adı Kemal Sadık Gökçeli'ydi.

Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin I. Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç sonunda yerleştiği Osmani-

ye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğdu. (Doğum yılı bazı yaşamöykülerinde 1923 olarak geçer.)

Van'dan Çukurova'ya göç eden bir Kürt ailesi olarak, Ermenilerin toprağı Adana'daki bir köye yerleşmeyi reddediyorlar. Zira Ermeniler artık oradan sürülmüştür. Yaşar Kemal'in annesi "Yuvasından atılan bir kuşun yuvası başkasına ev olamaz" diyor ve yerleşmeyi kabul etmiyor.

Yine göç sırasında Yaşar Kemal'in babası yol üzerinde ölmek üzere olan bir çocuğu evlat edinir. Adı Yusuf olur. Yıllar sonra baba Yaşar Kemal 4.5 yaşındayken, camide gözlerinin önünde evlatlık Yusuf tarafından öldürülür. Ertesi gün Yaşar Kemal kekeme olur. 12 yaşına kadar kekemeliği sürer. Babasına çok düşkün bir çocuk olarak uzun yıllar mezarını ziyaret edemez.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra Kuzucuoğlu Pamuk Üretme Çiftliği'nde ırgat kâtipliği (1941), Adana Halkevi Ramazanoğlu kitaplığında memurluk (1942), Zirai Mücadele'de ırgatbaşlığı, daha sonra Kadirli'nin Bahçe köyünde öğretmen vekilliği (1941-1942), pamuk tarlalarında, batozlarda ırgatlık, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı.

1940'ların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu, 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı.

Ortaokuldan ayrıldıktan sonra folklor derlemelerine başladı ve 1940-1941 kesitinde Çukurova ile Toroslar'dan derlediği ağıtları içeren ilk kitabı olan 'Ağıtlar', Adana Halkevi tarafından 1943'de yayınladı.

1978'deki söyleşide sanat çalışmalarına ilkokula başlamadan önce şiirle koyulduğunu ve okula başladığında "yaşlı halk şairleriyle çakıştığını" anımsadığını belirtti. İlkokulun son sınıfındayken arkadaşı Aşık Mecit, çok iyi saz çalarken kendisi annesinden ötürü sazı "berbat" çalmaktaydı. Bunun nedenini şu sözlerle dile getirdi: "Benim saz çalamamamın sebebi var, anam âşık olacağım da diyar diyar dolaşacağım diye saza, aşıklığa düşman olmuştu. Onun tek çocuğuydum ve gözünden ayırmıyordu beni. Okulda, düğünlerde bayramlarda beni hep Aşık Mecit'le çakıştırırlardı. Aşık Mecit'le Kadirli'de bir kahvede bir gece sabaha kadar çakıştığımı şimdi iyice anımsıyorum."

Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhâlcilik yaptı.

1944'de ilk öyküsü 'Pis Hikâye'yi yayınladı. Bunu, Kayseri'de askerlik yaparken yazmıştı. 'Bebek', 'Dükkâncı', 'Memet ile Memet' öyküleri 1950'lerde yayımlandı.

1950'de komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı. Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951-1963 kesitinde 'Cumhuriyet'te Yaşar Kemal imzası ile fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı.

Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı 'Sarısıcak'ı, -1947'de 'İnce Memed'i yazdı fakat yarım bıraktı ve 1953-1954'te bitirdi- 1955'te yayınlandıktan sonra ise kırktan fazla dile çevrilecekti 'İnce Memed'.

Romanı yazma nedeni eşkıya olan amcasının oğlunun dağda vurulması olduğunu 1987 yılındaki bir söyleşisinde belirtti. Ayrıca aynı söyleşide, çocukluğunun eşkıyalığın içinde geçtiğini, dayısının "en büyük" eşkıyalardan biri olduğunu, o çevrede 1936'lara kadar beş yüze yakın eşkıya bulunduğunu ve bunlardan birinin de Kurtuluş Savaşı'nda Kadirli'yi ilk örgütleyenlerden olan Karamüftüoğlu ailesinden ünlü Remzi Bey olduğunu söyledi. Remzi Bey kendisine, ilk 'İnce Memed' hikâyesinde "Çakırdikeni" diye yer alan diken hikâyesini anlatmış ve ona "eşkıyalığın felsefesini" yapmıştı.

Daha sonra 1962'de girdiği TİP'de genel yönetim kurumu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmaya uğradı. 1967'de haftalık siyasi dergi 'Ant'ın kurucuları arasında yer aldı.

1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974-1975 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanı oldu.

1995'te 'Der Spiegel'deki yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl bu kez 'Index on Censorship'teki yazısı yüzünden 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildiyse de cezası ertelendi.

Şaşırtıcı düş gücü, insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca coğrafyamız romanının değil, dünya edebiyatının da önde gelenlerinden biri olan Yaşar Kemal, aralarında Varlık Roman Armağanı, TÜYAP Kitap Fuarı Halk Ödülü, Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü Orhan

Kemal Roman Armağanı, Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü, Türkiye Yayıncılar Birliği Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü ve Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nün de bulunduğu çok sayıda ödül aldı.

Yurt dışında da aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Legion d'Honneur nişanı Commandeur payesi, Fransa Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Pemi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti tarafından Legion d'Honneur Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu 20'den fazla ödül, ikisi yurt dışında, beşi Türkiye'de olmak üzere 7 fahri doktorluk payesi aldı.

2013'te 'Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi'nin Norveç'in verdiği Bjornson Ödülü'ne değer görüldü.

EDEBİYATI

Yaşar Kemal, sadece bir romancı ve hikâye yazarı değildi; aynı zamanda, büyük bir devrimci ve hak savunucusuydu. Eşitlik, barış ve insan hakları mücadelesinde, toplumsal yapının dönüşmesi için mücadele saflarında yer aldı.

Yapıtlarında insan(lar)ın dramına, egemenler karşındaki çaresizliğine, direncine ve mücadelesine yer verdi. Edebiyat ve sanat felsefesini insan(lık)ın zulümden kurtuluş kavgası üzerine temellendiren usta, bir söyleşisinde şunları diyordu: "Halka kim zulmediyorsa, etmişse, halkı kim eziyor, ezmişse, onu kim sömürmüş, sömürüyorsa, feodalite mi, burjuvazi mi... Halkın mutluluğunun önüne kim geçiyorsa ben sanatımla ve bütün hayatımla onun karşısındayım. (...) Ben etle kemik nasıl birbirinden ayrılmazsa, sanatımın halktan ayrılmamasını isterim. Bu çağda halktan kopmuş bir sanata inanmıyorum."[8]

Kolay mı? "Bir romancı dilini romancının kişiliği yaratır. Yalnız o kişilik kendi diliyle kaynaşmış, kendi dilinin ıncığını cıncığını bilmiş olacak,"[9] diyen O; "Bir tevazu timsali"ydi;[10]

Anadolu ile Mezopotamya'ya kulak, söz, cesaret, yürek, ışık ve türkü olup; coğrafyamızın destanlarını, ağıtlarını, masallarını, şiirlerini ve tekerlemelerini harmanlayarak, edebiyata "yeni" bir dil kazandırmıştı.

Çukurova'nın baş kaldıran eşkıyasıydı; "Çukurova'nın destancısı"ydı...[11]

"Kadim bir geleneğin sözcüsüydü"[12] ve "Sınırsız imgelem gücü"yle[13] mücehhez, "Gelmiş geçmiş en büyük yazar, kelimeleri büyülü bir dil Şamanı'ydı";[14] "O büyük yazarlar sülalesinin bu coğrafyadaki temsilcisiydi. O Dostoyevski'ydi, o Çehov'du, o Hemingway'di, Faulkner'dı"...[15]

Halkın içinden çıkmış ve halkı yazan bir yazardı. Yaşar Kemal, halkın edebi arzuhâlcisi oldu. Onun gerçekliğini, yoksulluğunu ve ezilişini güzel bir dille, bütün çıplaklığıyla ortaya koydu.

Halk yaratıcılığıyla, destanlar, türküler, ağıtlar içinde yoğrulan Yaşar Kemal, yazınında halkın yoksulluğunu, çaresizliğini, acılarını, sevinçlerini ve bunları dile getiriş biçimini özümsedi. 'Sarı Sıcak'ta, Çukurova'nın acımasız koşulları içinde yaşamak için mücadele eden insanları yazdı. Onun kahramanları, "mecbur insanlar"dı.

Gerçekçi yazarlar, toplumsal ve tarihsel koşulların biçimlendirdiği, direnmeye ve başkaldırmaya zorunlu kıldığı bu "mecbur insanlar"ın yazarlardır. Yaşar Kemal'in en ünlü "mecbur insan"ı, ağalara başkaldırmaya zorunlu 'İnce Memet'ti...

'Toplumsal Sorumluluk ve Edebiyat' başlıklı konuşmasında Murathan Mungan'ın, "O, edebiyatımızın onuruydu,"[16] sözleriyle betimlediği Yaşar Kemal'i; Ferit Edgü, "Hem yerel, hem de evrensel olmayı başarmış tek yazarımız" diye nitelerken; Oya Baydar da, Yaşar Kemal'in edebiyata bakışını "O; ezilenlerin, ötekileştirilenlerin, yoksul insanların trajedisini anlatır ama bu bir yenilgi edebiyatı değildir; isyan ve umut gürül gürül akar kaleminden. 'O güzel insanlar o güzel atlara binip' gittiklerinde bile artlarında daha aydınlık bir gelecek umudu kalır" sözleriyle anlatır.[17]

Özetle "Edebiyatla hayat ilişkisinin canlı tutulduğu, yazının dünyayı değiştireceğine inanıldığı bir çağın son büyük yazarıydı. Onu ve eserlerini yaşatacak olan haksızlığa, hırsızlığa, adaletsizliğe karşı isyan duygusunu yitirmemiş genç kuşaklar olacaktır.

Yaşar Kemal'in ardından bir yazı kaleme almak edebiyatı ve isyanı onun romanlarıyla sevmiş, sanat ve siyaset arasındaki ilişkinin nasıl kurulması gerektiğini onun romanlarından öğrenmiş, onunla aynı dünya görüşünü paylaşmış benim gibi insanlar için hiç kolay değil...

Yaşar Kemal'i resmi ve sivil kesimlerin saldırılarına rağmen edebiyatın ve politikanın içinde tutan güç ideolojisiydi. 'Ben sosyalist militanım ve Marksistim' diyecekti söyleşisinde. 'Marksizmin insan

özgürlüğüne, birey ve düşünce özgürlüğüne bir tuzak olduğunu hiç sanmıyorum. Tam aksine Marksizme bireyin kurtuluşu, insanlığın özgürleşmesi diye bakıyorum (...) Yoksulluk, dünya çok zengin olduğu hâlde, insanlığın yüz karası değil mi? Bir insanın başka bir insanı aşağılaması, bir ülkenin, bir toplumun başka bir toplumu aşağılaması bütün insanlığın aşağılanması değil de nedir? Bunun için benim edebiyatım bir angaje edebiyattır. Bunun için ben bir angaje insanım. İnanmış bir Marksist olmama karşın elimden geldiğince özgür düşünmeye çalışıyorum...'

Desen: Erdoğan Karayel

Böyle bir fikriyattan hareketle eserleriyle resmi tarihe şerh düşmüştü Yaşar Kemal. Ancak politikayı edebiyata, edebiyatı politikaya indirgeme hatasına hiçbir zaman düşmedi. Tek tipleştirilmek istenen topluma başka gerçeklerin ve kimliklerin, başka yaşantı ve değerlerin bulunduğunu onlara onların hikâyelerini anlatarak hatırlatacaktı. Yaşar Kemal'in hikâyeleri bizim hikâyelerimizdi ve bizdeki başkayı anlatıyordu. Gözaltılarla, tutuklamalarla, işten atılmalarla, baskılarla ödetilen bedel edebiyat yoluyla gerçekleri aydınlatmasındandı."[18]

SİYASETİ

Despotlara ve despotizme karşı eşitlik ve özgürlük saflarında mücadele eden Yaşar Kemal, "İnsanın içindeki eşitlik, adalet, özgürlük duygusu var oldukça sosyalizm savaşımını zafere kadar insanoğlu sürdürecektir," derken; "Yüzde yüz bağımsızlıktır sosyalizm. Kişi bağımsızlığı, ülke bağımsızlığı, politik bağımsızlık, ekonomik bağımsızlık, özellikle de kültürel bağımsızlık... Bu çağa gelinceye kadar kültürler birbirlerini beslemişlerdir, yok etmemişlerdir. Oysa çağımızda, kültürler kültürleri yok etmek için, bilinçli olarak kullanılmışlardır, emperyalistler tarafından. Benim için dünya bin çiçekli bir kültür bahçesidir; bir çiçeğin bile yok olmasını, dünya için büyük bir kayıp sayarım," diye ekleyerek İşçi sınıfının iktidarını savunup, TİP saflarında yerini almıştı...

Bu tavrıyla, elbette egemenleri rahatsız etmiş ve hapishaneye atılarak korkutulmak, sindirilmek istenmişti. Ancak ne zindanlar ne iktidar medyasının unutturma çabası, Onu yok edememişti...

Çünkü O sadece Çukurovalı Kürt Yaşar değildi! Türklerin Kürt'ü, Kürtlerin de Türk'üydü! Kürt sorunun çözümü için "Dağlar, insanlar ve hatta ölüm bile yorulduysa, şimdi en güzel şiir, barıştır" diyerek yol göstermişti.

"Alevîleri çok seviyorum," vurgusuyla Yaşar Kemal, "Alevîleri yazdım çokça. Onlar da çok zulüm görmüş insanlardır. Ben zulüm gören insandan yanayım... Onlar zulüm gördüler, onları öldürdüler, onları dövdüler. Yine de o sevgi dininden vazgeçmediler," diye eklemişti

Yaşar Kemal (Gökçeli) daha küçük yaşlarda muhalif bir siyasi kimlik edindi. 1940'ların başında Adana'da sürgünde bulunan Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli aydınlarla tanışması hayatının dönüm noktalarından biri oldu. Abidin Dino kendisine 'Türküler Müfettişi' adını taktı. Siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini 17 yaşındayken yaşadı. Bundan 10 sene sonra ise Türk Ceza Kanunu'nun 142'nci maddesine aykırı eylemde bulunmak savıyla tutuklandı. Bir süre Kozan Cezaevi'nde yattı.

Gençliğinde benimsediği sol kimliğinden vazgeçmedi. Birçok hapis ve davayla karşı karşıya kaldı. Politik olarak en aktif olduğu dönemlerden

biri 1962'de katıldığı TİP süreciydi. Emekçi sınıfının yönetime gelmesini isteyen Kemal, TİP'te sekiz yıl çalıştı ve yöneticilik yaptı. Daha TİP'ten ayrılan yazar, nedenini partinin niteliğini yitirmesine, bürokratların eline geçmesine ve emekçilerden kopmasına bağladı.

Mücadeleciliğiyle müsemma O, "Deniz Gezmiş'lerin idamına engel olmak için çalışanların içinde de vardı. 2000 yılında yitirdiği eşi Tilda, 12 Mart 1971 darbesinde tutuklanmış; Yaşar Kemal, tutukevi kapılarına yemek de taşımıştı. Ankara'da da gelini Taman tutukluydu. 1974 affını çıkarmak için ortalığı ayağa kaldıran ailelerin arasında, Yaşar Kemal de vardı... Koca yürekli bir adamdı. Başı derde girenin ilk başvurduğu kapılardan birisiydi."[19]

Onu; "Yaşar Kemal en büyük Cumhuriyetçi yazardır,"[20] diye yorumlayan Doğan Kuban'a katılmak mümkün değildir; "Yaşar Kemal rejimin en ceberrut olduğu yıllarda halktan ve demokrasiden yana oldu. Bu topraklarda halkların ve kültürlerin işçiliğini ve taşıyıcılığını yaptı."[21]

Bunu yaparken de hep sosyalist ve Kürt olarak kaldı; Hasan Bülent Kahraman'ın aktardığı örnekteki üzere: "Karlı, çamurlu, çok zor bir akşam evine gitmiştik. Fikri Sağlar kültür bakanıydı ve kendisine Paris kültür ataşeliğini teklif edecekti. Ben danışmanıydım. Bizi dinledi. 'Ben devletten hiçbir şey istemedim, almadım da' dedi. Karısı Tilda Hanım, uzun elbisesiyle, ayakta duruyor, sürekli odada dolaşıyor, sürekli sigara içiyordu. 'Yaşar' dedi, 'Kürtçeden başka dil bilmez'. Ve Yaşar Kemal reddetti teklifi..." [22]

Evet Yaşar Kemal, 1990'ların başından itibaren Kürt sorununda açık tutum almaya başlarken, Selim Temo da bunu şöyle anlatmıştı: "Musa Anter'in 1992'de öldürülmesi üzerine yazdığı yazıyla Yaşar Kemal, yönetenlere yönelik çok sert ifadeler kullanmaya başlar. Bu soruna da kendi insan anlayışı penceresinden bakan Yaşar Kemal, sert eleştirilerine karşın bir kardeşlik konsepti kurar ve savunur: 'Bu iki kültür, (Türk ve Kürt kültürleri) birbiriyle sağlıklı olarak kaynaşsaydı, bugün Türkiye'nin görüntüsü insanlık içinde çok başka olurdu'..."[23]

Bundan hareketle O, "1993 Aralık'ında, 70 yaşında yine elini taşın altına koyarak Kürt Sorununun barışçıl demokratik çözümü için bir konferans düzenlenmesinde başı çekmişti. Orada yaptığı tarihi konuşmada, 'Niye 70 yaşına kadar bekledin diye sorarsanız' demiş ve şöyle devam etmişti: 'Çünkü bu korku cumhuriyetin duvarlarını ancak 70'inde aşabildim' demişti.

'Bu bir kardeşlik toprağıdır, bu topraklardaki bütün kültürlerin, dillerin ve her doğa parçasının üstüne titrememiz gerekir' diyordu Yaşar Kemal: 'Kürt sorunu Türkiye'nin çağdaşlık sorunudur, Kürt sorunu Türkiye'nin demokrasi sorunudur, bir kardeş kavgasında kazanan olmaz!'

Yaşar Kemal, askeri "operasyonlar"ın hızlandığı 1995'de DGM'de yargılanırken hâkimlere şöyle sesleniyordu: 'Benim yazılarım halkımıza birer çağrıdır. Öncelikle batıdaki, doğudaki çocukları savaşta ölmüş anaları çağırıyorum. Bu savaş en çok sizin yüreğinizi yaktı. Herkesi çağırıyorum, sayın yargıçlar sizleri de bu savaşı durdurmak isteyenlere katılmaya çağırıyorum.' Yargıçlar ise, onu mahkûm etmeyi tercih edecekti."[24]

Kürtlerin acılarını dile getirip, bu konuda devleti eleştirdiği için "bölücülük"ten hapse mahkûm edilmişti; hem de "Ey Türk halkı, Kürt halkı, bu toprakların kültür zenginliği olan tüm halklar, sözüm hepinizedir. (...) Bugün bir umutsuzluk yeli ortalığı kasıp kavuruyor. Ben diyorum ki, bu yaraların sağılması bizim elimizde. Ülkemizin onurunu, ekmeğini, kültür zenginliğini kurtarmak elimizde. Gelin de doğru dürüst bir demokratik düzenin kurulması için aklımızla, yüreğimizle el ele verelim. Bu bir çağrıdır. Sözüm sizedir,"[25] diye haykırdığı hâlde!

Dönemin HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın, "Zulmün karşısında mücadele etmeyi zalimin karşında diz çökmemeyi bize miras bırakmıştır,"[26] diye betimlediği O, bu dünya zulme karşı nasıl dik duracağımızı öğretti, anlattı Güray Öz'ün düştüğü nottaki üzere:

"Şimdi arkasından yakılan ağıtlara bakıyorum da onun işçilerin, yoksulların, emekçilerin, sömürüye karşı direnenlerin aydını, militanı olduğunu, sosyalistliğini unutmuş gibiler. Nâzım'ın komünistliğini, militanlığını nasıl unutturmaya çabalıyorlarsa Yaşar Reis'i de 'barışçı' deyip geçerek, işlerine geldiği gibi tarif etmek niyetindeler. Barışçıydı doğru, ama nasıl bir barışçıydı? Ezenle ezilenin barışını savunan bir barışçı mı? Sosyalistti Yaşar Reis, bağımsızlık ateşini yakan gençlerin aydınıydı.

1968 üniversite işgallerinin uykusuz çocuğuydum ve Yaşar Kemal Deniz'lerin başı çektiği o işgalcileri ziyarete gelen tek aydındı. Hapishanelerin, zindanların, sorguların hem sanığı hem de tanığıydı. O büyük ziyaretçisiydi hapishanelerin ve komutanlar, jandarmalar kenara çekilirlerdi o geldiğinde..."[27]

TOPARLARSAK...

Sait Faik'in, kitabını Yaşar Kemal için "Türklerin en Kürdüne, Kürtlerin en Türküne" diye imzaladığı; Sabahattin Eyüboğlu'nun da onun için, "İnsan var/ Karartır ak gündüzü,/ İnsan var/ Ağartır gecemizi," dizelerini kaleme aldığı ustanın ardından yazı yazmak zor.

O, sadece romancı değildi. Türküler, ağıtlar derledi; şiirler yazdı. Şiirlerinden besteler yapıldı. Kitaplarının etkisiyle türküler yakıldı... Onlarca "destan"dan hangi birini anlatabilirsiniz ki?

Evet Yaşar Kemal gibi büyük bir yazarı anlatmak da çok zordur. Sanırım o, edebiyatındaki büyük sihri, hayatına da yansıtmış yazarlardan biriydi.

Bir şelaleyi andıran görkemli coşkuyu, edebi anlatım biçimine dönüştürüp, insanları ve doğasıyla bütün bir hayatı tutkuyla anlatmıştır.

Onunki öylesine büyülü bir coşkudur ki, okuyucuyu yakalayıp sınırsız/ sonsuz maceraya davet ederken; korkuların karşısına eşkıya 'İnce Memed'in başkaldırısını koyardı.

Çünkü sahici, ayakları yere basan, kökleri sağlam ve bu topraklara aitti O.

Hayatı boyuncu toplumun vicdanı olan Yaşar Kemal, sevgi dolu isyankâr uzun bir yürüyüştü; yaşadığı/ yazdığı topraklara/ coğrafyaya bağlılığı çok derindi.

Koca yürekli Yaşar Kemal Anadolu'ydu, Mezopotamya'ydı! Hem de kara, katı, koyu, sert Anadolu'dur, Mezopotamya'dır; "Kadim hafıza"dır;[28] "Halk adamı"dır;[29] "Anadolu-Mezopotamya'nın dengbeji"dir.[30]

Günter Grass için "O, hayat mektebinden deneyimleriyle sosyalisttir";[31] özgürlüğün gözü pek savunucusudur; geniş kitlelere seslenen renkli bir anlatımla, adaletsizliği acımasızca eleştirendir; Elia Kazan'a göre de, "Homeros geleneğinde yazan bir romancıdır, başka hiçbir sesi olmayan insanların sözcüsüdür."[32]

"Onu ve edebiyatını destansı kılan, bu topraklara, insanına tarifsiz bağlılığıydı. Yokluk, yoksulluk, çaresizlik içinde geçen çocukluğu ve gençliğiydi..."[33]

Tarihi, coğrafyayı, doğayı ve toplumu, mitler, efsaneler, türküler, düşler ve gerçeklerle yoğururken; toplumun düşleriyle, kendi yaratıcığını bütünleştirip; daha güzel, daha iyi, daha mutlu bir gelecek için hepimizi kışkırttı... Düşlerimizi, gerçeklerimizi, hasretimizi ve özlemlerimizi sandığımızdan daha da sahici kıldı.

Işıl Özgentürk'ün, "Bu topraklar her zaman mucizelerin yurdudur. Bu mucizelerden biri de Yaşar Kemal'dir";[34] İdil Biret'in, "Ben Beethoven ile Yaşar Kemal arasında bir yakınlık görüyorum: İkisinin de sınır tanımayan yaratıcılıkları var,"[35] diye betimlediği O, inandığı şeyleri kimseden korkmadan söylerdi.

İşte tam da bunlar için yarattığı kahramanları kadar ölümsüzdü şunları haykıran cüretin Yaşar Kemal'i...

"İçim yaşama sevinciyle dolu olduğu için, hep ışığın türkücüsü olmaya çalıştım"...

"Bizi düşünmeye alıştırmamışlar. Üstelik de düşünmeyelim diye ellerinden geleni yapmışlar. Düşünmeye çalışanları da hep öldürmüşler"...

"Beni sansüre mahkûm edeceğinize idama mahkûm edin. İnsan, düşleri öldüğü gün ölür"...

"Benim için dünya bin çiçekli bir kültür bahçesidir, bir çiçeğin bile yok olmasını, dünya için büyük bir kayıp sayarım"...

"Bizim dilimizi kestiniz. Bir milletin dilini kestiğiniz zaman, onu öldürürsünüz"...

"Dağlar, insanlar, hatta ölüm bile yorulduysa, şimdi en güzel şiir, barıştır"...

"İnsan evrende bedeni kadar değil, yüreği kadar yer kaplar"...

"Yaşam umutsuzluktan umut üretmektir. İnsan umutsuzluktan umut üreterek bugüne kadar gelmiştir"...

Bir de tabii ki, Katılamadığı 2014'de Bilgi Üniversitesi'nde kendine verilecek fahrî doktora törenine, gönderdiği mesajdaki vasiyet niteliğindeki şu sözleri: "Bir, benim kitaplarımı okuyan katil olmasın, savaş düşmanı olsun. İki, insanın insanı sömürmesine karşı çıksın. Kimse kimseyi aşağılayamasın. Kimse kimseyi asimile edemesin. İnsanları asimile etmeye can atan devletlere, hükümetlere olanak verilmesin. Benim kitaplarımı okuyanlar bilsinler ki, bir kültürü yok edenlerin kendi kültürleri, insanlıkları ellerinden uçmuş gitmiştir. Benim kitaplarımı okuyanlar yoksullarla birlik olsunlar, yoksulluk bütün insanlığın utancıdır. Benim kitaplarımı okuyanlar cümle kötülüklerden arınsınlar."[36]

18 Ocak 2019, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Cemal Süreya
[2] "Ahmet Akgündüz: Yaşar Kemal'e Rahmet Dileyecek Bir Şey Bulamadım", Milliyet, 2 Mart 2015... http://www.milliyet.com.tr/-yasar-kemal-e-rahmet-dileyecek-gundem-2021763/
[3] Cengiz Çandar, "Yaşar Abi...", Radikal, 2 Mart 2015... http://www.radikal.com.tr/yazarlar/cengiz_candar/yasar_abi-1303924
[4] Ahmet Cemal, "Yaşar Kemal Kültürü...", Cumhuriyet, 2 Mart 2015, s.17.
[5] Yaşar Kemal, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Cem Yayınevi, 1973.
[6] A. Hicri İzgören, "İnce Memed Yetim Kaldı", Gündem, 5 Mart 2015, s.15.
[7] Ragıp Zarakolu, "Veda Töreni", Evrensel, 3 Mart 2015, s.13.
[8] Metin Boran, "Yaşar Kemal", Evrensel, 3 Mart 2015, s.12.
[9] Yaşar Kemal, "Bin Çiçekli Kültür Bahçesi", Cumhuriyet Yaşar Kemal Eki, 1 Mart 2015, s.11.
[10] Refik Durbaş, "Bir Tevazu Timsali", Cumhuriyet Yaşar Kemal Eki, 1 Mart 2015, s.13.
[11] Konur Ertop, "Çukurova'nın Destancısı", Cumhuriyet Yaşar Kemal Eki, 1 Mart 2015, s.13.
[12] Meltem Gürle, "Ozanın Ölümü", Birgün, 2 Mart 2015, s.16.
[13] Nedim Gürsel, "Yaşar Kemal ile Bir Tren Yolculuğu", Cumhuriyet, 22 Mart 2015, s.12.
[14] Mine G. Kırıkkanat, "Yaşar Kemal", Cumhuriyet, 4 Mart 2015, s.15.
[15] Işıl Özgentürk, "Yurdum Yetimsin Artık...", Cumhuriyet, 3 Mart 2015, s.22.
[16] Özge Kara, "Edebiyatımızın Onuruydu", Milliyet, 2 Mart 2016, s.8.
[17] "İsyan ve Umudun Yazarı", Cumhuriyet, 2 Mart 2015, s.17.
[18] A. Ömer Türkeş, "Yaşar Kemal ile Bir Çağ Kapandı", Radikal Kitap, 6 Mart 2015... http://kitap.radikal.com.tr/
[19] Oral Çalışlar, "Yaşar Abi'yle Vedalaşırken", Radikal, 2 Mart 2015... http://www.radikal.com.tr/yazarlar/oral_calislar/yasar_abiyle_vedalasirken-1304154
[20] Doğan Kuban, "Yaşar Kemal En Büyük Cumhuriyetçi Yazardır", Cumhuriyet Bilim Teknik, No:1459, 6 Mart 2015, s.5.
[21] Muzaffer Ayata, "Yaşar Kemal", Gündem, 9 Mart 2015, s.12.
[22] Hasan Bülent Kahraman, "Anadolu'ydu!", Sabah, 2 Mart 2015, s.20.
[23] Fatih Polat, "Yaşar Kemal ile Büyümek Bir Şanstı", Evrensel, 2 Mart 2015, s.12.
[24] Ragıp Zarakolu, "Veda Töreni", Evrensel, 3 Mart 2015, s.13.
[25] Yaşar Kemal, Bu Bir Çağrıdır, YKY, 2012.
[26] "Binbir Çiçekle Uğurlandı", Gündem, 3 Mart 2015, s.9.
[27] Güray Öz, "Yaşar Kemal Öldü mü, Issız Acun Kaldı mı?", Cumhuriyet, 2 Mart 2015, s.7.
[28] Mine Söğüt, "Gözler Yaşlı, Sesler Yaslı", Cumhuriyet, 3 Mart 2015, s.11.
[29] İlhan Başgöz, "Yaşar Kemal'e Ağıt", Cumhuriyet, 4 Mart 2015, s.2.
[30] A. Cihan Soylu, "Anadolu-Mezopotamya'nın Dengbeji", Evrensel, 5 Mart 2015, s.9.
[31] Günter Grass, "Tüm İnsanların Yaşar Kemal'e Borcu Var", Cumhuriyet, 3 Mart 2015, s.11.
[32] "Yaşar Kemal'in Ölümü Dünya Basınında: 'Özgürlüğün Gözü Pek Savunucusu'...", Cumhuriyet, 2 Mart 2015, s.16.
[33] Ahmet Tan, "... 'Anıt Adam'ın Ant Yazarı Olarak Portresi", Cumhuriyet, 3 Mart 2015, s.17.
[34] Işıl Özgentürk, "Bir Mucize: Yaşar Kemal", Cumhuriyet, 18 Aralık 2016, s.15.
[35] Zeynep Oral, "Beethoven Yaşar Kemal Ortaklığı", Cumhuriyet, 19 Kasım 2015, s.14.
[36] Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor-Alain Bosquet ile Görüşmeler, YKY, 2005.

Ateş Düşer Nemrut'a

■ **MED REŞİYAN**

Susma sustuğun yerde
Yangın sevdalar düşer toprağa
Bir zemheri ayazında,
Kıtlık sabahında
Talan olur, göç olur
Her çağlayanda, her uğultuda
Bilinmeyen bir dilin yarasında,
Kanayan bir şiirin acısında,
Bitmeyen bu kavgada
Hangi çiçek renginden utanır?
Hangi bulut üşümez ölümün çığlığında?
Hangi masal sığınır korkunun karanlığına?
Hangi demir parmaklık arasında büyür sevda?
Kaç isyan, kaç öfke seni getirebilir bana?
Kaç ağıt, kaç haykırış dindirebilir bir ananın gözyaşlarını?

Susma
Sustuğun yerde
Ateş düşer Nemrut'a,
Roboski'de paramparça bir canlar yanar
Tank sesleri ardında, kuşatmaların altında
Mezopotamya'da bir dağ patlar
Hadi anlat onlara
Çocuk yüreğindeki mavi düşleri,
Uçurumlu yolları,
Çaresizliği, açlığı,
Zincirli bedenleri, yaralı öyküleri
Kalleşliğin, soysuzluğun ortasında
Mahçup ve ürkek bir bakışta ağlayan hayatları...

Kimin Tarafı

■ **SÜLEYMAN DEVECİ**

İki kolon hâlinde çalışan işçiler, treni temizlemeye başladıklarında, bir vagondan öbürüne hemen hemen aynı hız ve tempoda hareket ediyorlardı. Sağdaki hizadakiler ile soldakiler arasında yer yer 'geride kaldınız, temizlemeden uçarak gidiyorsunuz' atışması, tatlı rekabetin diğer adıydı. Arkadan gelen ustabaşının son kontrolü çekmesi, beğenmediği anlarda vagonun hoparlöründen anons yapıp sorumlularını istemesi, sıkça görülen bir davranıştı. Kolonlar kendi hâlinde ilerlerken yine herkesin diğerinden ayrı görevleri vardı. Birileri çöpleri toplarken, birileri kül tablalarını boşaltırlardı, masaları ve koltukları silenleri, yerleri makineyle süpüren izlerdi. Camları yine ayrı birkaç çift el temizlerken, ya da yerleri süpürürken geride kalındığında yakınmalar başlardı:

Hop hop, makineci yine hülyalara daldın!

Lan Avni kafan kim bilir yine nerelerde?

Çıkart kafanı kadının bacaklarının arasından dürzü, kendini işine ver!

Ne kadını abi, şerefsizim adam bahis oyunlarındadır yine!

Lan Turşu! İnsan sarrafı oldun gitti!

İnsan değil makinacı abim!

Nasıl?

Adamın makineyle yerlerin üzerinde gitmesinden anlarım ben onun nereli olduğunu, geçmişte ne işler yaptığını, iç dünyasının ne kadarı karanlık ne kadar aydınlık olduğunu...

Gevezelik etmeyin! İşinize bakın lan Ardahanlı!

Sen de lan Yozgatlı!

Ankaralı sen de kendini işine ver koçum, geyiğin sırası değil şimdi! İşimize bakalım, trenler pırıl pırıl olmalı!

Abi zaten pırıl pırıl yapıp çıkıyoruz!

Gel de üsttekilere anlat! Yalayıp çıksan yine bir şeyler buluyor herifler!

Yala yala dilimiz yoruldu la Recep!

Hüdai abi sık dişini, iki yıl kaldı emekliliğe!

La bu emekli olsa yine yalamaya devam eder!

Ne yalıycam olum?

Bilirim seni ben, yalayacak bir şeyler bulursun sen!

Kahkahalar, hınzır diye suçlamalar kolonların gülüşmesine yol açtı. Gruptakilerin yerli yersiz hemen her yeni ve kirli trenin temizliğinde oluşturdukları kolonların aktörleri de her defasında değişiyordu. Değişmeyen genelde tuvaletçilerdi. Zor, ağır ve hijyenik çetin koşullar gerektirdiğinden gönlünde tuvaletçi olmak istemeyen yok gibidir. Zira tuvaletçiler normal çalışanların üstünde extra ödemeler alırlar, yaptıkları işin hassasiyetiyle ilintilidir bu. Kolonların takılmadığı, lakap takmadığı tuvaletçi yoktur:

Sidikçi Cenap!

Bokçu Memduh!

Sıvacı Furkan!

Aynacı Memet!

Hortumcu Semih!

Kalkık Dalyan!

Uzman Kadir!

Fırt Ömer ve daha niceleri gelmiş geçmiştir. Ayrıca sürekli tuvaletçi yetiştirme kursları göze batar.

Firmanın uzun yıllardır bu işlerini yapan has elemanları genelde anlaşarak rapor alırlar. Bir araya gelip dışarıda kumar oynamak, futbol maçı izlemek, bahis oynamak dışında en yaygın konuşulan konu o hafta sonu kimde toplanılacağıdır. Kabak genelde bekârların, yalnız veya erkek arkadaşıyla beraber yaşayan birilerinin başında patlardı. Nevaleler hazırlanır, rakısını getiren, sucuk, ekmek, çerez, meyve, kuruyemiş tüketimi arasında iskambil kâğıtları konuşturulurdu:

Hadi oğlum hadi, bokları temizlemeye benzemez bu!

Lan geçen gün neydi o kabinin hâli?...

Hayvan bunlar abi hayvan...

Sanat eseri yapmıştı oğlum!

He la valla, sen birinci sınıfta son model trenle seyahat et, pisliğinle de tuvalette duvarları sıva...

Sanat eseri yapmıştı olum!

Fotoğraflayıp face'e yükledim la.

Eee?

Bilin bakalım kimin tablosu diye sordum!

Eeee?

62 arkadaşım beğendi, 17 de yorum aldım!

Ne diyolar?

O bir sanat eseri dediler. Bokçu Memduh temizlemeden önce bundan sonra ayfonuyla fotoğraflasın diyorlar.

Bırakın olum dalgayı!

Oynayacaksınız oynayın la!

Tamam la gülmek yasak mı?

Koyacam esprinize!

Bok muhabbeti bizimkisi!

Ne bok adamlarsınız lan!

He valla! Biz adam olmayız!

Bir araya gelen işçiler arasında politik muhabbetler de eksik olmaz:

Taşeron firmadan yine 20 kişi getirmişler!

Adam yok olum, kim ne yapsın işleri, nasıl yapsın?

Adam alsınlar firmaya! Yeni eleman alsınlar!

Alıyorlar ya işte!

GÜNEY 88 / 2019 44

Öyle değil, adamakıllı birilerini. Her birkaç haftada bir değişen yüzler değil.

Şeref haklı! Tam birine işleri öğretiyorsun, o gidiyor başkaları geliyor!

Bir gün alacam birini zaten ayağımın altına!

Ben de kıl oluyom abi!

Bozguncular şerefsizim!

Öyle demeyin la, onlar da ekmek kavgasında bizim gibi...

Ne ilgisi var la? Onlar yüzünden maaşlar yerinde sayıyor!

Siz de az rapor alın!

Ne ilgisi var? Adam hastaysa hasta!

Ben bilirim hanginizin ne hastası olduğunu!

Alacam bir gün taşeronculardan birini ayağımın altına!

O niye o?

La ya işini bilmez ya kolonu yavaşlatırlar, işi uzatır zamanında bitmesine engel olurlar.

Senin sorunun değil o olum! Grup ya da kolon sorumlusu kimse o ilgilensin sana ne?

Kıl oluyorum abi!

Ben de! Zaten bir gün birinin canını yakıcam!

Gücü gücüne yetene amına koyum! Patron sizi, siz garibanı ...

Onlar da işini bilsinler!

Öğretin olum! Niye varsınız?

Acemi çaylaklara ustalığı öğretmek için...

Ki onlar da bizi arkadan vursunlar.

İş dünyası böyle ne yaparsın?

Hayat böyle Mülayim hayat!

Doğru söylersin lan Antepli!

Molalarda, kantinde, trende, kıyıda köşede yapılan aralarda konuşulan ortak konular da aynıdır. Benzer taşeron firmadan katılımcılarla renkli sohbetlere tanık olunur:

Anlamadığım bu maaşa nasıl talim ettiğiniz?

Ne yapalım abi? Ekmek parası!

La işsiz olsanız da elinize zaten o kadar para geçer!

Çalışmak ibadettir abiler!

Başlıycam böyle ibadete de...

Günaha girme Önder!

Niye bir şey demiyon Ketum Ali?

Karıştırmayın beni, anlamam ben!

Neyden anlarsın peki?

İşimi yapar evime giderim!

Sanki biz kerhaneye gidiyoruz...

Beyler gevezeliği bırakın! Ekmeğinizi bitirin! Beş dakika kaldı!

Kodurucan yine, daha beş dakika var! Cehennem zebanisi gibi dikilmişsin başımıza!

Taşeroncuları değil, bu eski kuşağı hiç edeceksin ki...

Ne edicen?

Hiç!

O ne ki?

Ne bileyim, linç gibi bir şey işte. Siyasette konuşulur arada bir!

Başbakan demiş ki...

Ben onun ...

Beyler terbiyemizi bozup büyüklerimize hakaret etmeyelim!

Yerin kulağı vardır!

Aramızda casus bol!

Sonra yarın bir gün izinde, gümrükte işimizi görürler.

Görsünler! Korka korka nereye kadar korkacaksınız olum?

Memlekette savaş var!

Terör mü?

Günde ölü saya saya bir acayip olduk.

Etle tırnak kopmaz birbirinden!

La böyle şeyleri Almanya'ya geldim öğrendim.

Dağda ot gibi yaşıyorduk desene şuna!

Alevi lafını ben ilk burada duydum.

Eee bu onların olmadığı anlamına mı gelir?

Kardaş biz İslam'ın ortaya çıktığı günden beri varız. Neredeyse 1500 yıldır varız. Kimilerimize göre daha da eskiye uzanır bu tarih!

Haşa ve süphanallah...

Beyler dini, politikayı bırakın da daha on bir tren var temizlenecek! İflahımız kesildi!

Yeni taşeroncuların canı sağolsun. Evelallah onlar varken sırtımız yere gelmez!

Sizler de veriyorsunuz en ağır işleri bize...

Eeee biz boş mu oturuyoruz?

En kıyak işi kendinize saklıyorsunuz!

Eee biraz kıdem farkı olacak!

Ne demişler, erken gelen oturur!

Zıtlaşmalar, atışmalar, çekişmeler olduğu kadar dayanışma, örgütlülük, toplu ve kolektif davranışlar sergilemek de olsa, sorunları zannettikleri kadar çözülmez olmayacaktır. Ama mentalitenin getirdiği kurnazlık, uyanıklık ruha, iliklere işlemiştir.

Bana ne!

Ben kendi işime bakarım!

Kazık mı çakıcan lan bu dünyaya?

Şirazesi çıkmış hayatın!

Koy gitsin!

Bir de sen vur!

O da düşmesin abi!

Her koyun kendi bacağından asılır!

Saatimi doldurur evime giderim! Gerisi nanay!

Madalya mı takacaklar?

Vatani hizmet sunmuyoruz burada, çalışıyoruz!

La iş var, iş var!

Beyler işinize bakın!

İşimize baka baka ne hâle geldik la!

Hiçbirimizin yeri doldurulamaz değildir!

Bu işi bulamayanlar da var!

Kurtlar pusuda, düşmemizi bekliyorlar.

Valla düşenin üstüne atlarlar acımadan.

Herkesin hemen her konuda bilgisi vardır. Hakkında üç beş laf etmeyecekleri hiçbir konu yoktur. Asker ocağı gibidir Alman firmasının pratik temizlik işleri bölümü. Anadolu'nun, Mezopotamya'nın, Orta Doğu'nun karmaşık renklerini taşır:

Lan Arap makineyi hızlı sür!

Bak bir de gülüyor!

İnşallah inşallah!

Hadi oğlum gaz ver biraz! İnşallahla maşallahla olmuyor bu işler.

Lan Rus kül tablalarının birini unutmuşsun!

Lan Ossi temizlenmiş tuvalete insan gidip çişini yapar mı?

Ya nereye yapacaktım?

Siktir git nereye yaparsa yap! Tren mi yok başka?

Lan Arnavut masalar iyi silinmemiş!

Bulgar Julian camlarda leke var!

Kürt Nihat ne iş?

Sokarım laubaliliğine kırro, dün geldin bugün başımıza adam kesiliyon!

Doğru konuş!

Konuşmazsam? Ne lan bu? Kendini buranın efendisi mi sanıyon?

Arada bir sınıf bilinçli sesler de çıkmaz değildir:

Beyler hak gaspları, sömürünün bin bir suratı, kendisini her geçen gün biraz daha belli ediyor!

Üstat Nedim ne yapalım? Komünist Osman sen ne diyorsun?

Trenleri ele geçirsek de sürmesini bilmiyoruz! Bilsek nereye gideceğiz? Bugünkü görüntü itibarıyla trenlerin hepsi bizim!

Biz durursak hayat durur!

Nasıl yani?

Bir trenin temizlenmeden sefere çıktığını düşünün!

Ortalığı bok götürür valla!

O trenin, kirli trenin değil de bir vardiya sırasında temizlenen on beş tren olduğunu düşünün!

Abooo ortalık yine berbat!

Her vardiyanın on beşer trenden bir günde kırk beş trenin temizlenmediğini varsayın!

Ne olacak sonu?

Kaos! Yolcular trene bir daha binmezler, yolcu sayısı azalır, şikayetler artar, kriz baş gösterir!

Yani?

Yani asıl efendiler biziz! Güç bizde!

Biz ne desek, istersek o olur mu demek istiyorsun?

Hah! Şükür anladı!

O zaman zam da alabiliriz!

Amına bile koruz!

Sohbetlerin, konuları olduğu kadar, çalışanları bir araya getiren nedenler de farklıdır. Kolonların altın kuralı sağcıların sağ tarafta, solcu olanların eski çalışanlarca sol tarafta çalışmalarıdır. Bu düzeni bilmeyen, anlamayan yeni gelenler bazen kaosa neden olurlar. İstenmeyip sevilmemeleri yetmezmiş gibi, bir de konuşulmaya anlaşılmaya sadık davranmıyorlarmış imajını yayarlar.

Geçmeyin lan bu tarafa!

Bu taraf benim koçum, sen öbür yana geç!

Çorbama limon sıkma! Ben sıkarım sen yaylan!

Hadi anam hadi işine!

Geç bakiiim!

Oltanı al birader!

Ufaktan ufaktan balta olalım annayacağın!

Sap gibi durmayın lan bu tarafta!

Amına goyum yine benim tarafın ırzına geçilmiş!

Öbür tarafa!

Bu yanı bana bırak!

Dilsiz vagonlar, kirli camlar, kullanılan koltuk arkası açılır kapanır masacıklar, döşemeler, kül tablaları, koridorlar, tuvaletler, koltuklar çalışanların kendi aralarındaki ufak, çapsız, seviyesiz atışmalarına, birbirlerinin kuyularını kazmalarına şahit olurlar. Hiçbiri müdahale etmeyecek kadar akıllıdırlar. Bırak yesinler birbirlerini suskunluğu içerisindedirler. Öyle veya böyle nasılsa birileri temizleyecektir suskun kalabalığı. Hangi tarafın temizleyeceği önemli değildir.

Trenlerde çalışanlar arasında en sık çıkan kavgaların ana nedeni aslında budur: Tarafların kendi istikâmetlerine sadık kalamayışları. Kimileri titizlik gösterip tertipli olunmasını savunurken, kimileri işi bir an önce bitirmek, diğer gelecek trene kadar hoşça vakit geçirmek ister. Meydana gelen ufak çaplı muhaberelerde çok kafa ve fırça sapı kırılmıştır. Kanayan burunlar, şişen gözlere bile şahit olunmuştur. Kan aktıktan sonra orada durulur. Bugüne kadar kol, bacak kırılması yaşanmamasıyla herkes övünür; kavganın da adabı, kendinde bir raconu vardır.

Öylesi ateşli potansiyel kavgaya hazır bir gün ve zeminde, eskilerle yeniler bir aradadırlar:

Beyler bir kez daha ikaz ediyorum: Herkes kendi işinden, kendi tarafından sorumludur!

Yapmayanın kellesi vurula!

Dalgacı Zühtü kendini işine ver!

Hadin kızlar gösterin kendinizi!

Hişşt, orası benim birader daha başlamadan bela olma!

Ketum Ali misin, nesin adam gibi konuş!

Oğlum dün gelmişsin, bugün bana dayılanmaya çalışma!

Çalışırsam ne olacak! Ne var burda, temizleye temizleye gidiyoruz işte!

Hızımı kesiyorsun git başımdan!

Tabakhaneye bok mu yetiştiricen önden gidince?

Oğlum bela mısın git işine gücüne!

Koyun sürüsü gibiyiz, o trenden öbürüne!

Ha git davarlığını kendi tarafında yap!

Tarafınıza sokum sizin! İnsanlıktan çıkartmışlar sizi haberiniz yok!

Son defa uyarıyorum siktir git!

Gitmezsem?

Bak git diyorum!

Gitmiyorum lan!

....

Ateş olduğun kadar cürmün var! Ketummuş, istersen Kral Dandy ol! Lan!

Ketum Ali daha fazla dayanamadı, tulumunun cebindeki tornavidayı kaptığı gibi bir defa yeni gelenin karnına sapladı. Çığlık çığlığa dışarıya koşan yeni gelene, koca vagon dolusu gülüşmeler eşlik etti. Şikayetler üstlerce örtbas edildi. Polis çağrılmasına engel olundu. Trenleri temizlemenin kendi kuralları vardı. Herkes kendi tarafını temizlemeliydi. ■

BU TAA VİYANA KAPILARINDAN LEGALİZE KAMYONLARLA GERİ DÖNMEK HAKKINDA HENÜZ KONUŞMAYACAĞIM ANLAMINA GELİR

■ **M. İNAN FİLİZ**

Hazır ayakta iken zenci olma çalışmalarını
T a m a m l a y ı p

Yola öyle çıktık

Önce zır deli olmakta ısrar etmemekle Falan başladık
Sonra ben derdimi anlatacak kadar iyi
Y a n i ç o k ç o k i y i
İtalyanca susmayı biliyorum iş-
Te.

İşte böyle laf lafı kapatarak uzun bir süre
D e v a m e t t i
Biz de halen hazır ayakta iken
Küresel anormalliklerden geceyi kondulardan
Ve sadece ve sadece sabun dağıtmakla görevli
Sendikalaşmalardan filan
Bahsettik yol bo-
Yu

Yetti mi
Peki

Y e t m e z yetmedi tabi hiç
Harita metod dertleri
Biz de Lozan'dan
Şeker kamışlarından ve
Kriminal zamanlardan bahsettik
Eksi yedinci kat morglarından hemen önce
Y a n i h e m e n h e m e n ö n c e
Y o l l a r ı b i t i r d i k b i r g ü z e l

Bir güzel
Gerçekleri yalnızca gerçekleri söylememek gerekirse

Canı cehenneme sevgi-
Limin.

Sonunda bir yerlere vardık biraz eksik
Y a n i b i r a z b i r a z e k s i k
P o r t a k a l v a r d ı
Dilimlenmiş tabaklarda
Oturduk
Portakalları mevzu
Et-
Tik.

Tam bir oturuşta kıp-
Kırmızıdan
Üçlü kanepe takımlarından
Ve filleri kaçırmış olmak ihtimalinden sonra
Y a n i ç o k ç o k s o n r a
Tam Münih önlerinde Beşiktaş'tan konu açtık
Dört dört iki oynattık hücumda değişikliğe
git-
Tik

Oldu mu
Peki

O l m a z olmadı tabi hiç
Tuttuk kendi elimizle
Verdik ya da al-
Dık
En iyi giden kadın oyuncu ödüllerini
Geçmedi bir türlü periyodik
A ğ r ı m ı z

Geçmedi bir

Ne başbakanı affettik ne de Jack Daniels'ı.

Ayrılan Yollar

■ **YILMAZ ÇELİK**

Murat sonunda, çok özlediği Eskişehir'inin cıvıl cıvıl ana caddelerine kendisini bıraktı. Yıllar önce öğrenci olarak bulunduğu bu şehirde, şimdi üç günlük iş için bulunuyordu. Belki de bu işini bu şehirde yaşadığı dört yıla borçluydu.

Hava kararmaya başlamış ve şehrin ışıkları yavaş yavaş ortaya çıkmıştı. Bu şehre tam on dört yıl önce gelmişti. Şehri yeniden tanımaya çalışıyordu. Her yanda yeni binalar yükselmiş, yeni mekânlar açılmıştı. Ve tabii ki büyükşehirlerin olmazsa olmazı, yeni yükselen trendimiz, açık parfüm mağazaları ve caddeye yaydığı kokular burada da bulunmaktaydı.

Bu şehir ne kadar değişmişti. Sanki ilk kez gelmiş gibiydi. Geçen yıllara bakıldığında, kendisi de bir o kadar değişmişti. Demek ki bu şehrin havasında suyunda bir değiştirme vardı; hem kendisini hem de insanını değiştiriyordu. Nerede o on dört yıl önceki Murat ve Eskişehir, nerede şimdiki Murat ve Eskişehir…

Gözlerden kaçan en büyük değişiklik ise Porsuk Nehri'nde idi. Yıllarca kıyısındaki fabrikaların boya atıklarından dolayı renkli akmıştı; bazen kırmızı, bazen mavi, bazen yeşil… Böylesi ancak bizim memlekette olur türünden. Ama şimdi Porsuk Nehri ve üzerindeki gondollar ile şehir Venedik'e dönüşmüştü. Rektörümüz iyi çalışıyordu çünkü o zamanki rektör, şimdinin belediye başkanıydı.

Aynı şaşkınlık ile nerede ise şehir merkezinin tamamını yürüdü, yorulduğunu hissetmeye başladı. Arada bir insanlara da bakıyordu, belki yıllar öncesinden kalma tanıdık bir yüz bulabilirim umudu ile… Hayatta her zaman olan olmuştu, "tam umudu yitirip, vazgeçmek üzere iken gerçek aradığını bulursun!" Gözlerine inanamıyordu, karşı kaldırımda tanıdık bir yüzü görüyordu. Bu kişi öğrenciliğinin son yılında, aynı evi paylaştığı Ercan'a benziyordu. Uzun bir takipten sonra Ercan'ı adımlarından tanıdı. Çünkü Ercan, çizgi film karakterleri gibi adım atardı. Artık emindi. Hemen adımlarını hızlandırdı ve Ercan'ı karanlığa karışmadan yakaladı.

"Ercan!" diyerek seslendi.

Ercan irkilerek döndü ve ağzı açık bir şekilde, Murat'a uzun uzun baktı. Ağzının açık kalması şaşkınlıktan olmayabilirdi; çünkü burnundaki sorundan dolayı ağzı hep açıktı.

"Murat! Lan bebe! (Murat Ankaralı olduğu için yıllarca ona bu şekilde takılmıştı) sen misin?" diye bağırdı ve kollarını kocaman açarak kısa bir süre bekledi ve Murat'a sarıldı.

Murat da ona sarıldı ama Ercan'ın coşkusu kadar yüksek değildi, sanki Ercan yıllardır büyük bir özlem ile onun yolunu gözlemişti. Ayak üstü coşkulu hasret gidermenin ardından bir yere gidip, sohbete orada devam etmeye karar verdiler. Gidene kadar da Ercan hep kendisinden bahsetti. Üniversite'de iktisat profesörü olduğunu, Sema ile mutlu bir evliliği ve bir kız, bir erkek çocuğu olduğundan, evin taksitlerini yeni bitirdiğinden, sıranın yeni otomobil almaya geldiğinden falan bahsetti. İstediği gibi bir hayat sürdüğünden bahsetti…

…

Murat ile Ercan bir meyhanenin cam kenarındaki en son masasına oturup, koyu bir sohbete başladılar. Görüşmeyeli uzun zaman olmuştu ama dostlukları aynı sıcaklıkta kalmıştı. Görüşmedikleri zaman neler yaptıklarını ve şu an hangi noktaya ulaştıklarını uzun uzun anlattılar. Sanki yıllarının açığını kapatmaya çalışıyor gibiydiler. Arada bir eski anıları tazelediler. Kâh güldüler, kâh üzüldüler. Zamanın uçup gittiğini meyhanecinin, zarif kovalama cümlesi olan "kapatmadan son bir isteğiniz var mı?"sına kadar anlayamamışlardı. Hesabı Murat ödedi, Ercan hiç oralı olmadı bile. Murat'ın dikkatini çekti ama üzerinde durmadı. Dışarı çıktıklarında birbirlerinin telefonlarını aldılar, tekrar kucaklaşıp, en kısa zamanda ve sürekli görüşmek dileği ile ayrıldılar.

…

Murat üç günün sonunda, sırf Ercan ile son kez görüşebilmek için, işlerini öğlen saatine kadar hızlıca bitirdi. Ercan'ı birkaç kez aradı ama Ercan telefonu açmadı. Biraz endişelendi, sonra derste olabileceğini düşünerek mesaj attı. İşini şansa bırakmamak için üniversitenin yolunu tuttu. Ayrıca çok zamanı da yoktu, daha Ankara'ya dönecekti.

…

Okula ulaştı, danışmadan

Ercan'ı sordu. Aldığı cevap ile şok oldu. Okullarında bu isimde ne profesör ne doçent ne de bir araştırma görevlisi yoktu. Sürekli itiraz etmesi sonucunda, memur ile kısa bir gerginlik yaşadı. Sonrasında binadan karışık duygularla çıktı ve bina önünde volta atmaya başladı. Arada bir Ercan'ı da arıyordu ama bu kez telefonu kapalıydı. Tam vazgeçmek üzereyken karşısında sınıfın en çalışkan en zeki belki de en güzel öğrencisi Banu ile karşılaştı. Banu ile her zaman çok sağlam dostlukları vardı ve birbirlerine çok güvenirlerdi. Birden yüz yüze gelmişlerdi.

Murat, "Aaa Banu!

Banu, "Murat! Hayırdır hangi rüzgâr attı seni buraya?

Murat, "Üç gün önce iş için geldim, buraya. İlk gün Ercan ile karşılaştık. O'nu ziyarete geldim, bana okulda iktisat profesörü olduğunu söyledi ama öyle birisinin olmadığını söylüyorlar. Kendisine de ulaşamıyorum." Telaşlıydı, "Sen burada ne yapıyorsun, okulda devam etmeye mi karar verdin?"

Banu, "Evet okula devam ettim. Şu an iktisat profesörüyüm. Yani bizim arkadaşlardan okulda olan ve sadece iktisat profesörü olan benim. Yani Ercan sana biraz yalan söylemiş. Ercan ile ne kadar konuştun?

Murat, "İlk gün, akşam üzeri başladık, geceye kadar sohbet ettik."

Banu, "Gel, biraz zamanım var, öğrenci kantinine geçelim. Sana biraz Ercan'dan bahsedeyim"

Banu iki bardak çay aldı ve boş bir masaya geçip, oturdular. Banu başladı son altı-yedi yıldır tanıdığı Ercan ile ilgili bilgi vermeye… Murat gözleri ve ağzı açık öylece Banu'yu dinledi durdu.

Banu, "Muratcım benim derse yetişmem gerek." Kartvizitini uzattı, "Kartvizitimde telefon numaralarım var. Ercan yüzünden birbirimizden bahsedemedik, beni ara mutlaka, irtibatı koparmayalım. Sen sağlam bir arkadaşsın" ayağa kalktı ve oradan uzaklaştı.

Murat tek kelime edemedi. Şaşkınlığı ile birlikte bir süre daha oturdu. Bir türlü kendisine gelemiyordu. Başındaki bulutlar biraz dağılmaya başlayınca, yerinden doğruldu. Okul binası ve parkın arasındaki yoldan aracına doğru yürümeye başladı. Yürürken durup son kez parka baktı. Bu parkı çok severdi, her zaman bu parkta huzur bulmuştu. Ama o da ne! Ercan parkta oturmuş ona bakıyordu. Bu kez huzuru değil, Ercan'ı bulmuştu.

Murat ile Ercan belli bir süre bakıştıktan sonra Murat Ercan'a doğru sakince yürümeye başladı. Bu sakinliği Ercan'ı tedirgin etmişti. Çünkü Murat'ı Banu ile konuşurken görmüştü ve emindi ki Banu her şeyi dökülmüştü. Murat yaklaştıkça Ercan'ın tedirginliği artıyordu.

Murat hiçbir şey yapmadan Ercan'ın yanına oturdu. "Burada oturduğuna göre, beni Banu ile konuşurken görmüş olmalısın?"

Ercan, "Evet, ne anlattı sana?"

Murat, "Merak etme, şimdi sırası ile soracağım. Sen de her şeyi açıklayacaksın! Anlat bakalım! Bu okulda profesör değil, bir şirkette muhasebe şefiymişsin?"

Ercan, "Ne yapayım, arkadaşlarımın hepsi iyi işler buldular, kariyerleri sağlamdı, ben de kendimi biraz yukarıda, sizin liginizde göstermek istedim"

Murat,"Evli ve iki çocuk sahibi olmayışın?"

Ercan, "Sema evliliğimizin ikinci yılında beni terk etti. Benim de özlemlerim vardı."

Murat, "Sema seni terk etti sonra, neden Sema ile benim aramda bir şeyler olduğu yalanını uydurdun? Ayrılmış olsan bile neden böyle iftiraya gerek duydun? Kadın başkası ile birlikte yaşıyormuş, beni böyle bir şeye bulaştırmak nereden aklına geldi?"

Ercan, "Seni çok beğeniyor gibiydi, çok takdir ediyordu. Öyle olabileceği şüphesi her zaman içimde oldu ama öyle bir şey yokmuş"

Murat, "Sonra, benim o zaman ki kız arkadaşımın sana ilgisi olduğu yalanı?"

Ercan, "o da aynı sebepten işte! Kendimi rahatlatmak için uydurdum. Zaten O kıza da sinir oluyordum, bana hep acıyarak bakıyordu"

Kısa bir sessizlik. Murat, "Sıkıldım! Senin yalanlarını daha sormayacağım. Merak ettiğim bu kadar yalan dolan ne içindi? Nereye varmak istedin? Neden yalanlar, iftiralarla arkadaş çevremi hedef aldın? Neden böyle bir yalan dünya kurdun? Bunların cevabını almadan ikimizde buradan kalkmayacağız, başla!"

Uzun bir sessizlikten sonra, Ercan kendisini toparladı ve …

Ercan, "Sen her zaman güçlü oldun. Zorluklarla başa çıkabiliyordun. Arkadaşlar arasında saygınlığın çok yüksekti. Seni çok kıskanıyordum. Ayrıca bana karşı da çok iyiydin, hatta annemden bile yakındın." Kısa bir süre ağladı ve devam etti. "Sırf ekonomik sıkıntı çekmemden dolayı benim ile eve çıktın. Seni kimseyle paylaşmak istemiyordum. Belki farkında değilsin ama senin ile arkadaşlığımız süresince sana yaslanarak ayakta durabiliyordum." Tekrar ağlamaya başladı.

Yitik Vasiyet

■ **CÜNEYT KARA**

Bozkırın
Temmuz ikindisidir vakit...
Yağmur öncesinde uğuldayıp geçen bir rüzgar kadar
Issızlık,
Mavi
Göz alabildiğince
baş döndüğünce
mavidir tekmil gökyüzü
Bilmediğim, görmediğim kadim şehirlerin sokağı
kadar yalnız bir ezgi ıslıklarda.
Çiçek isimlerinden sokak adları
ve solmuş erguvanlar
Sevmeyen papatya yaprakları
Ve tadı damakta dost özlemleri
Boynumda ecel teri.
Dördüncü omzu eksik hüzünler
Kırkında helva
Dört nala sürün
Atlarınızı.
Tozu duman eyleyin toprağı
Bir de mavi giydirin üzerime
Toz olmadan
Toprak olmadan gözüm

Urla

Murat, "Sana karşı iyi olmam düşmanlık yapmanı mı gerektiriyordu?"

Ercan, "Evet! Çünkü, onca iyiliğine karşılık ben hiçbir şey yapamıyordum. Minnet ne kadar ağır bir yük biliyor musun?"

Murat, alaycı bir şekilde "Yok! şimdi öğrendim!"

Ercan, "Senin sadece benim ile arkadaş olmanı istiyordum. Uydurduğum tüm bu yalanlar bunun içindi. Seni hiç kimse paylaşmaya tahammülüm yoktu."

Murat, gülerek "Yahu Ercan, kafam karıştı, biz arkadaş değil de yoksa sevgili mi idik. Oğlum sen ne tür bir insansın? Bu kadar pisliğe bulaşacağına tedavi görmeyi, değişmeyi, düzelmeyi düşünmedin, istemedin mi?"

Ercan, "Yanlışlarımın farkındayım, her şeyi biliyorum ama güçlü değilim, belki senin desteğin ile tekrar ayağa kalkabilirim"

Murat, "Ben güçlü değilim diye bir yalan tutturmuş gidiyorsun. Güçlü değilsen, nasıl üniversite okudun, nasıl askere gittin, nasıl işe girdin ve şef oldun, nerdeyse müdür de olacaksın, güçlü değilsin ama evlenip bir insanın hayatını da mahvetmişsin, güçlü değilsin ama benim bu şehirde görüştüğüm üç–beş üniversite arkadaşlarımı da benden uzaklaştırmışsın. Ben de diyorum ki, bu insanlar neden bir anda benden uzaklaştı!"

Kısa bir sessizlikten sonra,

Ercan, birden sinirlenmiş ve sesini yükselterek "Herkesten nefret ediyorum. Herkes bencil, herkes benim üzerime basmak istiyor. Tüm insanları ortadan kaldırmak istiyorum."

Murat, "Peki kendi kendini düzeltemiyorsan, insanlara da bu kadar düşmanken, neden kendi kendini ortadan kaldırmayı hiç düşünmedin!" Bu söz Ercan'ın yüzüne tokat gibi çarpmıştı. "Ben senin ayağa kalkmanı beklemeyeceğim, ben ayağa kalkıyorum"

Ayağa kalkar, gökyüzüne bakarak derin bir nefes alıp, konuşmasına devam eder.

Murat, "Bu durumda sana ne yapacağım biliyor musun?"

Ercan, "Ne bileyim, benim gibi birisi öldüresiye dövülür herhâlde, sen de öyle yapacaksındır"

Murat, "Bilemedin, sana hiçbir şey yapmayacağım ne bir dokunuş ne bir söz. Seni yalan dünyan ile baş başa bırakıyorum. Hatta seni affediyorum"

Murat arkasını döndü, yürüdü gitti. Ercan, bu sefer şaşkınlıktan ağzı açık, öylece ardından bakakaldı. Kalkamadı yerinden. Sonrasında deli gibi ağlamaya başladı. Düşündükçe dayanamıyordu. En çokta Murat'ın kendisini affetmesi çok dokunmuştu. Sanki gözyaşları ile geçmişin kirini temizlercesine saatlerce durup durup ağladı.

Parkta akşam olana kadar oturdu. Sonra da yerinden doğrulup, karanlıkta kaybolana kadar yürüdü. Bir daha da kimse kendisinden haber alamadı. Zaten gerçekte de kimsesi olmamıştı.

Hekîm

■ A. KARABAX

Hekîmo, ji min pirs neke!
Ji ku hatime bo kar û xebatên salane
li van deverên dûr bona debara malbatê.

Hekîmo, wisa li çavên min nenêre!
Di pêçekê de yek, li ber destê dayikê yek
û li dibistanê du, bavê çar zarokan im
Xwedê emrên wan dirêj bike
dê û bavê min jî li ba me ne
Hekîmê hêja, bi hesabî em heşt serî ne
her heşt jî bi keda min têne xwedîkirin.

Hekîmo, ez kêm bêjim
hûn zedê fehm bikin, ne ez tenê me
pirin ên wekî min ji warê dê û bavan tên
Wanî li derbên hundirîn nayên mêzandin
ku bi dest û amûrên tibî nayên teşhîskirin
Eger wek tizbiyeke benik qetiyayî
hebên wê tek bi tek bi tayekî nû ve bikim
ez li ser piştê û di vî cihî de ji te re bibêjim
gelo çend roj li me hilbên, çend şev tarî bin
bi serê te yê delal be ku, nizanim!

Hekîmo, pirs pirsan vedişêrin
li canê min çend derb hene, hûn ê bişon
derman bikin... bipêçin
Lê birînên hundirên min ew qas kûr in ku
mîna beşên destanekî bêbend der bi der in
emrên nifşên me li pêk û rêçên mişextiyan
li yên berê derbeder in bona derdê debaran
Ne bi serê xwe me li van deveran, gelek in
ku li kîjan zevî, bexçe û avahiyan dixebitin
Dibêjin ku, sê hêlên diyarê Rûmê derya ne
ji me re bûye dojeh ji mal û wargehan dûr.

Hekîmo, ev lêdan, kulan didin derkirin
kevir bi serê xwe li her derekê kevir in
lê li warên xwe giranbiha têne nirxandin
Bi destekî sivik birînên min bidin şûştin
û piştre bi destên xwe bipêçin.

Dem dibore, ez guh bidim nûçeyên îro
ka dîsa li ku erîş birine ser xizanên me
divê bi guhên xwe bibihîzim...
Debarên malan bi serê xwe derb in li me
bi yek û du hekîman nayên dermankirin.

01.07.2018

Doktor

■ A. KARABAĞ

Sorma doktor!
Nereden mi gelmişim çalışmaya...
bizim el ta nere, gidişat geçim belası.

Doktor, bakma öyle gözlerime!
Kundakta bir, anasının etek ucunda bir
ve okulda iki, dört çocuğun babasıyım
Tanrı gecinden versin,
anam ve babam da yanımızda
Doktor, yani biz tam sekiz başız
sekiz başın nafakası da benden sorulur.

Doktor, ben az diyeyim
sen çok anla, bir ben miyim buralarda
çoktur benim gibileri evinden, elinden
Bir bakışla görülmez içimdeki darbeler
ve mümkün değildir bilinmeleri tıbben
Kopup savrulan bir tespih gibi
tanelerini yeniden ipe takmaya dursam
aha böyle yatakta anlatmaya başlasam
de ki: kaç gün doğar, kaç gece kararır,
adına yemin olsun ki bilemem!

Doktor, erbabına saklarmış sual bahsi
elbet görünen yara yıkanır, temizlenir
ilaçlanır, sarılır
Bağır içeri yaralarım öylesine işlek ki
kendi içinden pare pare bir destan gibi
bizim kuşak eski sürgünlerin kahrında
yol ve güzergâhlarında geçim derdinde
Bir başına değilim, çoğuz bu yerlerde;
tarla, bağı, bahçesi, binasında çalışırız
Denilir üç yanı denizmiş Anadolu'nun
evden aileden ırak bize azaptır cümlen.

Doktor, kanar özüm sürgün yarasına
bir taş, taş ağırlığıyla her yerde taştır
de ki: kendi ocağında bir başka ağırdır
Artık yıkamalı mahir bir el yaralarımı
sonra kendi ellerinle sararsın.

Vakit daralıyor, haberleri dinlemeli
yine nerede saldırmışlar bizimkilerine
kulaklarımla duymalıyım...
Geçim derdi yedi başlı bir yaradır bize
birkaç doktorla şifa bulacak gibi değil!

01.07.2018

TARİHTEKİ AYKIRI KİŞİLİKLERDEN

Ömer Hayyam Üzerine

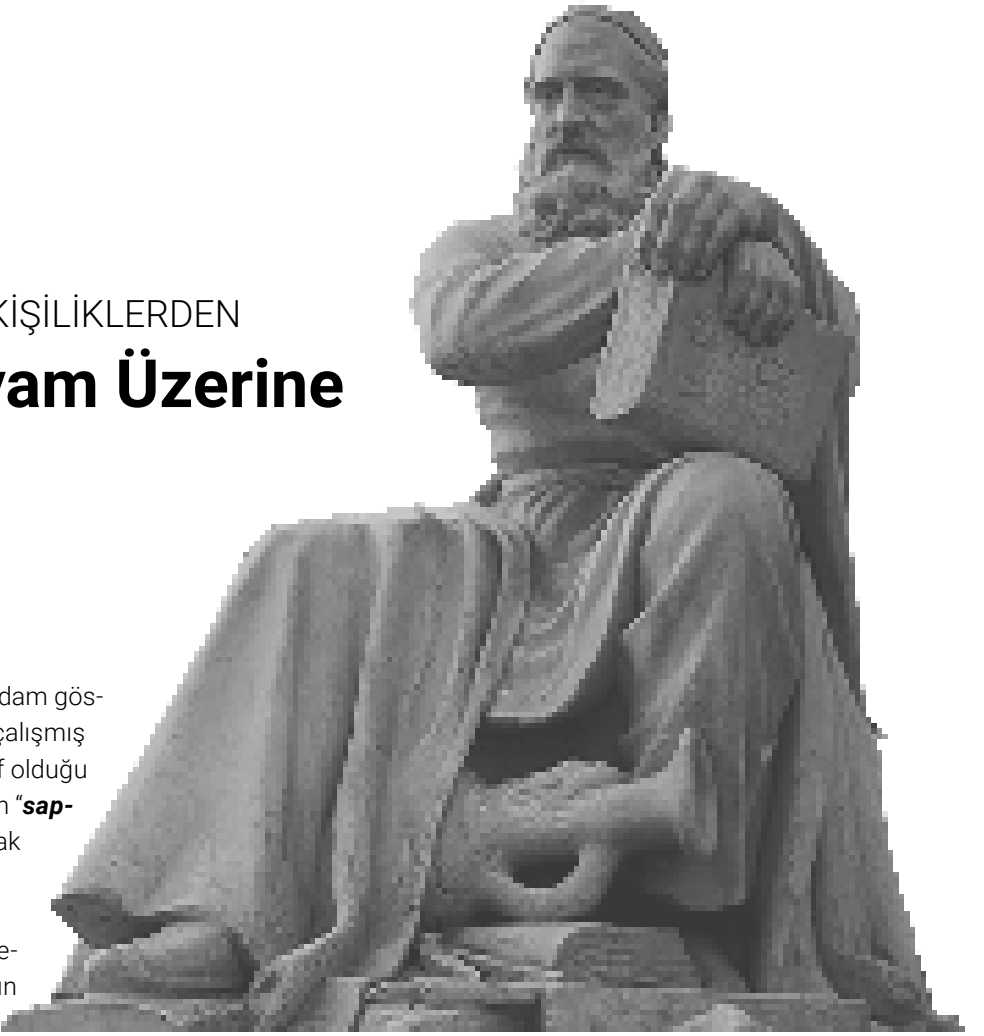

Ömer Hayyam'ın İran'ın başkenti Tahran'da bulunan heykeli

■ **H. DEMİRCİYAN**

Tarihte insanlara yol yordam göstermeye, ışık tutmaya çalışmış birçok düşünür muhalif olduğu için iktidar sahipleri tarafından "***sapkın***" ilan edilmiştir. Genel olarak toplumsal eğitim seviyesinin düşük olduğu toplumlarda bu durum kitlelerce daha fazla benimsenmiştir. Ömer Hayyam'ın sadece **şarap** ve **zevk** düşkünü bir kişilik olduğu yutturmacası da bundandır. Hani derler ya, *"**çamur at, izi kalır**"*, *"**benden olmayan bana düşmandır**"* yöntemi ve anlayışı baskıcı tüm rejimlerin kendinden olmayanlara, muhaliflerine karşı hep başvurdukları bertaraf etme yöntemidir.

Amin Maalouf Semerkant kitabında Ömer Hayyam'ın yaşadığı dönemi anlatırken:

"Façalı suratlı softa elinde sopası ağzında Kur'an'dan ayetler ve hadislerle Semerkant'ı tir tir titretiyordu. Şimdilik nüfuz alanı, çevresini saran ve ağzından çıkan her söze, her hareketine dikkat kesilen şu gençlerle sınırlıydı. Gözleri parladı birden. Çömezlerine doğru döndü. Sonra muzaffer bir edayla kalabalığı süzdü.

Haykırdı:

"Hay Allah, Nişapurlu İbrahim Hayyam'ın oğlu Ömer'i nasıl oldu da tanıyamadım? Horasan'ın yıldızı, İran'ın ve iki Irak'ın dehası, feylosofların şahı Ömer!"

Sözde yerlere kadar eğilip alaylı alaylı selamladı onu, parmaklarıyla kanat çırptı sanki sarığının iki yanında ve etrafına toplanmış aylakları kahkahadan kırıp geçirdi bu hareketleri.

"*Bir dindarlık ve iman örneği sayılabilecek şu rubainin yazarını nasıl oldu da tanıyamadım*:

Şarap testimi kırdın Allah'ım
Zevk yollarımı bağladın Allah'ım
Yere saçtın lal rengi şarabımı
Tövbeler tövbesi yoksa sen sarhoş musun Allah'ım?'

Hayyam öfke ve kaygıyla dinledi. Böyle bir kışkırtma oracıkta cinayete davetiye çıkarmak demekti. Kalabalıktan hiç kimse bu kışkırtmaya alet olmasın diye, bir an bile yitirmeden yüksek ve berrak bir sesle cevabım patlattı:

"*Ben bu rubaiyi ilk kez senin ağzından duyuyorum. Ama bak, şunu ben yazdım gerçekten*:

Hiç, bildikleri hiçtir, bilmek istedikleri hiç,
Bak da gör şu cahilleri; kurulmuşlar tepesine dünyanın,
Onlardan değilsen şayet kâfir derler adama
Boş ver onları Hayyam, sen bak kendi yoluna."

("Semerkant", Amin Maalouf, s.19, YKY Yayınları, 1993 İstanbul)

Semerkant valisinin Ömer Hayyam'a şu tavsiyesi

ise günümüze kadar var ola gelmiştir.

"Her düşündüğünü ifade edebileceğin gün, senin torunlarının torunları bile ihtiyarlamış olacak. Şimdi sır ve korku devrindeyiz. Gözlerini, kulaklarını ve dilini korumak istiyorsan, gözlerin, kulakların ve bir dilin olduğunu unut.

Hayyam ise;

-"Düşündüklerini ifade etmek için yaşlanmayı mı beklemem gerek." der (Age. s. 25)

Bugün de öyle değil mi?

Biz de kendi yolumuza bakalım.

Ömer Hayyam kimdir?

Rubaileri ile ünlü 11. yüzyılda (1100-1200 yılları) İran'ın doğusunda yaşamış **şair**, **filozof**, **matematikçi**, **astronom** ve **yazardır** Ömer Hayyam. Hatta Rubai'nin en büyük şairi olarak ta gösterilir İranlı Ömer Hayyam. Rubailer, edebiyatın bir dalı, bir tür şiir yazım şeklidir. İşlediği konular; aşk, şarap, dünya nimetleri, hayatın anlamı ve hayat felsefesi, tasavvuf ve ölüm gibi konulardır.

İçinde yetiştiği İslam kültüründeki hâkim anlayıştan bir nebze de olsa ayrılmış, kendi içinde yaptığı akıl yürütmeleri sonucu kendine has başarı elde etmiş ve bunu da dörtlükler (rubailer) hâlinde dışa aktarmayı başaranlardandır. Ömer Hayyam ezberden sözler söyleyerek dolaşan ve din kisvesi altında insanların hayatını yargılayanlara güzel cevapları o vermiştir. "*Onların yediklerinin yanında şarap meze kalır"* buna bir örnektir.

Kılıç zoruyla hizaya sokulan yöneticilerin İslam'ı kabul ettikleri bir dönemde kendisi de İslam inançlı biri olduğu hâlde kendine inanmayanlarla alay ederken söylediği rubai anlayana çok şey söyler:

"Namaz niyaz hepsi yalan
Böyle bir bahane gerekti
Neden mi geldik camiye
Buradan yürüttüğümüz halı eskidir
Belki bir yenisi vardır, bakalım dedik."

Az sözle çok şey anlatan rubailerinde; dünya, var oluş, Allah, devlet ve toplumsal örgütlenme biçimleri gibi hayata ve insana ilişkin konularda özgürce ve sınır tanımaz bir şekilde akıl yürüttüğü anlaşılmaktadır. Ömer Hayyam için çağını aşan "*evrenselliğe*" ulaşan şahsiyet de denilir. Bilindiği kadarıyla rubailerinin sayısı 158'dir. Fakat kendisine mâl edilenler ise binin üzerindedir.

Evrenselliği konusunda birkaç örnek verilebilir... Bunlar;

Agatha Christie'nin 1942'de yazdığı Cinayet Reçetesi (The Moving Finger) adlı romanında Hayyam'a gönderme yapıldığı gibi, 1957 yapımı Hollywood filminde Hayyam'ın hayatı konu edilmiş, 1960'ta Amerikalı aktör Alfred Drake rubaileri okumuş, 1967'de Martin Luther King savaş karşıtı bir konuşmasında Hayyam'dan alıntı yapmıştı. 1950'lerde rubailer öyle ün kazanmıştı ki en çok alıntı yapılan eserler kitabına girmişti.

Rubailerinin Türkçeye çevirisi farklı çevirmenler tarafından yapılmışsa da Türkçeye kazandıran ve halka sevdiren çeviri **Sabahattin Eyüboğlu** tarafından yapılmıştır.

Hayyam, rubailerini yazarken oldukça kolay anlaşılan, akıcı ve açık bir dil kullandı. Şiirlerinde gerçekçiydi. Yaşadıklarını ve gözlemlediklerini olduğu gibi dile getirdi. Ona göre, en şaşmaz ölçü akıl ve sağduyuydu. İnsanoğlu, gerçeğe ancak akıl yolu ile ulaşabilirdi.

"Dünyada akla değer veren yok madem,
Aklı az olanın parası çok madem,
Getir şu şarabı, alsın aklımızı:
Belki böyle beğenir bizi el âlem!"

Hayyam'ın şiirlerinde çağının haksızlıkları, madrabazlıkları ve saçmalıklarını ince, alaycı, iğneleyici bir dille eleştirir. *"Denizden komşu, hükümdardan dost olmaz"* deyimini bilmesine rağmen zamanın Selçuklu hükümdarı Melik Şah'tan **rasathane** yaptırmasını da ister.

"Yel eser, umutlar savrulur gider;
Sensiz, bensiz kalır bağlar bahçeler;
Altın gümüş nen varsa harcamaya bak!
Ölür gidersin, düşmanın gelir, yer."

Ömer Hayyam "özgür düşünme" akılcı/gerçekçi felsefi akımdandır dersek yanılmayız. Bu konuda ona ait olan bir rubaide söyledikleri:

"Güneşi balçıkla gel de sıva.
Gizli türküleri gel de söyle.
Bir güzel inci çıkardı akıl,
düşüncenin denizinden
Sıkıysa gel de del."

İnsan ilişkilerinden ve yoksulluktan oldukça eziyet çektiği rivayet edilen Hayyam'ın varlıktaki adaletsizlik konusunda söylemlerine de rastlanır:

"Felek ne cömert ne aşağılık insanlara!

Han hamam, dolap değirmen, hep onlara.
Kendini satmayan adama ekmek yok:
Sen gel de yuh çekme böylesi dünyaya!"

Yaşam felsefesine inanç ve inançsızlığına ışık olan rubailerinden biri de:

"Bir testiyi vurdum, dün akşamüstü taşa,
Sarhoştum oğul, serlik gelmişti başa
Çömlek dedi: "Dün ben de sen gibiydim,
Yarın gelir elbet bu hâl başa"
"Can verirsin çamura sen, bana ne!
Dokuyan sen ve giydiren, bana ne!
Yaptığım hoş, kötümsü davranışı
Alnıma sensin ilk çizen(yazan), bana ne!"

Derler ki, 18 Mayıs 1048'de İran'ın Nişabur kentinde doğdu. Ömer Hayyam'ın doğum tarihinin günü gününe bilinmesinin sebebi, Ömer Hayyam'ın birçok konuda olduğu gibi **takvim** konusunda da uzman olması ve kendi doğum tarihini araştırıp tam olarak bulmasındadır.

Günümüzde kullanılan Miladi ve Hicri takvimlerinden çok daha hassas olan **Celali takvimi** Ömer Hayyam'ın eseridir... 21 Mart 1079 yılında tamamladığı, "*Celali Takvimi*" olarak bilinen takvim için büyük çaba sarf etmiş, güneş yılına göre düzenlenen bu takvim 5000 yılda bir gün hata verirken, bugün kullandığımız "***Gregoryen Takvimi***" 3330 yılda bir gün hata vermektedir. Yani zekâsı ve kalemiyle zamanının çok ötesinde bir şair olarak da değerlendirilir. İngiltere'de hâlâ hayranları derneği mevcuttur.

Rasathane konusunda ise;

"*Hep bir rasathane inşa etmeyi dilemiştim; taştan büyük bir sekstant, (*açı ölçme aleti -BN*) bir usturlabı* (Güneş, Ay, gezegen ve yıldızın konumlarını belirlemek için kullanılan alet -BN) *ve çeşitli aletleri olan bir rasathane güneş yılının tam uzunluğunu ölçmek istiyorum" (*Age., s*. 82)*

İsteğini dönemin Selçuklular Sadrazamı Nizammülmülk'e iletir ve bu isteği İsfahan'da yerine getirilir.

Hayyam, yaptığı çalışmaların çoğunu kaleme almamıştır, aldıklarının da rivayete göre bir kısmı kaybolmuş, bir kısmı da yakılmıştır. Amin Maalouf, Semerkant kitabında en önemli rubailer eserinin 1912'de batan Titanik'le birlikte okyanusun derinliklerinde kaybolduğunu iddia eder.

Birçok teori ve icadın isimsiz kahramanıdır Ömer Hayyam. Dünyada ilk rasathanenin kurulması sebebi ile dünya bilim tarihinde önemli bir yer alır. Okullarda okutulan Fransız matematikçi Blaise **Pascal**'ın soyadıyla anılan **"Pascal Üçgeni"** matematik kavramı gerçekte Ömer Hayyam'ın eseridir. **Üçlü bilinmeyendeki (x)**i keşif edendir**.** Matematikte kullanılan **Pergel**den bile ilham almış biridir.

"Sevgili, seninle ben pergel gibiyiz:
İki başımız var, bir tek bedenimiz.
Ne kadar dönersem döneyim çevrende:
Er geç baş başa verecek değil miyiz?"

Bir çadırcının oğluydu. Bu yüzden Acem dilinde çadırcı anlamına gelen Hayyam soyadını babasının mesleğinden aldı. Ömer Hayyam, yaşadığı dönemde daha çok bilgin olarak ün kazandı. Hayyam başta Selçuklu Sultanı **Melik Şah** olmak üzere zamanının hükümdarlarından büyük yakınlık gören Hayyam'ın, ünlü Selçuklu devlet adamı **Nizamülmülk** tarafından himaye edildiği ve de ünlü tarikat kurucusu Hassan Sabbah ile aynı okulda okuduğu da veya zamanın ünlü alimi Muvaffakeddin **Abdüllatif ibn el Lübad'**dan eğitim görmüş ve hayatı boyunca her ikisi ile de ilişkisini kesmediği rivayetler arasındadır.

Yasemin Bülbül'ün "Hayyam" isimli kitabındaki rivayetlere göre Ömer Hayyam Şiiliğin bir kolu olan **İsmailli** tarikatının sırrını taşıyan kişidir. Bahsi geçen kitaba göre **Hassan Sabah** ile olan münasebeti de buradan gelmektedir. Muska ile boynunda taşıdığı "**sırrı**" çözmede zorlandığında:

"Ezeli sırları ne sen bilirisin ne de ben
Bu muammayı ne sen okuyabilirsin ne de ben
Perde ardında sen ben dedikodusu var amma
Perde kalktı mı ne sen kalırsın ne de ben"
(Aktaran Yasemin Bülbül, ***Hayyam,*** 2017 Ankara)

Ömer Hayyam'ın eğitiminde önemli role sahip olduğu söylenen dönemin Semerkant Kadısı/Valisi **Ebu Tahir** Ömer Hayyam ile ilgili söyledikleri

"*Ömer, sen Semerkant'ta bilinmeyen bir isim değilsin. Genç yaşına karşın, bilgin şimdiden dillere destan oldu, başarıların medreselerde anlatılıyor. İbn Sina'nın hacimli bir eserini İsfahan'da yedi kez okuduktan sonra, Nişapur'a döndüğünde tek bir sözcük bile atlamadan ezbere tekrarladığın doğru değil mi?"* (A. Maalouf s. 23)

İbn-i Sina, Tıp alanında yedi asır boyunca temel kaynak eser olarak kullanılan El-Kanun fi't-Tıb (Tıb-

bın Kanunu) yazarı, ilk tıp ameliyatını da gerçekleştiren kişidir.

Meraklı özelliklerinden dolayı Hayyam, etrafındaki diğer insanların normal gördüğü, inanç, öbür dünya, yaşamın anlamı gibi birçok şeyi sorguluyordu. Dinin vaatlerine inancı pek olmadığı gibi, **cennet ve cehennemi**, hatta Tanrı'nın mantığını sorguluyordu. Hayyam'ın emin olduğu bir şey vardı: bu dünyadaki yaşam.

Hayyam yaşamın faniliğini, ölümün kaçınılmazlığını ve yaşanan anı yakalamanın önemini iyi anlamıştı. Buna rubailerinde de rastlamak mümkündür.

Cenneti cehennemi kimse görmedi gönül;
Söyle haydi kim geldi öte dünyadan gönül?
Umudumuz, korkumuz öyle bir şeyden ki,
Adından, sanından başka nesi belli gönül?

Bunun içinde Hayyam hayatın faniliğine hayıflanmakta, bol şarap (ve sevgili) ile onun tadını çıkarmaya çalışmaktaymış derler.

Yaşadığı dönmede çok **günah** işlediği söylenen Ömer Hayyam Tanrı'sından yakınırken;

"Var mı dünyada günah işlemeyen, söyle
Yaşanır mı hiç günah işlemeden, söyle
Bana kötü deyip kötülük edeceksen,
Yüce Tanrı, ne farkın kalır benden, söyle"

Yaratanın **işine** burnunu sokarken;

Öldürmek de yaşatmak da senin işin;
Bu dünyayı gönlünce düzenleyen sensin.
Ben kötüyüm diyelim, kimde kabahat?
Beni böyle yaratan sen değil misin?

Beni özene bezene yaratan kim? Sen!
Ne yapacağımı da yazmışın önceden.
Demek günah işleten de sensin bana:
Öyleyse nedir o cennet cehennem?

Ömer Hayyam hükümdarlardan pek haz etmezdi... "*Şu cihanın hâkimiyim,! Benimle kim boy ölçüşür"* diyen kibirli Selçuklu Sultanı **Malazgirt** fatihi **Alparslan** esir komutan Yusuf tarafından yaralanıp 4 gün sonra öldüğünde Hayyam şöyle yazmıştı:

"Her gün biri çıkar, başlar benim ben demeye
Altınları gümüşleriyle övünmeye
Tam işler dilediği düzene girer,
Ecel çıkıverir: Benim ben, diye"

Ferman sende, ama güzel yaşamak bizde:
Senden ayığız bu sarhoş hâlimizde.
Sen insan kanı içersin, biz üzüm kanı:
İnsaf be sultanım, kötülük hangimizde

Alparslan'ın yaralanma olayı da ilginçtir. Selçuklu hükümdarı Semerkant kuşatması sırasında başına dert olan **kale komutanı Yusuf**'u esir almış ve ona ölümlerden ölümü layık görmüştü. Bunun için emri vermiş Maalouf olayı şöyle aktarır:

"*Yere dört kazık çakın, bunu kollarından bacaklarından bağlayın, sonra da bedenini dört parçaya ayırın!"*

Yusuf karşısındakini tepeden tırnağa süzdü aşağılayarak ve haykırdı:

"*Erkek gibi savaşmış birine böyle muamele reva görülür mü?"*

Alparslan cevap bile vermedi, başını çevirdi. Tutsak onu azarlar gibi seslendi:

"Hey karı kılıklı, sana söylüyorum"

Sultan bir anda sanki akrep sokmuş gibi yerinden sıçradı. Yanında duran yayını kaptı, bir ok çekip taktı ve fırlatmadan önce muhafızlara tutsağı bırakmalarını emretti. Yoksa onları da yaralayabilirdi.

Aşırı sinirlendiği için mi, aceleden mi, çok kısa mesafeye ok atmanın zorluğundan mı, nedendir bilinmez, Yusuf'u vuramadı ve Sultan daha ikinci bir oka uzanmaya fırsat bulamadan, tutsak üzerine atıldı. Sekinin üzerinde tünemiş vaziyette savunmasız kalan Alparslan oradan kurtulmaya çalışırken ayağı bir mindere takılıp sendeledi ve yere devrildi. Yusuf üzerine çökmüştü bile, elinde de giysilerinin içine sakladığı bir hançer vardı. Kafasına bir gürz inmeden önce, Sultan'ın böğrünü deşecek zamanı buldu yine de. Askerler cansız bedeni üzerine üşüşüp lime lime ettiler. Ama ölümün dudaklarında dondurduğu o alaylı gülümseyişi silemediler. Öcünü almıştı, Sultan'ın da günleri sayılıydı artık." (Age., s. 60-61)

Günümüzdeki gibi olamazsa da dönemin egemen anlayışına ters bir yaklaşımla doğanın diyalektiği konusunda söyledikleri de yabana atılamaz:

İnsan bastığı toprağı hor görmemeli:
Kim bilir hangi güzeldir, hangi sevgili.
Duvara koyduğun kerpiç yok mu, kerpiç?
Ya bir Şah kafasıdır, ya bir vezir eli!
Ovada her kızıl lalenin teni
Bir padişahın kanıyla beslendi.
Yerden biten şu mor menekşe yok mu?
Bir güzelin yanağındaki bendi.
Senden benden önce de vardı bu gün bu gece
Felek dönüp durmadaydı hep bu gördüğünce

Usulca bas toprağa, çünkü bastığın yer
Bir güzelin gözbebeğiydi beş on yıl önce.

Boyun eğmeyenler için söyledikleri de ilginçtir.
Girme şu alçakların hizmetine:
Konma sinek gibi pislik üstüne.
İki günde bir somun ye, ne olur!
*Yüreğinin kanını iç de **boyun eğme**.*

Cehalet ile bilimin çatışmasına gırgır ile iyi bir örnek de var, Ömer Hayyam da.
Gökte bir öküz varmış, adı Pervin;
Bir öküz de altındaymış yerin.
Sen asıl iki öküz arasında
Tepişmesine bak şu eşeklerin!

Cennet ve cehennem ile ilgili kutsal kitaplarda yazanlarla doğrudan polemik yapmasa bile söyledikleri yabana atılacak cinsten değildir. Yaşadığı döneme aykırı, hatta günümüzde kutsal kitaplarda bizlere yutturulmaya çalışılana karşı da bir özellik taşımaktadır. Biz burada "ırmaklarında akan şarap ve her erkek kulu huriler vaadini" yanlış anlaşılmasın diye bilerek aktarmadık.

Cennette huriler varmış, kara gözlü;
İçkinin de ordaymış en güzeli.
Desene biz çoktan cennetlik olmuşuz:
Bak, bir yanda şarap, bir yanda sevgili.

Ben kadehten çekmem artık elimi;
Tutmam senin kitabını, minberini.
Sen kuru bir sofrasın, ben yaş bir sapık:
Cehennemde sen mi iyi yanarsın, ben mi?

Dünya dediğin bir bakışımızdır bizim;
Ceyhun nehri kanlı gözyaşımızdır bizim;
Cehennem, boşuna dert çektiğimiz günler,
Cennetse gün ettiğimiz günlerdir bizim.

Bu dünyadan başka bir dünya yok, arama;
Senden benden başka düşünen yok, arama!
Vaz geç ötelerden, yorma kendini:
O var sandığın şey yok mu, o yok arama!

Tekkede, medresede, manastırda, kilisede,
Bir cennet cehennem kaygısıdır sürüp gitmede.
Oysa yüce varlığın sırlarına eren kişi
Bunların tohumunu uğratmaz düşüncesine

Çocuk denilen yaşta baba evinden ayrılıp eğitim için dolaşan ve hayatın çarkından geçtiği için de birçok deney ve tecrübe edinmiş Hayyam'ın çok bilmişlere ders olacak nitelikte söylemleri de vardır.
Dedim: Artık bilgiden yana eksiğim yok;
Şu dünyanın sırrına ermişim az çok.
Derken aklım geldi başıma, bir de baktım:
Ömrüm gelip geçmiş, hiçbir şey bildiğim yok.

Yaşamanın sırlarını bileydin
Ölümün sırlarını da çözerdin;
Bugün aklın var, bir şey bildiğin yok:
Yarın, akılsız, neyi bileceksin?

Yaşadığı dönemde katı kuralların toplumun alt tabakalarında daha fazla yer bulduğu, buna ters orantılı olarak yaşamın nimetlerinden daha fazla kullanma imkânına sahip saray ve yöneticiler yaşamındaki zevk ve sefa Hayyam'ı şaraba bağlı kılmıştır. Çok sevdiği **Şarap** üzerine söylediği rubailer de ilginçtir:
Tanrı, "cennette şarap içeceksin" der;
Aynı Tanrı nasıl şarabı haram eder?
Hamza bir Arap'ın devesini öldürmüş:
Şarabı yalnız ona haram etmiş peygamber.

Haram, acı, kötü derler canım şaraba:
Oysa ne hoş şey, hele bir güzel sunarsa;
İçin bakın; hem doğrusunu isterseniz,
Haram dedikleri her şey hoş galiba!

Sen bu dünyanın sırlarına eremezsin;
Erenlerin dilini de söktüremezsin;
İyisi mi iç şarabı, cennet et bu dünyayı:
Öbür cennette ya girer ya giremezsin.

Benden Muhammet Mustafa' ya saygı ve selam:
Deyin ki, hoş görünürse, bir şey soracak Hayyam:
Neden yüce efendimizin buyruklarında
Ekşi ayran helal da güzelim şarap haram?

Benden Hayyam' a selam söyleyin demiş peygamber;
Sözlerimi yanlış anlamışsa çiğlik eder:
Ben şarabı herkese haram etmiş değilim ki
Hamlara haramdır, doğru, ama olgunlar içer.

Şarap içti mi, dilenci sultanlaşır;
Tilki çıkar deliğinden, aslanlaşır;
Yaşlı başlı adam delikanlaşır;
Delikanlı yaşça başça olgunlaşır.

Katı kural ve yasaklar her dönemde ilgi çekmiştir. Dini yaklaşımlarla *"haram"* ilan edilenler öncelikle akılcı ve özgür düşünmeye yatkın olanlar bu yasakları delenler olmuştur. Hayyam da bunlardan birdir.

Şarabın adı kötüye çıkmış, kendi hoş,
Hele bir güzelle içersen daha bir hoş;
Harammış şarap, olsun, bana göre hava hoş:
Hem, bana sorarsan, haram olan her şey hoş.

Sevgili üzerine söyledikleri bütünlük içinde ele alındığında Hayyam'dan kadın/erkek eşitliği beklemek dönemin koşullarına uymaz.

Dünya padişahın, kayserin, hakanın olsun;
Cehennem kötünün, cennet iyinin olsun;
Tespih meleklerin olsun, temizlik Rızvan'ın:
Sevgili bizim olsun, canı canımız olsun.

Ey güzel, sen ki bana derdi derman edensin;
Şimdi: "Çekil önümden" diye ferman edersin;
Senin yüzün canımın kıblesi olmuş bir kez;
Ne yapsın, kıble mi değiştirsin bu can dersin?

Ömer Hayyam'ın hayatını anlatanlar özellikle sevgilisi hakkında farklı farklı rivayetlerden bahsederler. **Amin Maalouf** *Semerkant* kitabında sevgilisi olarak uzun süre beraberlik sürdürdükleri **Cihan**'dan bahseder. **Yasemin Bülbül** ise *Hayyam* adlı eserinde Ömer Hayyam uğruna hayatına kıyan **Sahra**'dan bahseder. "*Sahra'nın ölümü onu yıllarca etki altında tutar*" der Yasemin Bülbül.

Farklı değerlendirmeler **Hassan Sabbah** konusunda da vardır. En önemli ortak yanları ise Hassan Sabbah'ın **Alamut Kalesi** fedaileri konusundaki anlatımdır. Hassan Sabbah, Selçuklu Sultanlığı düşmanlığının tarikat ilişkisinden kaynaklandığı ve Sünni Selçukluların **İsmailli**/Şii tarikatına karşı giriştikleri katliamlara tepki olarak Hassan Sabbah'ın Alamut Kalesi'nde intikamcı suikast timleri yetiştirdiği de yine ortak yaklaşımdır. Hassan Sabbah'ın Ömer Hayyam'ı Selçuklu Sultanlığı'na karşı kullandığı benzer anlatımlar da söz konusudur. Hem Hassan Sabbah hem de Selçuklu veziri Nizammülmülk'ün Ömer Hayyam'ı kullandığı benzer anlatımla da vardır. Günümüzde nasıl Şiiler Hassan Sabbah'ı kendilerinden görüyor ve kutsallaştırıyorsa, Sünnilerde ise durum tam tersidir. Sünniler onları **Haşşaşiler** (afyonla uyutulanlar) olarak değerlendiriyor ve düşman sınıflaması içine sokuyorlar. Dün de öyle miydi? Emekçiler açından hiçbir değere sahip olmaması gereken **Tarikatlar/Mezhepler** çatışmaları günümüze kadar taşınmıştır. Biz Hayyam ile devam edelim.

Hayyam'ın yaşadığı 1200'lü yıllarda bu **Gökkubbe** ile ilgili söylemi **rasathane** kurma çabalarıyla birlikte ele alındığında Avrupa'daki bilimsel gelişmeden birkaç yüzyıl ileridedir.

Bu yıldızlı gökler ne zaman başladı dönmeye?
Ne zaman yıkılıp gidecek bu güzelim kubbe?
Aklın yollarıyla ölçüp biçemezsin bunu sen
Mantıkların, kıyasların sökmez senin bu iş de.

Ölümle ilgili söylediği kutsal kitapların ölümden sonraki yaşama dair söylenenle temel bir zıtlık arz eder.

Bir geldi mi derin ölüm uykusu,
Biter bu dünyanın dedikodusu.
Ölenden bir haber bekler insanlar:
Ne söylesin? Bilmez ki ne olduğunu!

Hayyam'dan güzel birkaç rubai daha

"Şu dünyada üç beş günlük ömrün var,
Nedir bu dükkânlar, bu konaklar?
Ev mi dayanır, bu sel yatağına?
Bu rüzgârlı yerde mum mu yanar?"

Cennete doğru yükselmeden önce...

"İnsan son nefesine hazır gerekmiş
Nasıl ölürse öyle dirilecekmiş
Biz her an şarap ve sevgiliyleyiz;
Böyle dirilsek işimiz iş."

Kalbinde kötülük olduktan sonra…

İçin temiz olmadıktan sonra
Hacı hoca olmuşsun, kaç para!
Hırka, tespih, post, seccade güzel;
Ama Mevla kanar mı bunlara?"

Gerçekten o musun?

Sen sofusun, hep dinden dem vurursun,
Bana da sapık, dinsiz der durursun
Peki ben ne görünüyorsam o'yum
Ya sen ne görünüyorsan o musun?"

Bu rubaisi bize **Mevlana Celaleddin Rumi'nin** "*Olduğun* Gibi *Görün Ya da Göründüğün* Gibi *Ol!*" rubaisini hatırlattı.

Zamana meydan okuma

"Ey zaman, bilmez misin ettiğin kötülükleri?

Sana düşer azapların, tövbelerin beteri.
Alçakları besler, yoksulları ezer durursun:
Ya bunak bir ihtiyarsın ya da eşeğin biri."

Tüm bunların sorumlusu kim? Tezat nerede?
"Tanrı gönlünce yaratır da her şeyi
Neden ölüme mahkûm eder hepsini
Yaptığı güzelse neden kırar atar
Çirkinse suçu kim kime yüklemeli?"

Alçakgönüllülüğe, az ile yetinmeye övgü…
"Gül verme istersen, diken yeter bize.
Işık da vermezsen, ateş yeter bize.
Hırka, tekke, post most olsa da olur,
Kilise çanları bile yeter bize."

Hesap ver kendine!
Adam olduysan hesap ver kendine:
Getirdiğin ne? Götürdüğün ne?
Şarap içersem ölürüm diyorsun:
İçsen de öleceksin, içmesen de!"

Sözde Müslüman, gerçekte en beterimiz o!
"Kendi içmez, içeni kınamaya bayılır,
Yüzünden aldatmaca, sahtekârlık yayılır.
Şarap içmiyor diye kasılıp gezer ama:
Yedikleri yanında şarap meze sayılır."

Günü yaşamayı seven Hayyam
Bu ömür kervanı bir tuhaf gelir gider
Kazancın, yaşamasını bildiğin günler
Saki, bırak şu yarını düşünenleri
Geçti gidiyor gece, geçmeden şarap ver.

Sonuç olarak tarihte farklı hâkim güçlerin farklı kanatları tarafından kullanılmış olsa da aykırı, yaşadığı zamanın alışılandan farklı düşünen ve düşündüğünü de ilan eden, bilimin gelişmesine katkı sunan bir insanı ele aldık. Ondan öğrenilecekleri kıssadan hisse okuyucuya aktardık. Umarız yararlı olmuştur. Çünkü Ömer Hayyam insanlık kültürünün bir parçasıdır.

17.02.2019 ■

Kaynaklar

Amin Maalouf Semerkant 1. Baskı YKY İstanbul 1993
Yasemin Bülbül Hayyam Gece Kitaplığı 2017 Ankara
http://www.inceeleyen.com
https://onedio.com/haber/omer-hayyam
wikipedia
Ömer Hayam, Elçibey, Cross Yayıncılık, İstanbul 2014

Kutsal Koltuk

■ GÜLBİN SODAN

Kalan tek ağaçlık alana sığınmıştı oymak. İki-üç dönümlük bir yere.

Oymakbaşının koltuğu, meydandaki kambur tepenin üstünde kök salmıştı. Meşeden yapılmış koltuk, kimbilir kaç kuşak, fırtınaya, yağmura, güneşe direnmiş, eprimiş gövdesinin yarıklarından, otlar, ısırganlar fırlamıştı. Uzun bacakları toprağa gömülse de, ağır ve görkemliydi.

Oymakbaşı için, yaşamsal bir önemi vardı o günkü toplantının. Koltuğun oturma yerindeki büyükçe bir yarıktan, budandıktan hemen sonra uzayan, o canavar ısırgan! Olanaksızdı koltuğa oturmak! Onarım yapmaya kalkışan bir önceki oymakbaşı, iki gün içinde ölüvermişti. Ama son oymakbaşının, başka bir tasarısı vardı; yeni bir koltuk yaptırmak. Oymak halkından izin isteyecekti.

Henüz kesilmiş ısırganın, yeniden gövermiş başını, yeniden budatarak, oturdu koltuğa Oymakbaşı, hemen konuya girdi:

-Atalarımızın Kutsal Koltuğu'na bir ısırgan musallat! Biliyorsunuz, onarımı büyük uğursuzluk!

Sizlerin anlayış ve desteğiyle, kendime yeni bir koltuk yaptırmak istiyorum. Kutsal Koltuğun aynısı olacak. Düşünün ve tartışın. Aranızdan seçeceğiniz sözcü, bana yarın hayırlı kararınızı iletecek.

Bu çok kısa konuşma, Oymakbaşının seçimi değildi. Isırganın varlığı, konuşmanın uzunluğunu da etkisini de bitirmişti. "Yapacak şey yok", diye düşündü çadırına dönerken; "Oymakbaşı konuşmalarını oturarak yapar, ayakta konuşamaz. Keşke konuşabilseydi!"

Susku, yerini kısa sürede uğultuya bıraktı. Uğultu, homurtuya. "Yeni oymakbaşı seçeceğiz!", diye bağırdı birisi; "Oymakbaşı koltuğu bırakıyor!"

Ertesi gün, seçilmiş sözcü, oymak

halkının kararını iletti:

"Biz de koltuk isteriz! Oymak erkeklerinin de kendilerine birer koltuk yapma hakları vardır."

Oymakbaşı, bir süre açık kalan ağzını, anca kapatıp konuşabildi:

-Hepinize birer koltuk! Delirdiniz mi siz?!

Sözcü, eliyle ağaçlık alanı gösterdi:

-Ağaçlar ne güne duruyor?

-Onlar bizim her şeyimiz. Ne demek, "Ağaçlar ne güne duruyor?"

-Kendin için kesiyorsun ya?

-Bir tek ağaç kesiyorum. Herkese bir koltuk için alanda ağaç kalmaz. Mahvoluruz!

-Kutsal koltukta sen oturamıyorsan, oturacak başka birini buluruz biz de. Isırganmış! Kim takar ısırganı? Kutsal Koltuk o!

-Kutsal Koltuğa benden başka hiç kimse oturamaz! Haddinizi bilin!

-Otur o zaman! Kendine yeni bir koltuk yapacaksan, biz de yaparız!

"Yapın öyleyse!!" diye haykırdı Oymakbaşı, son sesiyle; "Ama pişman olacaksınız!"

Bir ay içinde, alandaki ağaçların tümü kesilmiş, yerini irili-ufaklı bir sürü koltuk almıştı. Birbirlerinden daha yükseğe koymaya çalıştıkları koltuklarında, hepsi birer oymak başı olmuştu.

Ama konu tümüyle kapanmadı. Oymak halkının yeni bir isteği vardı.

Sözcü, iki eli belinde, aşırı bir özgüvenle konuştu:

-Halkımızın erkekleri, birer gün süreyle Kutsal Koltukta oturmak ister. Kutsal Koltuk hepimizin!

"Bu kadarına dayanamam!", diye bağırdı var gücüyle Oymakbaşı; "Kutsal Koltuk yalnızca benimdir. Törelerimiz gereği başka kimse oturamaz!"

-Senin iki koltuğun var, bizimse bir tane! Törelerimizde ikinci bir koltuk yok!

Oymakbaşı, yeni koltuğundan kalktı, Kutsal Koltuğun yarığından uzamış ısırganın başını elleriyle kopararak atalarının koltuğuna oturdu.

Isırgan, Oymakbaşının iç-organlarını parçalayarak bedeninde yükselirken, dehşet dolu çığlıklar dağlarda yankılandı. Kızıla boyanmış çıktı Oymakbaşının ağzından. Halkı, korku dolu bir saygıyla eğildi ölüsünün önünde; yeni oymakbaşı seçmedi.

Haftalar süren yoğun ve aralıksız yağışın etkinliğiyle, suyun, dağlardan kopardığı kayalar, yükselen sel sularının üzerine devrildi. Başka bir görüntüye büründü ova. En küçük im kalmadı geçmişten. ■

Ağrı Kuşu

■ BİRGÜL TURAN

Bana yeni bir şey öğret
Birbirine benzeyenlerin
şarkısını dinlemeyelim.
Kuş ağırlıkta
Gökyüzü yoğun duman
Beyazı yok bulutların
Hoşa gitmeyen ne varsa orda
Varamamakta tadına kanadının
Göğsü ağır
Kanatları tel tel ayrılmış
arasından bezginlik akıyor
Kuş ağır
Göğsü ağır
Eksik sever
Kendini tam zannedenler
Korumak için kendimi
Öğrettiğin yarım uyakla
Şiir yazdım
Ağrı kuşu koydum adını
Onsuz yaşadığım nadir vakitlerim oldu
Sabahın erken saatleri hatırlattı çok kez
Bi' ağrı
Bi' ağrı daha hasret etti
Ağzımı
açık kitaplarla kapadım
Kelimeler yutup
Susmak dedim
büyük nimet
Bıçak kullanamam
İlla beklerim yaram kendi düşsün
Bu sisli kent meydanlarına
Kuşlar canlı konsun.

Aret Aleksanyan - “Derwiş Anlatıyor”

(Yönetmen, Oyuncu, Tiyatro Müdürü)

■ **GÜLSEN GÜLBEYAZ**

Hamburg-Viyana arası tiyatro çalışmalarını sürdüren değerli tiyatro yönetmeni Hakan Çepelli sayesinde Aret Aleksanyan’ı yakından tanıma fırsatı buldum. Geçtiğimiz yıl, Hakan Çepelli tarafından kurucusu olduğu Tiyatro Sahne Viyana-Atölye ikinci dönem öğrencilerinin dönem bitirme çalışması ”Yok“u izlemeye Viyana’ya davetliydim. Oyunun yönetmeni Aret Aleksanyan’dı. Ve yolculuğumuz sırasında en çok duyduğum isim Aret‘ti. Onu heyecanlandıran biriydi ve hakkında:

“Bir oyuncunun olması gerektiği kadar duygusal, iyi bir eğitmen. İnsan psikolojisini iyi bildiğinden adım adım çalışıyor, çalıştırıyor. Avrupa sahnelerinde görülebilecek, seyredebilecek orient kökenli nadir sanatçılardan biri. İlerleyen yaşına rağmen yeni oyun için, tiyatro için yeni fikirler üretiyor. İşin eğitim kısmını çok önemsiyor. Yönetmen olarak 80’li yıllarda Avusturya – Viyana’da ilk Türkçe dilli tiyatroyu kurmuş, entegrasyonu özünü kaybetmeden başarabilmiş, geldiği yeri varolduğu toprakların kültürünü kimliğine katmış, her iki kültürü özünde durarak hep yenilemiş...” diyordu. Ve artık ben de onu tanımak için sabırsızlanıyordum.

Biri otuzlu yaşların ortasında, diğeri altmışlı yaşların ortasında iki farklı kuşaktan, iki tiyatro yönetmeni bir araya gelince bana onları, sıcak ve samimi dostluklarını ve tiyatroya dair herşeyi nasıl paylaştıklarını yaşamak kalıyordu.

Havaalanından 1060 Viyana’ya trenle ardında da metro ile Naschmarkt’a (Tat Pazarı) vardık. Metrodan çıktığımızda saat on olmuştu ve hava güneşliydi. Pazarın içinden geçerken sadece tezgâhları seyretmiyor sanki envai çeşit yiyeceğin, içeceğin sunulduğu Naschmarkt’ta kültürlerarası yolculuk yapıyorduk. Bu arada rengarenk dilli tezgâhtarlar da gözden kaçmıyordu. Pazarın hareketli telaşesi, gürültüsüyle, baharat, sebze, meyve, peynir vs. kokuları arasında kalmış bir Cafe’nin önünde, turuncu tentenin altındaki bir masada oturup, dergisini okuyarak bizi bekliyordu, Aret Aleksanyan.

Biri otuzlu yaşların ortasında, diğeri altmışlı yaşların ortasında iki farklı kuşaktan, iki tiyatro yönetmeni bir araya gelince bana onları, sıcak ve samimi dostluklarını ve tiyatroya dair her şeyi nasıl paylaştıklarını yaşamak kalıyordu.

Naschmarkt’ta, memleketteki serpme kahvaltının lezzetini aratmayan kahvaltıda *Tiyatro Sahne* ve ‘Yok’ oyunu için son hazırlıklar bol konuşuldu. Ardından oyununun sahneleneceği Atelier Theater- Burggasse 71’e Aret bisikletliyle bizde metro ile yola koyulduk.

O gün Aret ve öğrencilerini önce general prova esnasında gözlemleme şansı buldum. Ve aynı günün akşamı da dopdolu salonda seyircinin beğenisini kazanan oyunu izledim. Sahne arkasında ve üstünde dolanan heyecanlı ve tatlı telaşlı hâllerini yaşadım. Oyun sonrası, 2. dönem öğrencileri aldıkları iyi-kötü tüm eleştirilere rağmen Aret’in etrafında bir hâle oluşturuyordu.

Tiyatro Sahne Viyana’da verdiği ‘Atölye’ çalışmalarının vazgeçilmez hocası A. Aleksanyan, sakindi ama zengin akademik bilgisi, uzun yıllara dayalı sahne deneyimleri ve tiyatro ile iç içe geçmiş yaşam deneyimleriyle hem disiplinli hem de öğrencilerine ve etrafındaki herkese gerçek bir ‘Derwiş’ gibi sabırlı, sevgi dolu, anlayışlı ve ilgiliydi.

Aret Aleksanyan: Yönetmen, Oyuncu, Tiyatro Müdürü

Viyana'dan dönerken A. Aleksanyan'ı yıllardır sahnelediği tek kişilik oyunu ile Hamburg'a davet etme kararı aldık. Ve Aret'in kendi yazdığı, yönettiği ve Almanca oynadığı 'Derwiş Anlatıyor', tek kişilik Kabare – Meddah türü oyunu ile 8 ve 9 Aralık tarihlerinde Hamburg- Mut Tiyatro'yu dolduran tiyatro severlerle buluşturduk. Sahnede hem güçlü yönetmenliğini hem de güçlü oyunculuğunu hepimizle paylaştı.

Onu sunma görevini gururla üstlendiğim bu oyunun ardından, sevgili A. Aleksanyan ile yaptığımız sohbetlerden, hakkında okuduklarımdan edindiğim değerli bilgileri bu yazıda bir arada tutmak ve okurlarla paylaşmak istedim.

Max Reihnhart Seminar'da yönetmenlik eğitimi...

Aret Aleksanyan, 1954 yılında İstanbul'da ticaret ile uğraşan Ermeni bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelir. Mechitaristen (Ermeni-Katolik Kilisesi) Halkokulundan sonra İstanbul'da Avusturya Lisesi; Sankt Georg Kolleg'ine devam eder. 1974 yılında lise diplomasını aldıktan sonra Viyana Müzik ve Görsel Sanatlar Akademisi'ne bağlı bulunan, Max Reihnhart Seminar'da yönetmenlik eğitimi almak için Viyana'ya yerleşir.

Yetmişli yıllarda Viyana Orta Sahne'nin altın çağını yaşadığı zamanları yaşar ve Helmut Qualtinger, Hans Gratzer, Michael Schottenberg, Maria Bill, Vera Borek, Toni Böhm, Karl Merkatz tiyatronun devleriyle birlikte çalışmanın keyfini çıkarır. Ensemble Theater, Viyana Devlet Tiyatrosu, Theater Courage, Porcia Yaz Oyunları, Interkulttheater Wien, Theater am Spittelberg Wien, Echt Wien – Festival, Volkstheater Rote Bar, Literaturhaus Salzburg, Theater Tribüne Linz, HTL Wr. Neustadt, Sprachförderzentrum Wien, gibi çeşitli tiyatrolarda sahne alır ve "Gerçek Viyana'lı Alçalmaz", "Tatort" gibi televizyon dizilerinde rol alır.

"Göçmen çocukların okul eğitimi ve dil eğitimlerini desteklemek için de çalıştım...

"Çalışma ağırlık merkezi göçmen ailelerin çocuk ve gençlerine boş zaman aktiviteleri sunmak olan, 15. Viyana Belediyesine bağlı Rudolfsheim Gençlik Merkezi'ndeki yöneticilik görevine 1989 yılında başladım ve bu görevi 15 yıl sürdürdüm. Çocuk ve gençlerin okul sonrası eğitimleri ile yoğun bir şekilde ilgilenirken, göçmen çocukların okul eğitimi ve dil eğitimlerini desteklemek için de çalıştım."

Aslında toplumumuzda bizimle yaşayan ve çalışan göçmenler ve onların çocukları çoğunlukla zihinsel bir yerleşim alanı bulamadıklarından kendilerini dışlanmış hissediyorlar. "Hor görülen yabancının kabul görme savaşı" (Vgl. Honneth 1994, Kepel 1996, Gaitanides 1996, Heitmeyer u.a. 1997). Bu da çoğunluk tarafından göz ardı edilen insanların kendilerine bir kimlik ve topluluk sunan başka ruhani dünyalara yönelmesine sebep olmakta. Bazılarında bu süreç sadakati tetikleyebiliyor ya da zamansal aşamalarla ilerleyen bilinçli olarak çoğunluktan kendi içine çekilmeye yönlendiriyor. Reddedilen saygı, özellikle göçmen çocuklarda kimlik gelişiminde bir engel. Avusturyalı çevrenin onları onaylamasına, kabulüne anne babalarından daha fazla muhtaçlar.

İkinci ve üçüncü göçmen kuşağında bir değişim gerçekleşti. Bulundukları dar çevreden ve oraya ait olan her şeyden dışarı çıkmak istediler. Anne ve babaları hâlâ memlekete endeksli ve fakir durumlarıyla mütevazi olmalarına rağmen daha sağlam sosyal kimlikler geliştirmiş ve geliştiriyorken… Bu sebeble; kabulün reddi, uygun olmayan davranışlar, şiddet uygulama, uyuşturucu tüketimi, politik ve dini aşırıcılık..."

A. Aleksanyan sosyal hizmetler görevlisi olarak çalışmanın yanı sıra 1990 yılında göçmen gençlerden oluşan kendi tiyatro grubunu kurar. Ve Viyana'da yaşayan Türkiyelilere Türkçe tiyatro oyunları

sahneler. Böylece ikinci vatan olarak Avusturya'da yaşayanların yeni bir dil öğrenirken, yeni sosyal çevreye entegre olurken zorunlu gördüğü kültürel kimliklerini koruma ve güçlendirme çalışmalarına da öncülük yapar.

1992 yılında, konseptini çok kültürlü yaşam biçimleri ve toplum gelişimini göz önünde tutarak düzenleyen 6. Viyana Belediyesi'ne bağlı Interkulttheater'in yöneticiliğini üstlenir.

"Derwiş Anlatıyor"

Avusturya için de göç çoktan toplumsal yan problem olmak yerine ülkenin toplumsal bir gerçeği olmuş ve bu ülkeyi de değiştirmiştir. A. Aleksanyan çok kültürlü proje 'Derwiş Anlatıyor'u değişen bu toplumsal dönüşümü algılayarak sahneler; hayata geçirir.

"Çok kültürlü DERWİŞ projesinin başlıca hedefleri; kültürel aktarım ile kültürler arası diyaloğun duyarlılığın anlamını çocuk ve gençlere kadar ulaştırmak, şiddetsiz tartışmalara olanak sağlamak ve bunun için önlem alabilecekleri modeller sunabilmek. Ve yaşadığımız ülkede farklı kültürlerden, farklı dilleri ve farklı günlük alışkanlıkları olan insanların çoktandır varolduğu gerçeği ile, yan yana yaşamak yerine birlikte yaşamayı desteklemeye hizmet etmek."

Toplumsal dönüşümün farkında olup eğlenceli, komedi tarzındaki oyunu ile göç ve entegrasyon konularına, özellikle göçmenlerden oluşan toplumda karşılaştığımız zorluklarla nasıl başa çıkacağız? sorusuna bir nebze açıklık getiriyor. Ve bunu, ülkede yaşayan yerli ve yabancı kültürlerin günlük yaşamlarından yola çıkarak hareketli, neşeli, özlü, çok kültürlü hikayeleriyle mizahi ve iddialı bir sohbete vesile olmayı becermekte. Yıllardır dopdolu salonlarda sahnelediği kabare ve tek kişilik tiyatro arasındaki bu çalışmasıyla her yaştan, her kültürden seyirciye büyük coşku vermekte.

Sahnede kostümü, duruş ve konuşma tarzıyla çok güçlü; donanımlı modern bir Meddah havası estiriyordu.

Meddah – Hakawati...

Orient'te çok uzun bir geleneği ve anlamı olan meslekler var. Bu meslekler arasında sayabileceğimiz; hikâye anlatıcıları Suriye ve Arap topraklarında Hakawati olarak adlandırılan ve günümüz Türkiye'sinde ve eskinin Osmanlı'sında Meddah olarak geçiyor. Meddah kelimesi Arapça Medih'den gelmekte ve anlam olarak ise övgü dizen demek. Meddahlar eskiden övgü konuşmacılarıydı. Önceleri Peygamberi öven konuşmalar yapılırken daha sonraları Kral ve Sultanlara da yapılır bu konuşmalar. Zamanla bu meslek profesyonel hikâye anlatıcılığı olarak gelişir. Çok yetenekli, okumuş, bilgili ve çok yeteneklilermiş. Bir Meddah birçok şeyi yapabilmeli, yeri geldiğinde hikâyeler yaratmalı, oyunculuk yapmalı, taklit edebilmeli ve birçok role girebilmeli. Meddahları bir dereceye kadar Shakespeare'in, Budala'sı ile kıyaslayabiliriz. Çünkü Meddahlar sadece anlatırlar...

Derwiş'in hikâyeleri; kültürleri tanıtıp ortak kuralları, yaşam konseptlerini ve davranış modellerini gösteriyor. Her iki tarafında eksik olan sosyal ve çok kültürlü algılama yeteneklerine dair hem eleştirisel hem de keyifli bir bakışı var. Hikâyelerin içeriği, kültürlere ait olan insanlar da dâhil, herkes için problem çözümünü kolaylaştırıp kültürel toplumsal güç, dayanışma sunuyor.

Proje başlar başlamaz hedefine ulaşarak 2006 yılından bu

zamana kadar 71.000 üzerinde seyirciyle ve biletleri önceden biten 600'den fazla oyunda Aret Aleksanyan hem seyirci övgüleri hem de kalıcı ilgisi ile ödüllendirilmiştir. Kültürler arası diyalog için yıllarca süren çabaları için de 2008 yılında Viyana Kenti altın liyakatı ile onurlandırılır.

"Birlikte Yaşama Sanatı"

Kültürel çeşitlilik modern göçmen toplumlar için bir zenginliktir. Avusturya da çok kültürlü bir toplum. Büyük kent merkezlerinde genellikle Alman olmayan kendi kültürleriyle gelmiş, Avusturya'da da bunu geliştirmiş bir nüfus yaşamakta. Bu durum kendini; kültürel yanlış anlaşılmalar, retler, yanlış iletişim ve hiç de az olmayan şiddet ile yeterince göstermiştir.

Günlük hayat içinde karşılaşmanın kaçınılmaz olduğu yabancı kültürler birçok insana huzursuzluk duygusu yaşatmakta. Süre gelen yabancılık deneyimi kendini anlamayı da sorgulatır. Eğer insan kendi kritikleriyle kendini anlamayı hassaslaştırırsa, bu iyi bir şey. Ama birçok insan deneyimlediği bu soruyu kendisi için bir tehlike olarak görüp, savunma ile tepki vermekte.

Kim kendi anlama ve yaşam biçimini tehlike altında hissederse genel bir değerlendirmeye yönelebilir. Mesela; Avrupa'da yabancılaşmaya karşı bir korku geliştiğini ve İslam dünyasında ise batı dünyası kendi değer ve gelenek ve göreneklerine bir tehlike olarak algılanmaktadır. Ve bu, ayrımlaşma sarmalını ve şiddeti devreye sokar.

Avusturya'da çoğulculuk tartışmaları kilise kuleleri ve cami minareleri; iki model arasında kendini göstermekte. Birincisi göçmenlerin çoğunluğun kültür ve yaşam tarzına uyumunu talep ediyor. İkinci model ise bu asimilasyon baskısına karşı durup, ülkeye göçmüş olan insanlara hangi kültür ve dinden olduğu düşünülmeden, azınlık ya da çoğunluk ayrımı yapmadan özgürlük ve yasalarca onaylanan demokratik temel haklar, değerler; kadın/erkek eşitliği, düşünce özgürlüğü, inanç özgürlüğü ve kendini ifade edebilme hakkı talep ederler.

Çeşitli yaşam konseptlerinin ve toplumun kendi içindeki değerlerinin kabulü, iki taraflı toplumun çoğunluğundan çıkışa götüren ayırımcılığın engellenmesi için gerekmekte.

Göç deneyimine bağlı olan kaynakların farkına varılıp, tespitinin yapılmadığı ve bundan faydalanılmadığı ortadadır. Toplumun çoğunluğunda var olan korkular, ayrımcılık ve önyargılar dışlamayı hedef alan davranışlara yöneltiyor. Göçmen kimlikli insanlar buna karşı geri çekilme ve istifa ile tepki vermekte. Ve bu da bağımsız karşı bir hareketten öte toplumsal bölünmeye sebep olabilir."

"Politika'nın Avusturya'nın bir göçmen ülkesi olduğunu elli yıl sonra ancak kabullendiği gibi entegrasyon için de büyük çabaların verilmesi şart. Yapılması gereken en önemli görevler arasında, kültür ve sanat alanlarına öncelik verilerek bu toplumsal dönüşümün algılanması ve "Birlikte Yaşama Sanatı"na katkı sunmak olmalıdır.

Şimdi en önemli ve en zor soruyu cevaplayayım: Azınlık kültürler için anlayış ve saygıyı, hoşgörünün sınırlarını nerede kullanacağız? Klitoris sünnetinde mi, "Kutsal Savaş" milis eğitiminde mi ya da Türkiye'deki zorunlu evlilikler de mi, Müslüman kızların yüzme dersine katılmamasında mı, çok eşli Magrebli göçmen de mi?..

Demokratik bir toplumda, insanlık onurunun korunması en önemli görevdir. Kime, hangi kültüre uygulanırsa uygulansın her türlü aşırılık ve şiddette karşı stratejilerin geliştirilmesi şart. Kültür ve sanat da hem yetişkinler hem de çocuk ve gençlere çözüm modelleri sunabilmek için gerekmektedir. Kültür elçiliği sadece sanatı ve toplumları anlamaya yardım etmez. Bunun yanı sıra sanatın özel gücünü günlük hayatta birlikte yaşamak için kullanmak, yeteneklerini, diyalog sürecini yoluna sokmak, alışılan yanlış algılamayı yerinden oynatmak ve her şeyin başka türlü olabileceğini gösterir.

Aret Aleksanyan, sosyal davranışlarında, kültürel ve sanatsal çalışmalarında kendini hep hümanist bir ideal oluşuma adamış. Elindeki tüm olanakları, imkânları ırkçı ve faşist eğilimlere karşı koyarak önyargıların yıkılması etnik ve sosyal azınlıkların topluma politik ve sosyal hayata katılımına sunmakta. Çok kültürlülük olgusu edinimine önem vererek karşılıklı hoşgörü ve özellikle kabullenmeyi, barışçıl, rengarenk ortak yaşamı destekleyen çalışmalar yapmış ve yapmaktadır...

"Başka kültürlerin hikâyeleri bizlere o kültürle ilgili bilgi, önemli kural ve konseptleri tanıtıp, başka düşünme modellerini sunar. Ayrıca kendi konsept repertuarlarımızı geliştirip, değer ve problem çözüme yeteneklerimizi geliştirir."

Sahnenin ışığı, seyircinin alkışı daim olsun...
Aret Aleksanyan'a
Saygı ve sevgilerimle... ■

Yukarı Sülmenli'yi gözyaşları ile terkeden Vartan, Varti ve Vantil'in öyküsü

■ **ALİ ADIGÜZEL**

Kalaycı Mışık'ın kızı Vanti Keban'da sala doldurulan ana baba ve akrabalarının askerler tarafından Fırat'ın azgın sularına gözünün önünde atılmasını bir türlü unutamıyordu. Bu olay aklına geldikçe için için ağlıyordu, ağıtlar yakmıştı. Kendileri önce Seftili'nin tepesinde (Keban'a bakan vahşi bir dağdır) oraya sığınmışlar, sonra akrabası Vartan ile evlenip Arguvan topraklarına göç etmişler, Yukarı Sülmenli'de Şepik köyünden anasını babasını tanıdıkları Nazlı halanın sayesinde Yukarı Sülmenli'ye yerleşmişlerdi.

Yukarı Sülmenli'de alçak tavan küçük bir konak yapıp konağın altında kurmuş olduğu körük ve ocakta demircilik yapmaya başlamıştı. Sabahın köründe ocağını yakar akşamın geç vakitlerine kadar paslı çüt demirlerini, dehresi, hazlangucu, seki delisi, şahrakarın zinciri, ganatlı gapıların demir nakışlı kuşaklarını kan ter içinde yapardı. Mesleğine o kadar özenirdi ki iş yaptıranlar ''Ula bu gavurun yaptığı işi kimse yapamaz '' derlerdi. Hasan Şıh şehirde kaç sefer yaptırdığı dehrenin kırıldığını en son Vartan'a yaptırdığı dehreyi yıllarca kullandığını övmekle bitiremezdi.

Manış'ın oğlu İsmail, Hasan Çavuş, Mekköğ, Seyit Çavuş Vartan'ın el becerisine, yaptığı işe özenmesine hayran olmuşlardı: Daha gendileri tarif etmeden Vartan hemen müşterilerini anlıyor en güzel şekilde özenerek yapıyordu. Anlamadığı bir şey yoktu. İlle de atların gemi, üçlü falakaları, ganatlı gapıların demir gurşahlarını, atların nallarını, delinen bakır gazanları, sobası, eğişi, mangalı aklına ne gelirse şehere getmeden gapıda yaptıran köylüler hem fiyatlarına hem yapılan işin sağlamlığına hayran oluyorlardı. Parası olmayan da Arpa, Buğda, Yüğ, keçi kılı verip razı ediyorlar, Vartan da topladıklarını şehere götürüp satıyordu. Kısa zamanda sevilip sayılıp baş tacı yapıldı, eli ayağı simsiyah, sabahtan gece yarılarına kadar çalışır tam zamanında söğlediği vakit işi bitirir teslim ederdi.

Vartan'ın bulunduğu sokakta; Kürt Daşöğ, Çillöğ, Berber Devriş, Pehlivan Ali'nin oğlu Kürt Hasan ile komşulardı. Vartan yaptığı işlerin karşılığında arpa, buğda alır Kürtlerle meşe odunu takaslayıp ocakta kullanılacak ağaç kömürünü de kendisi yapardı. O sokaktan çekiç sesi ve kızgın demir kokusu gelirdi. Köylülerle iyi kaynaşmışlar acılarını sevinçlerini beraber paylaşır hâle gelmişlerdi. Vantil'i çok severlerdi. Doğuştan sırtı kambur olan Vantil anasının geçmişte başından geçenleri dinledikçe çok duygusallaşıp nerde bir ağlayan görse kendisi de hemen onunla ağlardı. Köyde havaların kurak gitmesi üzerine köylülerin ekin olmayacak diye üzülmeleri kendisini de üzmüş o tatlı diliyle bir türkü tutturmuş her yerde söylüyor, köylüler de Vantil'i çok seviyorlardı. Bu türküyü yayık yayarken söylüyordu.

İrbaham Ağa, Gıcik Veli
Medet inen Yusup Çavuş ne ister
Allahtan yağmur ister,
Ver Allah'ım, ver!
Yağmur ile bir de sel...

Bahçem var, meyvem yok,
Söğüdüm var, narım yok,
Bir garip köye düşmüşüm,
Çıkmaya çarem yok...

Vantil çok geçmeden Morhamam'a gelin gider ama aklı fikri Yukarı Sülmenli'deki o şirin sokak ve sokakta oturan komşularında kalır. Her yıl mevsiminde gelir Kızıl Kayalarda kokusuna bayıldığı anıklardan demet demet toplar onları el taşında çekip kışın yemeklerde kullanır. Bu sefer babasıyla gittiği Kızıl Kaya'da babasının elinde Arapkir'de bir dostunun İstanbul'dan getirip kendisine hediye ettiği el radyosu o zamanlar o muhitte ve yörede hemen kimseni görmediği bu el radyosunun başlarına iş açacağını nerden bilirler. Kendisi demet demet anıkları toplarken babası uzanmış el radyosundan türküler dinlemesi Vantil'in çok hoşuna gitmişti. Yolda Tahirköy'e geden köy muhtarı Vartan'ın elindeki aletten gelen seslere kulak verip duraklayarak geçip gedenden sonra. Vartan,

"Bu muhtar da her şeyi bedava yaptırmak istiyor, yaptığım çüt demirlerinin hiçbirinin parasını daha vermedi" diye sitem etti. Topladığı anıkları babasının yanında bulunan kıl çuvala dolduran Vantil köye döndüler.

Komşularını çok seviyordu Vantil. Özellikle Kürt Daşöğ elinde çatal bir değnek ve orakla dolaşıp sıçan dikenlerini toplar ''lo bunlar alaf alaf '' demesine bayılırdı. Berber Devriş, Çillöğ, Kürt Hasan aynı sokaktaydılar.

Aradan hayli zaman geçenden sonra yine babasıgil de misafirken konağın penceresinden karşı komşu çillöğ'ün kapısında iri yarı beyaz atın üstündeki asker gemi çektikçe ağzı köpüklenmiş at iki ayaküstüne kalkıyor, atın sırtındaki asker hiddetle bağırıyordu, ''Ulan Vartik çıh dışarı '' diye. Vartan hanımı Vanti ve kızı Vantil şaşkındı, bu olup bitenlere bir anlam veremiyorlardı.

Vantil şaşkın şaşkın anasına baktı, ''Babamdan ne istiyorlar '' dedi. Anası, "Babanı şikâyet etmişler ajanlık yapıyor, telsizle konuşuyor, telsiz yapmış diye" dedi.

Doru atına atlayan Vartan sabahın köründe ocağını yakmak için malzemeler orta yerde kaldı: Nahiye müdürü Mustafa'nın askerleri ile birlikte Tahirköy'e gitti. Nahiye müdürünün karşısına çıkarılan Vartan şaşkındı. Müdür, "Mustafa, senden çok şikâyet var, telsiz yapmışsın bir yerlere bilgi veriyormuşsun" deyince Vartan durumu anladı. Anık toplarken elinde dinlediği radyoyu telsiz diye ihbar edenin köy muhtarı olduğunu, onun da Müdür Mustafa'nın adamı olduğunu zaten biliyordu.

Müdür Mustafa, ''O köyü terk edeceksin, git başka bir köye, yoksam hapislerde çürütürüm seni '' diye çok hiddetli bir şekilde bağırıyordu.

Köye üzgün üzgün dönen Vartan ocağını yakmadı o günü kapısı hep paslı çüt demirleri ile doluydu. Komşuları ve köylüler başına toplanmış, Çemiyil, Yusup Çavuş, Medet, İrbaham Ağa, Gıcık Veli, Mekköğ, Manışın oğlu İsmail, Bayram, İraba üzgün üzgün cıgara içiyorlar, "Biz neydeceek, per perişan oluruz" diye Vartan'dan daha çok üzülüyorlardı.

O günden sonra daha ocak yakmayan Vartan, Halpuz'un altında bir bağ damına taşındı. Taşınırken hanımı Vanti, kızı Vantil iki gözü iki çeşme gibi komşularına sarılıp ağlıyorlardı. Vartan ise bize hiç bir yerde rahat yok deyip içinden isyan ediyor, günde iki paket tütün içiyordu.

Sonra bin bir emekle yaptıkları konağı bir daha görmediler ama gelen gedenden haber almışlardı, bir zamanlar kapı komşuları yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen, Vantil'in sıcak sıcak her yaptığında tandır ekmeği verdiği Kürt Daşöğ, Berber Değrüş'ün konaklarının kapısını kırıp içeri girdikleri ve içindekileri talan ettiklerini öğrenen Vantil o tatlı diliyle bir tekerleme ile dile getirir:

Kürt Daşöğ, Berber Değrüş,
Malımızı talan ettiler,
Yıkdilar şen gonağımızı veran ettiler,
Arasına havla goyup yeyin tandırı
Üzerine çıksın eşek arısı
Biz kurtulduk, size olsun orası.

Şimdi Halpuz mezarlığının kenarında bir ağacın altında yatan bu emektar insan yıllarca Arguvan'da Boyacı Artin'in, kalaycı Sadullah'ın karşısında akasyaların dibinde yıllarca Arguvan'da demir dövüp hizmet etmiş, elinin ayağının kiriyle ebedi olarak göçüp gitmişti.

Uzat ki öpeyim o emektar ellerini, demir döven hazlanguç yapan, dehre yapan o zanaatkâr ellerini. Varam gelem gül koyam mezarına, barışalım, siz gidenden beri bu topraklar çoraklaştı, insanlık uçup gitti. Ben değil beni utandıranlar utansın. Alın terinin değeri bilinmedi. Sizin acınızı çektiğiniz çileleri yüreğimizin ve vicdanımızın derinliklerinde hissediyoruz... ■

Stephen Hawking'in kızı Lucy Hawking ile söyleşi

"Babam inanılmaz biriydi"

"Noel'de hep hindi yerine kaz isterdi"... Onsuz ilk Noel bayramı, babayla satranç ve Cambridge'deki havai fişek eğlencesi hakkında kızı Lucy'nin anlattıkları...

■ **RÖPORTAJ: DEIKE DIENING**

Babanız Stephen mart ayında vefat etti Bayan Hawking. Külleri haziran ayında Westminster Abbey'de bir yanında Isaac Newton ve diğer yanında Charles Darwin'in mezarı olmak üzere defnedildi.

Evet, evet. Geçen cumartesi onu orada ziyaret ettim. Birdenbire çok güçlü bir onu görme isteği geldi içimden. Defnedildiğinden beri uğramamıştım oraya. Koro prova yapıyordu, gün batımıydı, avizeler ışıklandırılmıştı. Olağanüstü bir andı. Bir mum yaktım ve biri bana iki turistin babamın mezarını aradığını anlattı. Onun neden özellikle İngiltere'de defnedildiğini sormuşlar.

Muhtemelen, bütün dünya gibi onlar da onun sesini Amerikan aksanıyla seslendiren bilgisayardan tanıyorlardı.

Aynen. Ve tabii ki soranlar Amerikalıydılar. Her klişenin özünde bir dirhem doğru vardır.

Sahi, Newton ve Darwin'in yanına kimin defnedileceğine kim karar veriyor?

Biz değil. Ölümünden sonra ailemiz onu Cambridge'de gömmek istiyordu, çünkü o bu üniversiteye çok bağlıydı. Bir gün sonra Dean of Westminster Abbey telefon etti ve bize cenaze törenini Westminster'de yapmayı düşünür müsünüz diye sordu. Ve onun Katedral içinde Newton ile Darwin'in yanında yatmasına ne dersiniz diye sordu. Bundan babamın ölmeden haberdar olmasını çok isterdim. Onların arasında babam için rahat bir yer olması dahi olağanüstüydü!

"Büyük sorulara kısa yanıtlar" adlı yeni yayınlanan kitabı onun bir nevi vasiyeti olarak okunuyor. Kitap birkaç hafta Alman çok satarlar listesinin en başında yer aldı.

Almanlar kompleks meseleler için çok açıklar ve gerçekten de varoluşsal meseleleri anlamak istiyorlar. Benim için önemli olan, bu kitabın onun kelimeleriyle yazılmasıydı.

Bunun için –başlangıçta onunla beraber– onun notlarını elden geçirdiniz. Stephan Hawking'in arşivini nasıl düşünmeliyiz?

Kâğıt ve yazışmalardan bir fiziksel arşivi var. Bu zaten devasa. Buna bir de üniversite asistanları ile birlikte yıllarca arşivlenen dijitaller ekleniyor. Bu hemen hemen 500 000 kelimeyi kapsıyor. Yanıtladığı insanların tüm sorularını sakladı. Esasen hep aynı sorular hep yeniden soruluyordu.

Görünen o ki, o her seferinde verdiği yanıtı mükemmelleştirme üzerinde çalışmıştı. Peki bundan hiç sıkılmıyor muydu?

Hayır. Böyle bir lükse sahip olduğunu düşünmüyordu.

Babanız son zamanlarında bir kâhin olmuştu. İnsanlar onu ziyarete gidiyor. Uzunca zaman onun kısa yanıtını bekliyorlardı.

Cambridge'in kâhini! Bu hoşuna giderdi! Sanırım, o bu tarzını mecburiyetten, seslendirme bilgisayarı son derece yavaş olduğu için geliştirmişti. Bu nedenle sürekli bir şeyleri ifade etmenin en kolay yolunu arıyordu. Bu anlamda araç, biçimi belirliyordu.

Tek avantajı: Teknik nedenden de

ötürü olsa babanız hiçbir zaman iyi düşünülmemiş bir yanıt veremezdi. Bazen sağ yanağıyla seslendirme bilgisayarının senzorunu çalıştırması çeyrek saat sürüyordu.

O her zaman durumu positif görmeye çalışırdı, ama, yaşamının sonunda kendisini çok yalnız hissettiğini de biliyorum. İnsanların onun zekâsı, statüsü ve engelli oluşu nedeniyle kendisiyle konuşmadığı hissine kapılmıştı.

Babanıza dâhi dendiğinin ne zaman farkına vardınız?

Bir kez okulda, ebeveynlerimizin mesleklerini yazmamız gerektiğini hatırlıyorum. Ben de babam kozmolog yazmıştım. Öğretmenlerim bunun ne olduğunu bilmiyorlardı. Ben de onlara tabii ki evrenin kökenini araştırdığını anlatmıştım.

O zamanlar henüz ünlü değildi.

Ancak on iki yaşıma geldiğimde insanlar 'ooo, senin baban çok zeki!' demeye başladılar. Ve ben ancak çok geç anladım normal bir çocukluğumun olmadığını. Geçen hafta bana Londra'da yapılacak olan satranç dünya şampiyonasının sonuç oyununda açılış hamlesini yapmam teklif edildi.

Ne garip bir rica.

Evet, çok garip. Magnus Carlsen ve Fabiano Caruana on iki oyunu remis ile bitirmişler, beni beraberliği bozmak için oyunun açılışını yapmaya çağırıyorlardı. Carlsen'in yanı başında dikiliyordum ve oyuncuların konsantrasyonu nabız gibi hissediliyordu. Her ikisi de tamamen düşüncelerindeydi. Sonra Carlsen beni bu küçük, basit harekete davet etti. Sanki babamın yanındaydım. Öyle bir rahatlık hissettim.

Babanızla satranç oynar mıydınız?

Küçük kız iken, evet. Ve hiçbir zaman anlayamadım, neden hep onun kazandığını. Şanslı biri olduğunu düşünürdüm. Genç kızlık dönemimde "sen hiçbir şeyden anlamıyorsun, hiçbir şey bilmiyorsun." gibi şeyler söylerdim. O buna gülerdi.

Bir dâhiyi nasıl tanımlarsınız?

O kendisini hiçbir zaman dâhi görmedi. Her ihtimalde sözkonusu olan salt zekâ değil, bunu bir bilgisayar da yapabilir. Tek başına bilgi yeterli değil, tek başına ilham da değil. İlham ve düşünme gücü fanteziyi doğurur ancak. Fakat, sezgi ve bilgi hayal gücü ile birleştiğinde, işte o zaman büyük ilerleme kaydedilebilinir.

Babanız bir defasında, ancak 21 yaşında ALS hastalığı teşhisi konulduktan sonra, gerçekten çalışmaya başladığını söylemişti.

O dönemler Oxford öğrencileri arasında fazla çalışmadan başarılı olmuş gibi yapmak modaydı. Bu bir tarzdı. Aniden birisi odaya girdiğinde hemen çalışma kâğıtları bir kenara itilir ve sanki müzik dinleniyor gibi yapılırdı. Fakat, benim babam emeğin değerine inanırdı ve kendisi inanılmaz çok çalışırdı, bütün hayatı boyunca.

Buna rağmen, ailesinin desteği olmasaydı, anneniz Jane ve üç çocuğunun, fizikçi olarak kariyeri kesinlikle mümkün olmazdı.

Aslına bakacak olursanız bu insan bir bütün olarak imkânsızdı. 70'li yıllarda engelli olan bir insanın bir aile sahibi olması çok istisnai bir şeydi. İnsanlar sokakta arkamızdan bakarlardı. Belki bugün dahi böyle bir engellilikle bir seçkinler üniversitesinde profesörlük kürsüsüne sahip olmak olabilecek bir şey değildir. Başkalarından çok farklı bir yaşam sürdürmek zorunda olduğunuzda diğer insanlarla bağ kurabilmenin yollarını aramak zorunda kalırsınız. Babamın bu gayretini onun yazma tarzında görebilirsiniz: O her zaman okurlarının dünyasıyla bağ kurmaya, onlarla ilişki kurmaya, onları işin içine çekmeye çalışırdı.

Bu şu demek mi: Babanızın hastalığı nedeniyle onda güçlü olan anlaşılma ihtiyacı, bir yan ürün olarak popüler bilim genresinin oluşturulmasına hizmet etmiş oldu.

Evet, böyle denebilinir. Sözkonusu olan, soyut düşüncelerle çok fazla işi olmayan "küçük insan" ile arasında bağ kurmaktı. Paylaşım düşüncesi babamı heyecanlandırıyordu.

Teorik fizik ne kadar basitleştirilebilinir?

Bunu çok tartıştık onunla. Babam ile birlikte yazdığım çocuk kitaplarında şu kararı verdik: Bazı şeyler vardır ki, onlar daha fazla basitleştirilemez. Yoksa, bütün anlamları yokolur. Böylesi konuları bir kenara bıraktık. Fakat bugün bütün her şeyin çok basitleştirilebileceğine dair güçlü bir inanç da var. Örneğin, Avrupa Birliği'nden çıkmanın çok kolay olabileceği gibi!

Basit bir şekilde 50. maddeyi kaldırarak...

... kapatın kapıları, hadi gidiyoruz!

Babanız "Zamanın kısa bir tarihi" adlı ünlü basitleştirme kitabı ile gayet tehlikesiz bir şekilde popüler bilime gaz verdi. Dünya çapında bir çoksatar.

O şöyle düşünüyordu: Üniversite profesörü olarak insanların vergileriyle ödenen maaşı olduğuna göre, onun da bunun karşılığında onlara orda üniversitede ne iş yaptığını açıklamak zorunluluğu vardı. Bu kitabı yazdığında, herkes sordu: Bu ne oluyor şimdi? Yayınevi konferansında, hiç tereddütsüz kitabı onaylayan yalnızca bir tek yayıncı vardı. 5000 adet bastırmak istedi. Diğerleri ona delirmiş diye baktılar. Fizik üzerine bir ciltli kitap! Tartışarak adet sayısını 3000'e düşürdüler. Bunlar ise, kitapçılar açılır açılmaz bitti. 20 yıl boyunca hep yeniden yeniden basıldı.

Bugün iklim değişimi herkese acil bir sorun olarak görünüyor, fakat babanız bundan 20 yıl önce bunun böyle olacağını öngörmüştü. Aileniz bu düşünceden hareketle pratik sonuçlar çıkardı mı?

Bisiklete biniyorduk, ama bunu za-

ten Cambridge'de yaşadığımızdan yapıyorduk. Onun kendisi zaten tamamen elektriğe bağımlıydı, elektrikli tekerlekli sandalyesiyle. Herhangi bir elektrik kesintisi ihtimaline karşı kendi jeneratörümüz vardı. Milenyumdan kısa bir süre sonra, uzaydaki başka yerlere yerleşme üzerine düşünmemiz gerektiğini açıklamıştı, ki bu o zamanlar delilik gibi geliyordu. Bu düşünce artık normal bir şey oldu. Tek tek zengin bireyler Mars misyonunu finanse ediyorlar.

Bir defasında, aile olarak hiçbir zaman tatil yapmadığınızı, bunun yerine bilimsel konferanslara katıldığınızı söylemiştiniz.

Bir defasında Korsika'ya uçtuk. Çok sevinmiştim, kumsal vardı, Akdeniz iklimi, böyle bir şeyi daha önce hiç görmemiştim. Birden bazı yüzler bana tanıdık gelmeye başladı. "Hey, bunu tanıyoruz!" Aa... şunu da! O zaman jeton düştü bende. Erkek kardeşim ve ben anne babamızı sorguya çektik: "Bizi bir fizik konferansına mı getirdiniz?"

Hiç de mutsuz görünmüyorsunuz.

Gençken yaşamındaki bu büyük insan figürü ile derdim vardı. Bu adam bu denli engelli, acı çekiyor, mücadele ediyor ve her şeye rağmen çok başarılı! Bir zaman sonra rekabetin sözkonusu olmaması gerektiğini kavradım. Neden onu aşmak zorunda olsaydım ki! Neden, sadece ve sadece babamın çok harika biri olduğunu kutlayıp sevinmeyeyim ki!

Onun için de kendi rolünü yorumlamak zor olmuş olmalı. O da klasik biçimde çocuklarıyla boğuşup oynayamıyordu.

Bu onun yaşamındaki en büyük hüzünlerden biriydi, yerde çocuklarıyla oynayamamak. O hiçbir şeye kahretmemeye çalışıyordu, en çok sevdiği Edith Piaf'ın "je ne regrette rien" şarkısıydı. Ama herhangi bir şeye pişmanlık duyduysa eğer, o da buydu.

Uzaktan bakıldığında sizi babanızla buluşturan düşüncenin şu imiş gibi geliyor: 2006'da siz ikiniz "Evrenin anahtarı" adlı bir çocuk kitabı yazdınız ve on iki yıl boyunca bunu izleyen kitapları yazdınız.

O zamanlar oğlumla Cambridge'e geri çekilmiştim. Bir doğum günü kutlamasında bir çocuk babama eğer kara deliğe düşse ne olacağı sorusunu sormuştu. Babam da ona: "O zaman spagettiye dönüşeceksin" demişti. Bu soru hoşuma gitti: Eğer bir çocuk kara deliğe düşerse ne olur? Bu hikâyeyi anlatmak istedim. Babam bilimsel yönüne katkıda bulunacaktı, ben de hikâyeye.

En çok neyini özlüyorsunuz?

Geçenlerde evine gittim ve bu bana gerçekten çok zor geldi. Hep, birazdan bir yerden çıkıp geleceğini düşündüm. İlk aylarda onun ölümünü tamamen gerçek dışı olarak gördüm. Hep, bir köşeden çıkıp gelecek diye düşündüm: "Haha, büyük şaka. Ben geri geldim." Böyle konuşacaktı. "Özür dilerim, sizi korkuttuğum için."

Onun gelişi duyuluyor muydu?

Evet, elektrikli tekerlekli sandalye. Bu frekansı nerde duysam, o gelecek sanıyorum. Şimdi, ilk kez onsuz Noel bayramı kutlaması gerçekten zor. Biz bayram yemeğini hep bir gün sonra, 26'sında, onun isim gününde yapardık. Yemeği ben hazırlardım. Hindiyi sevmediği için kaz olurdu. Babam büyük toplulukları, çok kişiyle birlikte yemek yemeyi severdi. Partileri ve maytapları çok severdi.

Havai fişek mi?

Evet, herhangi bir şekilde Cambridge'de havai fişek firması olan o çılgın pyroteknisyenlerle dostluk kurmuştu. Onun bahçesinde profesyonel koreografi ile havai fişek şöleni yapıyorlardı.

Pek de legal bir şeymiş gibi duyulmuyor.

- Değil tabii ki. Önceleri ona hediye olarak birkaç roket gönderiyorlardı. Onları ben buldum: "Baba, bunlar profesyonel havai fişek tertibatı... senin garajında bunların işi ne?" O insanlara bir daha bir şey göndermemelerini rica ettim. O zaman da gelip biz ateşleyelim dediler. İnanılmaz bir şov! Bu bir gelenek oldu, her yıl ocak ayında, doğum gününde. Günün birinde yan eve yeni komşular taşınmıştı ki, onlar dışarda jakuzide eğlenirken birden etraflarındaki her şey patlamaya başlamıştı. Roketlerin sopaları başlarına yağıyordu, yarı çıplak sudan fırlamışlardı. O zamandan sonra onlarla dost olduk ve her yıl onları da davet ettik. ■

(Tagesspiegel'in 16 Aralık 2018 sayısından çevirdik. – Güney)

Divane Bülbül

■ SELAHATTİN ÇAM

Ey bülbül! Deli divane bülbül

Bağırış ve inlemelerin neden
Yaslı ve hüzünlüsün
Bu sabah karalar bağlamışsın
Yüreğimi dert ve tasalarla doldurdun
Yandı kavruldu (acıdı) bağırış ve inlemelerinle
yüreğim
Şeyda Bülbülü*
Düştün peşine Gülistan'daki** bir gülün
Farkında mısın benim, ey Bülbül
Ne bağ kaldı ne gül ne Gülistan
Darmadağın bağ ve bahçelerim
Bütün dünyaya gelmiş bahar
Boy atmışlar güller, nergizler
Yurdumda ise karakış!
Soğuğu ve donu karakışın
egemen
bağ ve bahçemde
Ey deli-divane Bülbül!
Dalmış uzağa seninle bakışlarımız
Aynı yere bakıp
farklı şeyler görüyoruz
Görüyorsun solmuş bir gülü
Yıkılıp çökmüş kayayı
Bozulmuş yuvanın perişan halini
Arıyorsun, inliyorsun yaralı gül için
Yaralı yüreğin derinliklerinden görüyorum
Virane olmuş yurdumu!
Soyulmuş bağ ve bahçeleri
Ey Bülbül! Üzülüp gamlanma
Salma yüreğimi cehennem ateşlerine
Yeter inlediğin Bülbül!
Zehir tohumlarını yüreğime
serptin
acılı ızdıraplı tohumlar
Elbet bitecek
karakış
korkulu karanlık geceler
Rengarenk baharlar gelecek
Açacak tüm yurdumda
Sarı,kırmızı, yeşil çiçekler

8 Mayıs 2018

Bılbılê Har

Ey bilbil! Bilbilê har û dîn
Çi qîrîn û nalîna te ye.
Tu şînî yî tu hizni yî
Te reş girêdaye vê sibê!
Te tije kir dilê'm derd û kul
Êşiya şewitî bi qîrîn û nalîna te
Dilê min bilbilê şeyda !
Tu ketî pey guleke ji gulistanê
Hay heyî ji min ey bilbilo!
Ne ma bax ne gul û gulistan
Tar û mar e bax û bexçeyê min
Bihar e li seranserê cîhanê
Qam avêtin gul û nêrgizan
Zivistan e li warê min !
Sar û seqema çileyê erebî ye
Li bax û bostanê min
Ey bilbilê har û dîn !
Ez û tu tev mêze dikin li dûr û kûr!
Yek e nêrîn lê cuda ye dîtin
Tu dibînî guleke çilmisî
Zinarekî hilweşî
Hêlîna xirakirî ya perîşan!
Diqehirî dinalî bo gula birîndar
Ez dibînim ji kûraniya dilê birîndar
Warê wêrankirî !
Bax û bexçeyê talankirî
Ey bilbilo ! mexwe kul û kederan
Meke dilê min arê dojehê
Bes binale bilbilo !
Te reşand bi ser dil ve tovên jehrîn
Tovên bi êş û jan !
Ê biqede zivistana sar û teng
Şevên bi xof reş û tarî
Ê bê bihara rengîn
Ên vebin li seranserê welat
Kulîlkên kesk û sor û zer !

Mersîn 8 Gulan 2018

(Çeviri: Ramazan Mîran)

Eğitimci-Yazar Özge Doğar:

“Kitap okumayı seven bir bireyin mücadele etme gücü artmıştır...”

■ RÖPORTAJ: HAYDAR DOĞAN

Özge Doğar neden “Eyvah Çocuğum Kitap Okumuyor” isimli bir atölye çalışması başlattı?

Bu fikir aslında birdenbire çıkmadı, gördüklerimin bir sonucu olarak kendi kendini var etti. Çünkü eğitim alanında da kültür alanında da çok fazla ebeveyn, çocuklarına kitabı sevdirmeye yönelik yanlış tutum ve davranışlar içerinde. İmza günlerimde kitaba dokunan çocuğa annesinin “O seninle ilgili değil, dokunma” demesinden, öğrencilerimin okuduğunu yorumlayamamasına kadar genişleyen bir yelpaze bu davranışlar. Kısacası; bir ihtiyaç doğrultusunda gelişti.

Neden ebeveynlere yönelik bu atölye?

Çocuk, en yakınındakileri taklit ederek büyüyor ve bir kamera gibi bu davranışları çekiyor. Kendine dair yapılan yanlışları da sonradan kavrıyor ya da bazen hiç anlamıyor, bu yanlışlar oturmuş davranış kalıpları olarak karşımıza çıkabiliyor. Kitap okumamak da öyle... Kitap okuma alışkanlığının edinilmesinde belirli bir yaş aralığı elbette yok fakat kitap okuyarak büyümüş birey ile kitap okumadan büyümüş ve kitap okumaya hiç ihtiyaç duymamış birey arasında elbette farklar var.

Nedir bu farklar?

Kitap okumayı seven bir birey empati yeteneği güçlü bir bireydir; bu yüzden karşısındaki insanı ve insanları çoğunlukla düşünerek hareket eder. Sorgulama yeteneği güçlenmiştir, yorum yapmaya açıktır, neden-sonuç bağı kurmaya açıktır. Daha sakin ve insani ilişkileri kuvvetlidir. Mücadele etme gücü artmıştır. Çünkü okuduğu roman ve öyküler onun zihninde imgeler uyandırır ve bu imgeler büyüdüğünde fark edilmese de onu etkiler. Tabii bu söylediklerim

Yazar Özge Doğar ile arkadaşımız Haydar Doğan konuştu.

büyük çoğunluk için geçerli. Bir de çocuğun kitabı zorunluluktan okuyup okumadığı devreye giriyor. Bir baskı ve ceza aracı olarak çocuğun karşısına kitap çıkmışsa kitapları hem sevmeyecektir hem de okuduğunu okuduğu an unutacaktır. Kendi isteğiyle kitabı okuyup istemesi gerekir. Baskıyla yapılan her şey gibi kitapta antipati yaratabilir elbette.

Bizlerdeki en büyük sıkıntı “ çocuk o, bizim istediklerimizi yapmak zorunda” algısı. Hayır çocuk bizim istediklerimiz yapmak zorunda değil.” Çocuk iyiyi bilemez” evet, ama hisseder. Bizler kitap okuma sevgisini doğal bir akış olarak çocuğa vermek durumundayız. Doğal öğrenme yollarına daha çok ihtiyacımız var.

Teknoloji bu kadar onları kuşatmış durumdayken nasıl yapacağız?

Kitabı, hayatımızın bir parçası olduğunu bilerek. Herkesin evine diş macunu giriyor çünkü diş sağlığımız için dişlerimizi fırçalamamız ge-

rekli, sağlıklı insan ilişkileri kurabilmemiz ve zihin sağlığımız için de kitap gerekli.

Teknolojiyi elbette kullanacaklar onlar yaşadıkları çağa uyum sağlamak zorundalar zaten bu bir akış, biz bunu engelleyemeyiz; fakat teknoloji bağımlılık neden var, niçin çocukları her şeyden uzaklaştıracak kadar kuşattı? Bunları sorgulamamız gerek.

Ben oyun ve teknoloji bağımlılığını, çocukların bir tepkisi olarak görüyorum. Okullar, dersler, anne-babalar hep bir sistemi onlara dayattılar. Okula git, düzenin istediği koşullarda okulu bitir, evlen, iş hayatında para kazan... Peki ya onların istedikleri ne? Bir kaçış olarak tablete, telefona, bilgisayara yöneldiler. Çocuklarımızı eğitimle aslında kontrolde tuttuk onlar da ufak bir delikten renkli ve hareketli oyunları seçtiler.

Hannover'de günleriniz nasıl geçiyor?

Biri GS Auf dem Loh da diğeri Can Arkadaş e.V. derneğinde olmak üzere iki etkinlik yaptık. Çok ilgili bir kitleyle karşılaştım. Bu yüzden mutluyum. Çocuklar adına umutlandım.

Kitaplarınızla da Almanya'ya gelecek misiniz?

Evet, aramızda böyle bir konuşma yaptık. Ama hangi romanımın 'okuması'nı yapacağız karar veremedik. Aşkzede; küçük yaşta evliliğin doğuracağı sıkıntıları anlatan romanımdı. Kâğıttan Mutluluklar; emek-sermaye çelişkisinde insanı anlatan sosyal içerikli romandı. Evlilik A.Ş., çıkar dünyasındaki evlilikleri sorguluyordu. Aynadaki Sır ise; medyanın yönettiği bir dünyadan bahsediyor. Belki hepsinin okumasını yaparız. Karar veremedik. ■

Özge Doğar Kimdir?

(6.10.1978, Adana) eğitimci-yazar.

Öğretmen anne ve babanın ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Mersin'de, üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde tamamladı. 'Okul Psikolojik Danışmanı olarak sürdürdüğü mesleği, gelecek kuşaklara sorumluluğunu ve yazı yazma hevesini arttırdı. 'Emekçi Kadın ve Çocuk Sorunları' üzerine eğitimler verdi. 'Minik Parmaklarda Bol Yüzükler' adındaki eğitim seminerlerinde çocuk ve gelin kavramını irdeledi.

2013 yılında çıkarmış olduğu "Meraklı Pandora" kitabı köşe yazılarının derlemesidir. Aynı yılın aralık ayında çıkardığı "Aşk'zede" romanı; kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin, onların okutulmamasının doğuracağı sonuçları, töre adı altında sıkışmış hayatları konu alan ilk romanıdır. Yazarın; 2014 yılında yazmış olduğu "Kâğıttan Mutluluklar" romanı, yaşadığımız toplumun bir bütün olduğunu, iki farklı kadın ve iki farklı aileyi işleyerek anlatan, toplumsal ayrışmaların bizleri ilerlemediğini gösteren ikinci romanı ve üçüncü kitabıdır. 2015 yılında yazdığı "Evlilik Anonim Şirketi" evliliklerde süregelen sorunları anlatmaktadır, bu roman yazarı Yerel Gazeteciler Birliği'nde "Yılın En iyi Çıkış Yapan Yazarı" olmaya hak kazandırmıştır. 2015 yaz döneminde Uçankuş Tv Kültür- Sanat Programında haftalık çocuk kitabı tanıtmış olan yazar, 2016 yılında yazdığı 'Sevimli Köpek Maya&Tohumlu Kitap' adlı çocuk kitabı Türkiye'de kitapla birlikte tohum veren ilk 7 yaş üzeri çocuk kitabı özelliği taşımaktadır. Son kitabı Aynadaki Sır (2017 Mart), sosyo-psişik bir roman olup medyanın insanlar üzerindeki etkisini ve kitleleri nasıl yönlendirdiğini anlatıyor.

Yazarın hâlen sürdürmekte olduğu anne ve babalara yönelik "Eyvah Çocuğum Kitap Okumuyor" proje çalışması Kadıköy Belediyesi çatısı altında devam etmektedir.

KİTAP

“Bir Çay Da Senden Olsun”

■ **ADİL OKAY**

“Yolu hapishanelerden geçmeyen, mahpuslara dokunmayan adalet, adalet değildir.”
–Osman Uludağ–

Hapishaneler hakkında ne kadar çok rapor var. İyi ki de var. Araştırmacılar insan hakları örgütleri, bilim insanları bu konuda biteviye çalışmalar yapıyorlar. Bunların büyük çoğunluğu kıymetli. Büyük çoğunluğu diyorum çünkü kimileri hazırladıkları raporlarla gerçekleri tahrip edebiliyor. Bunun nedeni mikro ya da makro iktidardan nemalanma çabasından başka bir şey değil. Örneğin cezaevi hekimlerinin gözlemleri – tanıklıkları az değil ama onlar da Hipokrat yeminini unutup karşılarına çıkıp hak ihlallerinden, işkenceden söz eden kaşı gözü şişmiş, kaburgaları kırılmış tutsaklara bile “iyi” raporu veriyorlar. Tabi istisnaları tenzih ederim. O istisnaların da çok fazla görevde kalma şansı olmuyor. Dolayısıyla “resmi raporlar”da ya da devlet destekli yayınlarda hapishaneler güllük gülistanlık betimleniyor. Oysa başta İHD ve TİHV olmak üzere bağımsız kurumların – kişilerin hazırladığı raporlardan cezaevlerinin “eza”evlerine dönüştüğü apaçık anlaşılıyor. Üstelik bu raporlar onlarca hapishaneye girilip, yüzlerce mahpusla görüşülerek hazırlanıyor. Bir grup arkadaşla birlikte sekiz yıl önce kurduğumuz “Görülmüştür Ekibi’ne (www.gorulmustur.org) hapishanelerden yollanan mektuplar yani birinci dilden tanıklıklar, iktidarın ve iktidar yanlısı “Meclis İnsan Hakları Komisyonu Üyelerinin” söylediğinin aksine, dehşet verici.

Özellikle 12 Eylül 1980 faşist darbesinden sonra hapishaneler “Islah evi – rehabilitasyon merkezi” değil birer işkencehane durumunda. Bu işkencenin dozu kimi zaman artmış kimi zaman azalmıştır. AKP iktidarının ilk döneminde fiziki işkence karakollarda ve hapishanelerde yok denecek düzeye gelmişti. Ancak “işkenceye sıfır tolerans” diye iktidar olan AKP hükümeti 7 Haziran seçimlerinden sonra demokrat maskesini çıkarmış ve işkencenin yeniden başlamasının önünü açmıştır. Dışarıda yaşanan anti-demokratik, despotik uygulamalar içeriye misliyle yansımaktadır. Zindan zebanileri iktidardan aldıkları destekle politik tutsakların haklarını gasp etme yarışına girmişlerdir. Devlet “vur” deyince onlar da öldürmeye başlamıştır.

Peki bu günler, bu ağır, zifiri karanlık nasıl betimlenecek, dört duvar arasında yaşanan mezalimden haberi olmayan insanlar nasıl bilgilendirilecek, onlardan nasıl destek istenecek, özellikle daha güzel – adil bir dünya için mücadele ederken esir düşen insanların yaşadıkları sadece raporlarda mı kalacak? Bu raporlar nasıl geniş kitlelere ulaştırılacak? İşte Osman Uludağ, “Bir çay da benden olsun…” adlı kitap çalışmasıyla bu soruları yanıtlıyor. Bin bir emekle hazırlanan raporlara elini sürüyor ve sadece araştırmacıların değil her kesimden insanın anlayabileceği biçime sokuyor.

BİR ÇAY DA SENDEN OLSUN
F -TİPİ HAPİSHANE MEKTUPLARINDAN
(Haziran 2014 - Ağustos 2018)
OSMAN ULUDAĞ

Dönüşüm Yayınları, 2018
Basım Tarihi: Aralık 2018
ISBN: 978-975-8286-32-4

İsteme Adresi:
DÖNÜŞÜM YAYINLARI:
Sultaniye Mah, 625. Sok., No: 7/1
Esenyurt /İstanbul
Tel: 05309737395

Taksim Ofis:
İstiklal Caddesi, Terkoz Çıkmazı,
Terkoz İşhanı No: 1/62
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 9212/2511191

www.interyayinlari.com/donusum-yayinlari
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com

Tutsakların betimlemelerine kendi yorumlarını katıyor, raporlarla, tutsak mektuplarıyla, gazete haberleriyle harmanlıyor ve "işte gerçek" diyor. Görmeyenlerin, görmek istemeyenlerin gözüne sokuyor. Bu gerçeğin bilince çıkarılıp hakikate dönüşmesine katkı sunuyor. Uludağ kitabıyla, hakikati bulandırmak için pompalanan bilgi kirliliğinde, "Çoklu gerçekçilik" hengâmesinde tutsak çığlıklarını duyulur kılıyor. Bununla kalmıyor yazar, bizi bir öfke seline sokuyor. Yani sadece hüzün değil okura yaşattığı.

İyidir öfkeli olmak. "Ahire kalmasın davamız" demek. Eli kolu bağlı bu güzel insanların hem beden hem akıl sağlığıyla oynayan muktedirlerden ve maşalarından –bu dünyada– er ya da geç hesap sorulmalı demek.

Sonuç olarak "Bir çay da benden olsun" sadece hapishanelerde politik tutsaklara yaşatılan zulmü betimlemekle kalmıyor, keyfi sürgünler nedeniyle binlerce kilometre yol yapmak zorunda kalan tutsak ailelerinin, hapishane kapılarında travmalarla büyüyen tutsak çocuklarının, tedavileri yapılmayan hasta tutsakların seslerini de bize ulaştırıyor. Ve Osman Uludağ bu çalışmasıyla burjuva hümanizminden bir noktada ayrılıyor. O sadece fotoğraf sunmuyor, ağlamak, ağlatmak amacı taşımıyor, bu kara tabloyu değiştirmek için de yol gösteriyor.

Eline, yüreğine sağlık Osman Uludağ.

Bir çay da benden olsun... ■

Gökkuşağı'ndaki Kan İzleri

"Kadınların yaraları görünmez. Kiminin beyninde, kiminin yüreğinde, kiminin döl yatağında... Kimini babası, kimini ağabeyi, kimini sevgilisi, kimini kocası, kimini oğlu açmıştır. Kadınlar geceleri uyumaz, görünmez iplik ve iğnelerle dikerler yaralarını. Görünmez yaralar ondurmaz kadınları..." (s.45)

Yazar Göksu'nun "Gökkuşağı" adlı "Ekin Sanat" yayınlarından çıkan öykü kitabından aldığım yukarıdaki satırlar sarsıcı değil mi? Damıttığı sözcüklerle ördüğü öykülerinde, yerli yerinde kullandığı imgelerle okuyucuyu hem sarsıyor hem de düşündürüyor. Edebiyatın gücü bu işte. Onun öykülerini okuyunca siz de aynı sonuca varacaksınız. Zira usta işi bir sanat eserine bakıp geç(e)mezsiniz. Arkanızdan gelir o. Aklınıza, kalbinize yapışır. Uzun süre silkelersiniz kafanızı: Ki dökülsünler... Ki yeniden günlük hayatın edilgen akışına, rutin telaşlara zaman ayırasınız.

Göksu'nun öykülerinde birkaç istisna dışında devamlılık var. Yaralı kadınlar, tecavüze uğrayan kadınlar, "koca"ların, babaların hatta kimi zaman annelerin baskılamasından önü kapatılan kadınlar, işçi kadınlar, yoksul hayatlar, orta sınıftan baş kaldıran- kaldır(a)mayan kadınlar. Din, devlet ve mahalle baskısı sonucu susan- susturulan kadınlar. Darbeler. İhanetler. Cinayetler. Aşk. Ve çağrışımlarla hissettirilen sınıf çelişkileri.

Her ne kadar 'anlatıcı'nın zaman zaman didaktikleşen sesi ("itiraf" adlı öyküde olduğu gibi) ritmi, akıcılığı bozar gibi olsa da Göksu'nun Gökkuşağı'nda yüksek estetik düzey var, edebiyat var. Örneğin aşağıdaki paragrafta kullanılan somut imgeler dimağımızda hüzünlü bir tat bırakıyor.

GÖKSU, "GÖKKUŞAĞI",
Öykü, Ekin Sanat Yayınları, Ankara, 2018.

"Suskunluk aile mirası. Sırları ağır, bavulu acıyla yüklü olanların sesi boğazına kaçar. Konuşurken zorla, inleyerek çıkar sözcükler ağızlarından. Savaş, ölüm, ihanet, inkâr, hapishane, vicdan azabı, suçluluk, ensest, delilik karışmışsa suskunluk kaçınılmaz." (s.65)

Suskunluk demiş Göksu: Kim bilir kaç kadının yaratıcılığı Göksu'nun öykülerinde betimlediği yaşamlar sonucu gün yüzü görmeden toprağa karışmıştır. Kaç kadın sanatçı susmuştur. Ket vurmuştur imgelerine. Devlet hukuku, din hukuku, "aile" ve mahalle baskısı da rol oynamıştır bu "sınırlamada". Tamam, "esas oğlan" yani asıl sorumlu / suçlu sistem, erk-ek-ler ama kız çocuklarının baskılanmasından sadece babalar mı sorumlu? Erk-

ek gibi düşünen suç ortağı anneler yok mu? Örneğin Göksu'nun betimlediği "Mor anne" iyi bir anne miydi, yoksa kötü mü? Kadın düşmanı kadınlar neden bu kadar çoktur? Kadınların kadınlara düşmanlığında erk-ek aklı, gelenekler, görenekler, eğitim ile psikolojik etkenler ne kadar belirleyici?

Günün birinde bir kadın arkadaşım, duygusal bir anında babasının onu, daha 15 yaşındayken zorla, sırf varlıklı diye yaşlı bir adamla evlendirdiğini itiraf etmişti. Üç yıl sonra da kucağında bir çocukla baba evine döndüğünü anlatmıştı. Üzülmüştüm. Aradan yıllar geçti yine aynı kadın arkadaşımın "babalar günü"nde babasına övgüler yağdırdığına tanık oldum. Annesi erken ölmüş. Babası da yaşlanıp hastalanınca ona yıllarca bakmış. Sevgiyle söz ediyordu adamdan. Şaşırmış ve sormuştum: "Peki sen babanı affetmiş miydin?". Donup kalmış, cevap vermemişti. Ve o günden sonra benimle bir daha konuşmadı. Belli ki zorlukla gömdüğü acı anılarını kanatmıştım.

İşte Göksu'nun "Annem mor" adlı öyküsü bana bunları düşündürdü. Öyküde anneyle, annelerle ve öykü kahramanının kendiyle gecikmiş bir hesaplaşması var:

"Babamı sevmedin; alkolik, borç içinde zavallı bir erkeğe dönüştürdün, gözbebeklerindeki nefret bana da geçti. (...) çocukluğumu çaldın, geleceğimi çaldın. Seni üzmemek adına okulumu bıraktım, senin seçtiğin adamla evlendim; zengin güçlü benden yirmi yaş büyük biriyle. İstemeden giydiğim gelinlik, doğurmak istemediğim çocuk..." (s. 54)

"Oysa yıllarca zorba bir beden, senin bedenin üzerinde her istediği an hakkı olduğunu savundu. 'Karım değil misin? Ne demek hastayım?" (s.85)

Aşk ve cinsellik de sanatın vazgeçilmez konularıdır. Ama taşlanma, yargılanma korkusu tüm sanatçıların özellikle kadın sanatçıların yaratıcılığını "sınırlamıştır". Bir düşünün, taşrada yaşayan bir kadın şairi, yazarı, fotoğrafçıyı, ressamı nasıl sayfalar boyunca sevişme sahnesi yazacak veya nü fotoğraflar çekecek veya doğum anını veya birleşme anını resmedecek, betimleyecek. Yüzyıllardır bu baskı var. Örümcek kafalı erk-ek'lerin yazdığı devlet hukuku ise bu sınırlamada en büyük rolü oynamıştır.

"Ay tutulurken denizin kabarıp çekilmesiyle bedenleriniz aynı ritimle hareket ediyor. Yüzü karışıyor, fırtınalar kopuyor, bağırıyor, inliyor... Ay kararıyor... Işığı azalırken çılgın bir koşu başlıyor, dalgalar vuruyor kıyına, yosunlar sarıyor her yanını, köpükler yayılıyor bacaklarına. Kaslı kollarına asılıp, dudaklarını ısırıyor, tırnaklarını geçiriyorsun onun tenine. Gül yapraklarına sarılıyorsun, burnuna doluyor teninin kokusu. Çıldırma anı. Ay karanlık. İçin dışın yakamoz, yıldız..." (s. 47)

Göksu, muhtemelen onu da yıllar boyunca zincirleyen din, devlet ve mahalle hukukunu aşmış. Sınırları zorlamış. Yeni dünyalara yelken açmış. Ama ne badirelerden sonra o sınırları aşmış, zincirlerini kırmış, ne kadar geç kalmış ya da ne kadar erken varmıştır karşı kıyılara bilemeyiz. Zira bu dünyada doğar doğmaz yasalar - yasaklar - sınırlar belletiliyor insanlara. Kimliklere işleniyor. Sosyal kodlar genetik kodlara baskın geliyor. Yetişkin olsak da bunları aşmak kolay olmuyor. Söylemle iç dünya, söylemle yaşam pratikleri çelişiyor. İşte Göksu'nun kahramanları sanki bunları fısıldıyor- itiraf ediyor bize. Biz okuyucular satır aralarından, kimi zaman somut, kimi zaman soyut imgelerinden onun Gökkuşağı'nın gözyaşlarıyla ıslandığını anlayabiliyoruz. Biyografi değil tabii ki. Gözlem gücü, kurgu ve yaratı. Benim son romanım "Arkası yarın" için de "biyografinizden izler var sanki" diyen okuyucular olmuştu. Ben de "Benimle beraber on karakter tek karakterde toplandı. Gördüğüm, gözlediğim on yaşamı harmanlayıp bir kahramana yükledim." demiştim.

Sonuç itibariyle birbirinden güzel bu öyküleri bize sunduğu için teşekkür ediyorum Göksu'ya. Ve "Camgöz" adlı öyküsünden tadımlık bir parça aktarıp bitiriyorum diyeceklerimi:

"Heykele dönüşmem o zaman başladı. Dişlerimi ve yumruklarımı sıkıyorum. Kemiklerim, kaslarım hareketsiz, bedenim kaskatı. Böylece soluksuz kalmayı ve taş gibi olmayı öğrendim. Bedenime ne yapılırsa yapılsın hissetmemeyi. Yüksel caddesindeki heykelin ben olduğumu kimse bilmez. Bir gece heykele yerine geçmem için rica ettim. Anlamıştı., kabul etti. Kaidenin üzerine oturdum, elimde kitabım. Yanımdan yöremden insanlar geçti; telaşlı, hızlı hızlı konuşarak ya da sessizce. Önümde eylemler yaptılar, bildiriler, şiirler okudular. Kimse elimdeki kitaba bakmadı.

(...) Aile denilen kapalı kutulara hapsedilmiş yaşamlardan korktum. Heykel olarak yaşamak hoşuma gitti. Sadece heykel değil, aşık kadın, ağaç, çiçek, hayvan da oldum. Gezi'deki ağaçlardan biriydim. Dinledim, coştum, öpüştüm. Sonra dayımı anımsatan adamlar geldi. Ortalık toz duman, gaz... İnip kalkan coplar, yanan gözler, sürüklenen bedenler... Kuşlar nefessiz kaldı, ben heykel oldum yeniden..." (s.71-72) ■ **AO**

okayadil@hotmail.com

Svoboda Petrova'dan "Üç Vatan Bir Hayat"

■ **GÜLFER UĞUR**

Annem sağlığında çok istemişti beni sevgili "Bodi"si ile tanıştırmayı. Ne yazık ki, fırsat olmadı. Svoboda Petrova ile ancak annemin vefatından sonra, annem için imzaladığı kitabı gelip almamı istediği zaman tanışabilmiştim. Ne çok anlatmıştı bana onun deyimiyle bu "müthiş kadını"! ... Geç de olsa, onunla tanışmış olmam büyük bir mutluluktu benim için. Düşünün bir kere: "Benim babam Komintern'in adamıydı!", ... "Dimitrof'un partisinin üyesiydi!" diyen ve bundan büyük gurur duyduğu her halinden belli olan biriyle oturup sohbet ediyorsunuz. Gerçekten müthiş!

Bulgarca, Türkçe, Almanca ve Rusça dillerine hakim olan ve enerjik yapısıyla dikkat çeken Svoboda Petrova 82 yaşında anılarını kaleme almış. Bulgaristan'dan faşistlerin kovulmasından Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasına,

modern revizyonizmin hâkimiyetinden nihayet Doğu Bloku'nun tam çöküşüne kadar uzanan bir dönemin yaşayan şahidi. Türkiye - Bulgaristan - Almanya'yı vatan edinmiş — ya da edinmek zorunda kalmış! Halikarnas Balıkçısı'ndan Reşat Nuri'ye pek çok Türkçe dilinde yazını çevirerek Bulgar okurlarıyla buluşmasını sağlamış, Aziz Nesin, Fahri Erdinç ve daha birçok solcu yazarlarla çalışma arkadaşlığı ve dostluk yapmış, zengin bir kişiliğe sahip bir çağdaşımızın hayat hikayesi!

Çalışma hayatının son bölümünde Berlin Humboldt Üniversitesi'nde Türkolog olarak görev yapmış olan Svoboda Petrova hâlen Berlin'de yaşıyor. Kitabına çok da yerinde olarak kitabına **"ÜÇ VATAN BİR HAYAT - Bir Türkolog'un Anıları"** adını vermiş. (Mart 2018, Ankara, Alibri Yayınları)

Severek okudum bu kitabı... Ve iyi ki varsın, iyi ki yazmışsın "Bodi" diye düşündüm. Beni en çok da "Komintern'in adamı" babanın hikâyesi meraklandırdı elbette ki. Belki kitabı edinip okuma imkânına sahip olamaz okurlarımız düşüncesiyle, sizlere Svoboda Petrova'nın babası ile ilgili anılarından "özetin özeti" olacak biçimde bazı parçalar aktamak istiyorum. Svoboda ile sohbetimdeki aynı keyfi tadarak, biraz da bir söyleşi tarzında ona bırakmak istiyorum sözü...

5 Mart 2019

Svoboda Petrova anlatıyor:

İstanbul'daki yaşam

Herşey bir masal gibi, ilk kez dinlediğim bir masala benziyor yaşam, yaşamım.

İstanbul'un Aksaray semtinde doğmuşum. Hisardibi sokak, yirmi iki numarada. Doğumunu kimse hatırlayamaz ama koşup oynadığı sokağı ve büyüdüğü evi unutamaz. Ben de çocukluk yıllarımın sokağını, evimizi ve mahallemizi, koşularımızı hiç unutmadım, unutamadım.

Unutamadığım ve hep hatırladığım Hisardibi sokağını yıllar sonra, ilk kez, 1982'de Türkoloji kongresine gittiğimde tek başıma buldum doğduğum evi de...

Çocukluk hayalimdeki o evler çok büyüktü. Aklımda öyle kalmış. Oysa, şimdi karşımda duran, gördüğüm bu evler ne kadar küçükmüş! ... Oyun oynadığım sokağı öyle daracık, küçücük görünce gözlerim yaşardı. ... Hiçbir şey eskisi gibi değildi! Olamazdı da ama bu kadar da değişir miydi!

Annem başkalarının sipariş ettiği el işleri yapıyordu... Geceliklerin kollarına, eteklerine dantel örülürdü o yıllarda... Babam inşaatlarda

çalışıyor, fazla kazanamıyordu.

Bulgarların düğünlerinde, Paskalya'da ve Noel'de, annemle, teyzelerimle ve onların kuzenleriyle kiliseye giderdik. (Şişli'deki Bulgar kilisesi) Babam kiliseye gitmezdi, çünkü ateistti.

Düşmanlık falan yoktu sokağımızda ve komşularımız arasında. Annem beni, her zaman kiliseye yanında götürmezdi. "Fatma Hanım biz kiliseye gidiyoruz. Kızım sizde kalabilir mi?" derdi. Osman Amca, "Tabii Marika, kızım; Bodi gel yavrum," derdi.

Evimizin sol tarafında daha büyük bir ev vardı çocukluğumun anılarında. Bir Ermeni ailesi oturuyordu bu evde. Üç katlı bir evdi. Alt katta Morakur teyze, üst katta oğlu ve gelini yaşıyordu. ... Benden küçük bir kızları vardı. Arada sırada onunla da oynardım. Bu aileyle çekilmiş bir resmimiz vardı. ...

Onlar da kiliseye giderdi. Onların kiliseleri ayrıydı. Annem beni vaftizlere de hep götürürdü.

Bizim oturduğumuz evin sahipleri Rum'du. Kirada oturuyorduk. Bizim ev eşyamız azdı ama bize yetiyordu. Elinden her iş gelen babam, çoğu zaman işsiz kalırdı. Ama hep bir şeyler yapar, ekmeğimizi kazanırdı. Elinden boya işi gelirdi; badana yapardı. Yağlı boya da yapardı. Marangozluğu var mıydı bilmiyorum. Su tesisatından da anlardı. Evimizde ya da komşularımızda bir şey bozulursa, onarılması gereken bir şey olursa, babam hızır gibi yetişir, onarırdı bozulan şeyi; arızayı giderirdi. Babamın adı, Stefan'dı, ama Türkler İstifan derlerdi. Komşular babamı görünce "Bizim musluğa bir şey oldu, sular akıyor, İstifan Usta bir bakar mısın?" derlerdi.

Babamın ara sıra ortadan kaybolduğunu çok iyi hatırlıyorum. Ama yıllar sonra öğrendim onun hapiste olduğunu, işkence gördüğünü.

Şimdi geçmişi düşündüğümde o anlar bir film şeridi gibi geçiyor gözümün önünden: Bazı akşamlar karanlık basınca eve genç erkekler gelirdi. Bu gençlerden biri hala gözümün önünde ... çok yakışıklıydı hem de iyi gitar çalardı. Bu gençlerden ötekisi ise mandolin çalar ve türkü söylerdi. Babam da ona mandoliniyle eşik ederdi. Oysa yıllar sonra öğrendim ki, mandolin çalınıp türkü söylenirken babam arada, sessizce onlara Rusça öğretiyormuş. Bu konserler hep mutfakta olurdu. Beni kapının önüne, bekçilik yapmaya yollarlardı. Kapının önünde oturup biri geliyor mu, geziyor mu diye bakınırdım sağa sola. Bunların illegal çalışma olduğunu sonradan öğrendim.

Gitar çalan yakışıklı gencin adı Memduh'tu, Kürtmüş. Öteki daha zayıfça ve sakin biriydi. Onun adını hatırlamıyorum. Hep ikisi gelirdi. Bir gün Memduh'u dişsiz gördüm, şaşırdım. Dişlerinin polisteki işkencede döküldüğünü duydum epey sonra.

Babamla bu gençler, Stalin'in çok sevdiği "Suliko" şarkısını usulca söylerlerdi, bu şarkının aslı Gürcüceymiş. Çok bilinen "Volga"yı, çok ünlü "Oçi Çorniye" (Siyah Gözler) şarkılarını da coşkuyla söylerlerdi sık sık.

Çocukluğumdan beri Almanca'ya hep ilgi duyardım. Çünkü babam, biz İstanbul'dayken sık sık Alman filozofları Hegel, Feuerbach, Marx ve Engels'ten söz eder, onların belli yapıtlarını okurdu. "Baba, sen ne okuyorsun?" diye sorduğumda, o, okuduğunu bana çok basit, benim anlayabileceğim biçimde anlatırdı. Annem de bizim konuşmalarımıza kulak misafiri olurdu. Das Kapital'in mavi kaplı Rusça baskısı vardı bizde, babam sık sık bunu okurdu. O, en karışık konuyu bile, kolayca anlaşılacak biçimde anlatabilirdi. Babam öğretmen olmak istemiş ama koşullar onun öğretmen olmasına engel olmuş. Ona özgü anlatımı ve sabırla açıklama özelliğinden dolayı insanlar ona "Hoca" derlerdi. "Baba, Kapital ne demek?" diye sorduğumda, bana, gayet basit olarak "para" demek olduğunu söylerdi. Zengin ve yoksul olma durumlarının da parayla ilgili olduğunu anlatırdı örnekler vererek. ... Büyük Alman şairlerinden Goethe, Heine ve Schiller'e de hayrandı. Bu filozof ve şairler benim Almanca'ya ilgi duymamı sağladı. (56)

Marx'tan ve o ünlü kitabı Das Kapital'den söz edince şunu anımsadım birden. İstanbul'daki evimizin mutfağının bir köşesini kömürlük olarak kullanıyorduk. Kışlık ihtiyacımız olan odun, kömür, mangal... dururdu köşede. Bütün bu yığınların altında da, göze çarpmayan iki gözlü büyük bir sandık vardı. Babam okuduğu kitapları bu sandıkta saklardı.(57)

Babamın Rusça'ya karşı duyduğu özel ilgi, benim de bu dile sevgi duymamı sağladı. Çocukluğumda Tolstoy'un, Dostoyevski'nin, Puşkin'in ve Lermantov'un adını babamdan duydum. Çünkü o bu yazarların eserlerini okurdu ve okuduklarını bana ve anneme anlatırdı. Babamın şu sözlerini hiç unutmadım, hala hatırlıyorum: "Kızım, sen çok okumalısın ve kendini yetiştirmelisin", derdi. (58)

Bulgaristan'a göç

9 Eylül 1944'de Kızıl Ordu, faşizm belasından kurtardı dünyayı. Bulgaristan'ın kurtuluşu bu tarihtir. 1944 yılında annemle ben Türkiye'den ayrılıp Sofya'ya geldik. Ağustos'tu, çok sıcak bir aydı. Babam bir yıl daha kaldı İstanbul'da. 1941'de babam Sovyetlere gidip faşizme karşı savaşmak için dilekçe vermiş. Birinci Şubenin görevlileri babama sık sık Türkiye'yi terk etmesini söylüyorlarmış. Yani tehdit ediyorlarmış. Bir gün, Birinci Şubenin müdürü babamı makamına davet etmiş. Dostça, babamın Türkiye'yi terk etmesini istemiş. Türkiye'nin misafirperverliğinin bittiğini söylemiş. İstanbul'da kalmaya devam ederse başına ne işler açılacağından söz etmiş. Babamın çalışmalarını bildiklerini, neler yaptığını da belirtmiş baş komiser.

Babam da Kasım 1945'te İstanbul'u Türkiye'yi terk etmiş. Böylece onun Türkiye yaşamı da sona erdi. Babam, anılarını 1975'te yazdı. Kısaca özetlemeye çalıştığım bu anıları, 2013'te Bulgaristan'da yayınlandı. Bu kitabın çıkması için kuzenim Georgi Minçev beni zorladı. Sonunda, el birliğiyle, babamın anıları, günlükleri gün ışığına çıkabildi. Kuzenimle ben bu kitabın Bulgar ve Türk Komünist Partisi'nin tarihi için önemli bir belge olduğu kanısındayız. (73)

1945'de babam İstanbul'dan ayrılıp Varna'ya geldi ve ailemiz orada yerleşti. Varna'da babama iş teklif edilmiş. Aslında parti onu Varna'da görevlendirmiş. Parti, beş odalı bir evin iki odasıyla küçük mutfağını vermiş babama. Deniz kenarındaydı bu ev... 1971 yılına kadar oturduğumuz bu mahallede elektrik yoktu o zamanlar. Petrol lambasıyla aydınlanırdık. Ev ödevlerimi lamba ışığında yapardım. Emekli bir generalin yazlık eviymiş babama kiralık verilen bu ev. Biz bu evin bir bölümüne yerleştik.

"Komintern'in adamı" - "BABAM"

Babam, 1919-1926 yıllarında Bulgaristan'da işçilerin sömürülmesine karşı yürütülen mücadelede yer alan ve faşizme karşı savaşanların safında biridir. Rusçuk'ta siyasi ortamın gün gün dayanılmaz hale gelmesi ve işyerindeki baskıların her geçen gün ağırlaşması, durmadan büyüyen işsizlik, çalışanlara nefes aldırmayan geçim sıkıntısı, işyerindeki ağır çalışma koşulları, tutuklanmalar yüzünden şehirde yaşamak neredeyse olanaksızlaşmış. Bu yüzden babam, iki arkadaşıyla birlikte İstanbul'a kaçmak zorunda kalmış.

Türkiye'de ise Mustafa Kemal bir devrim gerçekleştirmiş. İlerici genç Türkler bu devrimin oluşmasına destek vermiş. Yeni kurulan bu genç cumhuriyet, komşu ülkelerdek ilerici, devrimci hareketleri de esinlendirmiş, yüreklendirmiş ve etkilemiş. (...)

Atatürk devrimlerinin olumlu ve olumsuz yanlarına da değiniyor babam günlüğünde. Atatürk devrimleri sağcıları, dinci kesimi yasaklayarak engellemeye çalışmıştır. Na var ki, sol partilere, düşüncelere de kapılarını kapatır Atatürk devrimleri. Türkiye Komünist Partisi yasaklanır. Yalnızca parti olarak, CHP kalır." (63)

1927-30 arası babamın çalışmasının yoğun olduğu yıllarmış. Babamın anılarında amca ve teyzelerimin de adı geçiyor. Onların kimlere yataklık yaptıklarını da yazmış. (69)

1934-35'te babamın Sovyetler Birliği'nden gelen gidenlerle ilişkisi sürmüş. Partililer vapurlarla geliyorlarmış. Babamın görevi onları karşılamakmış. Arap ülkelerinden, Suriye'den, İspanya'dan, Bulgaristan'dan, Sovyetler'den gelenler illegal ya da yarı illegalmiş. Kısa ya da uzun süreli İstanbul'da kalmak üzere bazen üçer bazen dörder kişi geliyormuş. ... Bu gelenlerin güvenli yerlerde barınmalarını sağlama faaliyetleri çok tehlikeliymiş. Tutuklanmalar da olmuş gelenlerin arasında. Bunlara yataklık eden aileleri polisten korumak, babamın göreviymiş. Bir komünistin tutuklanmasına dayımın karısı engel olmuş. Çünkü komünisitlere yataklık edenlerin semtleri polisin gözetimindeymiş. Büyük ve Küçük Langa, Davutpaşa ve Horhor Türk polisinin sıkı denetimindeymiş. Ortaköy ve Kuruçeşme illegal faaliyetlerin başka merkezleriymiş. Ortaköy'de birçok Makedon terzi yaşıyormuş. Onlar da siyasi faaliyetlerin içindelermiş. Ortaköy'ün nüfusu çoğunluk Rummuş. Ahali yoksulmuş: işçi, zanaatkar, balıkçıymış... Kızlı erkekli illegal komünist gençlik örgütlerinin toplantıları neşeli, şarkılı türkülü geçermiş" (71)

Hayatımız her zaman günlük güneşlik geçmiyordu, geçmeyecekti. Annem bunu biliyordu. Dayılarımdan biri ailesiyle birlikte Sovyetlere sürülmüştü ve yıllarca orada kalmışlardı. Öteki dayılarım da tutuklanmış, eşleri de. İşkence görmüşler ama hiç kimseyi ele vermemişler tutuklandıklarında. Belli

bir süre sonra serbest bırakılmışlar. 1935'te Komintern'in 7. Kongresi'nde Georgi Dimitrov, önemli bir konuşma yapmış. Bu konuşmasından sonra bizimkilerin çalışmaları daha da artmış. Bu konuşma babamlara ilham vermiş. O dönemde yalnızca İstanbul üzerinden değil baka yollardan da pek çok savaşçı ispanya İç savaşı'na katılmaya gitmiş. Bu savaşçıların arasında, babamın çok iyi arkadaşı Neno Dimitrof da varmış.

Babam, 1936-39 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin İstanbul Başkonsolosluğu'nda çalışmış. 36-39 yıllarında olan olaylar, İtalyan faşizminin güçlenmesi, İspanya faşizmine karşı mücadele, Hitler'in Afrika'ya ayak basması, babamların faaliyet alanını genişletmiş ve daha belirli kılmış. Herkesin görev alanı iyice netleşmiş. Polisin Aksaray'a dikkatini çekmemek için illegal faaliyetlerinin merkezi Aksaray'dan Ortaköy ve Kuruçeşme'ye kaydırılmış." (71)

Bu arada babam annemle evlenmiş ve 1935'te ben doğmuşum. 1938'den sonra uluslararası durum çok zorlaşmış. 2. Dünya Savaşı'na doğru hızlı bir gidiş başlamış. Ülkelerin casusluk faaliyetleri de İstanbul'da cirit atıyormuş. Öte yandan İstanbul'da kalan komünistler, kentteki durumları iyi bildikleri için, herhangi bir durum karşısında hemen organize olabiliyorlarmış. İllegal çalışmanın deneyleri bunlara nasıl davranacaklarını öğretmiş. Sürprizlere karşı hazırlıklıymışlar. 1938'de bir yığın Bulgar ve Türk komünisti tutuklanmış. Babam da tutuklananlar arasındaymış. Hapiste Türkler ve Bulgarlar ayrı yerlerde kalmışlar. Babama "Konuş, konuş" diyerek işkence yapmışlar. "Her şeyi bilen kişisin, neden tutuklandığını da biliyorsundur." diyormuş polis. Polisler belli bir kişiyi arıyorlarmış. Tutuklananlar da bu kişiyi tanıyorlarmış ama sahte kimlikle. Soruşturmalar sonunda, polis aradığı adamın kimliğini saptayamamış. Bu olayın sonunda babam anlamış ki polisin elinde hiçbir delil yok, ancak şüphe üzerine onları tutuklamışlar. Bir süre sonra babam da serbest kalmış. Eve döndüğünde polisin aradığı kişiyi evde bulmuş. Bu kişi annemin ailesinde saklanmış.

... ■

İçilmemiş Çayın Hesabı

■ HAYRETTİN GEÇKİN

Mümtaz Temiz'in 12 Eylül sürecinde bizzat yaşadıklarını anlattığı anı -öykü diyebileceğimiz "İçilmemiş Çayın Hesabı" adlı kitabını okuyalı birkaç gün olduğu halde bir türlü etkisinden kurtulamıyorum. Annemin, "Allah kimseye dayanabileceği kadar dert vermesin, başıma gelenleri düşmanıma dahi göstermesin, insanoğlunun dayandığına manda gönü dayanamaz," şeklindeki sözleri geliyor aklıma sık sık... Yüreğimin yandığını, duyarlıklarımın alev aldığını hissediyorum.

Prag'da bulunduğum bir sırada işkence aletlerinin sergilendiği bir müzeyi gezmek isteyip istemediğim sorulmuşu. İnsanlığın böylesi yeteneklerine yeniden tanık olmak istemiyorum diyerek reddetmiştim. İçilmemiş Çayın Hesabını okumaya da belki bu nedenle cesaret edemedim bir süre. Sonra elimin altında bulunan Ömür Balcı'nın Ben Rodina, Dilek Değerli'nin Kozadan Karadeliğe, Oğuz Tümbaş'ın Dingin Sözler Avlusu, Bülent Güldal'ın Zambak Kapısı, Hakan Dilek'in Söz Bitti, Sami Ülker'in Aydınlığın Bedeli adlı şiir kitaplarından cesaret aldım. O kitaplardaki sevdiğim şiirler, altını çizdiğim dizeler yardımıma koştu her boğulacak gibi olduğumda. Yani bir şiir ordusuyla çıktım korkumun karşısına.

Ben yazamadım 12 Eylül'de yaşadıklarımı... Mümtaz Temiz yazmış, yazabilmiş. Ağlaya ağlaya yazmış hem de. Sizler bu kitabı okurken hangi acılar yaşarsınız, nelerle yüzleşirsiniz, nelerden kaçarsınız, nasıl korunur, nasıl dayanırsınız onu bilemem. Bana öyle geliyor ki okumasanız da kendinizden bir eksik kalırsınız. Kitabın edebi ve estetik kaygılarla yazıldığını asla ileri sürmüyorum. Derdim bu değil. Nasıl anlatıldığından çok neyin anlatıldığının öne geçtiği bir duruma vurgu yapmak istiyorum. Görüntüye gelmesi gereken şeyle ilgiliyim bu kez. Kaldı ki bu kitapta acının estetiğini külçeler halinde bulabileceğinizden de eminim. Dile gelenlerin büyük, derin ve kapsamlı bir edebiyatın konusu olduğundan da...

Kitapta "konuşmasın; konuşmalarıyla, okuduğu şiirlerle kitleleri bir daha havalandırmasın" diye bayıltıldığı bir sırada boğazına kaynar su dökülerek sesi yok edilen Enver Karagöz'den de söz edilmiş... O yeryüzülü devrimciden, onun direncinden, Direnç Gülü'ne dönüşmesinden işkenceler karşısında... Şu an Enver Karagöz'ün yazılarımda sık sık yer verdiğim, "Rüyamda bir kitap dile geldi ve bana şöyle seslendi: Ben okundukça kitap sen okudukça insan olursun" sözüyle başbaşayım. Huysuz, huzursuz ve mutluyum.

Bir şeyi unutmadan geçersem yanlış yaparım: İçil-

memiş Çayın Hesabı, "Gelecek, beklenen bir şey değil, yapılan ve yaratılan bir şeydir" diyenlere sesleniyor daha çok. "Adil, demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünyanın yaratılmasının bir bilgi, bir bilinç, bir birikim ve bir vicdan işi olduğunu" düşünenlere ve de... Belki de insan olmak için işe kendinden başlamak isteyen herkese. Kimsenin de geç kaldığı yok aslına bakılırsa. Kitap, yaşanan acıların üstüne çıkmayı ve bir ışığa dönüşmeyi başardığı için de böyle söylüyorum biraz. Acıttığı, dağladığı, yaktığı kadar yapıcı ve onarıcı olduğu için de.

Eğer 12 Eylül, bir sinema yapılacaksa işte senaryo. Bu kitap işte! İçilmemiş Çayın Hesabı! Bundan iyisini, sahicisini hiç de aramaya gerek yok bence. Kaldı ki kitap içindeki çoğu anı -öykü zaten başlı başına bir sinema konusu. Üstelik kurgusal bir gerçeklik değil bu kitap. Safi gerçeklik. Baştan aşağı, tepeden tırnağa... İnsan neden yapılırsa hepsi var içinde: Acı, sürgün, işkence, ölüm, korku, heyecan, sevinç, umut... Daha pek çok şey! Okuyunca bulacaksınız.

Öğretmen olduğu okulun 12 Eylül'le birlikte askeri kışla haline getirilmesi ve kendisine burada işkence yapılması başlarda dayanılmaz gibi gelmişse de Mümtaz Temiz'e, daha büyük acıların yolunun üstünde olduğunu sezivermiş bir süre sonra. Salt kendinsin uğradığı haksızlıklar, hukuksuzluklar, iftiralar, suçlamalar, uğradığı işkenceler değil bunlar. Acıyı yüreğinde eriterek onu dirence, umuda, aydınlığa dönüştürmek ve tarihe not düşmek de diyebilirsiniz Öğretmen Mümtaz Temiz'in yaşadıklarına ve tanıklıklarına.

İçilmemiş Çayın Hesabı'nda anlatılan Çakçaka Sesi'ni özetlemeye kalkmam boş bir çaba olur. Ardahanlı Kara Zekerya Amca'nın çığlığa dönüşmüş sessizliğini duyuramam size bu mesafeden. Sesim zaten bed, Bozo'nun Hezal Hezal Türküsü'nü beceremem söylemeyi."Vurulmuştu nefes nefes uyandı / Ölenlerden arta kalan tek candı" desem de size yabancı gelir. Tümay Durukan desem, "O da kim" diyeceksizin büyük bir olasılıkla..Küçük Şehirli'nin Mektubu var bir de. Küçük Şehirli Mümtaz Öğretmeninin öğrencisidir. Cezaevine mektup yollamayı başarmış 10-11 yaşlarında bir kız. O yaşta o mektubu yazabilecek öğrenci yetiştiren öğretmeni içeri atmasınlar da uyduruk 24 Kasım Öğretmenler Günü'nde başarı ödülü mü versinler Mümtaz Öğretmene? 12 Eylül mantığının doğrusu buydu çünkü. Mümtaz Öğretmen suçlu bence. Sakın acımayın ona! Çünkü çölü yeşertecek kuyunun yerini biliyor Mümtaz Öğretmen.

İçilmemiş Çayın Hesabı
Mümtaz Temiz,
Yaşanmış Cezaevi Öyküleri,
Pamiray Yayınları, Mart 2018, 184 Sayfa

12 Eylül adil, demokratik, eşitlikçi, özgürlükçü bir Türkiye özleminin ve bu anlamda verilen mücadelenin önünü kesme projesiydi bilindiği gibi. Toplumun topyekûn teslim alınmasını hedeflemişti... Düşünmesin diye insanlarımız, düş kurmasınlar diye; talana, yalana, soyguna, sömürüye karşı çıkacak güçleri kalmasın diye... Koruyamasınlar diye cumhuriyet değerlerini, demokratikleşme ülke gündeminden düşsün diye. Bugün toplumun en az bir yarısına çocuk tacizlerinin kötü bir şey olduğunu anlatmakta zorlanıyorsak, bu durumun 12 Eylül Projesiyle ilgisi olmadığını kim söyleyebilir?

İsterim ki gözbağıyla okuduğu okulun merdivenlerden gözü açıkmış gibi çıkan, bundan ötürü sen "Görüyor musun yoksa" diye azar işiten, bunun için tekme tokat yiyen Mümtaz Öğretmenin "Görmüyorum ama ben bu binayı ezbere biliyorum. Burada dört yıl okudum" yanıtını duyasınız siz de, kalbindeki yaşanası dünya özlemini ona nasıl ödettiklerini hissedesiniz.

Okumayı sevmeyenler için de İçilmemiş Çayın Hesabı yeni bir başlangıç olabilir bana kalırsa. Çünkü insan kendinden yeni kendine kitapsız ilerleyemez. Başlangıçlar iyidir her zaman.

Kitapta da okuyacağınız gibi Mümtaz Temiz tahliye olduğu sıralarda işkencecisiyle karşılaşır. Onu sesinden tanır. "Beni tanıdın mı" diye sorar. "Hayır" der işkencecisi. "Ben seni sesinden tanıdım da sen beni yüzümden tanıyamadın mı" diye çıkışır. Kitapta açıklamaz işkencecisinin kimliğini. Çocukları, anası, babası, komşuları mahcup olmasınlar diye. Zaten amansız acılarla aylarca cebelleştikten sonra geberip gitmiş. Kenan Evren de benzer bir şekilde öldü. İki yıldan fazla acılar içinde yaşadı, bir türlü can veremedi. Evet, evet! Ölümünden iki yıl önce öldüğü yolunda söylentilerin çıktığını sanırım anımsarsınız. Bu söylentiyi duyduğumda şu dizeleri yazmıştım:

Kenan Evren ölmüş diyorlar
Nisan bir şakası olmalı
Çünkü kolay kolay
Can veremez cellâtlar

Mümtaz Öğretmen, sana dair bir şey söylemeye gerek var mı , bilmem ki? Öğretmenlik aşkının, ülkeyi ve insanları sevmenin, yaşanası bir dünya düşçüsü olmanın ödülü böyle verilir bizim ülkemizde. Bu,bugün bile böyledir. Can Baba gibi söylemek gerekirse,"Acıyorsam sana anam avradım olsun!" ■

Kırmızı Kapı

■ BEDRÎYE TOPAÇ

Bu gece, karanlık gökyüzünün altında yapayalnızım. Bu gece, aşk kadar kimsesizim. Sözcüklerim yavaş yavaş yola koyuluyorlar; yaralı aşklara doğru. Kuytuluklarda, karanlık duvar diplerinde öldürülen aşklar yalnızca ilkbahar yağmurlarında sol yana düşen aşklar. Kadınların öldürülmelerine sebep olan aşklar. Üzerine bir avuç toprak atılmayan aşklar. Daha bu sabah sevinçliydim bu şehirde. Daha bu sabah şu kızgın kalabalığın bir parçasıydım. Bu gece nasıl böyle oldu? Bu gece nedenbütün kadınlar göğsümde yalnız? Neden gözlerimin önünden kara bağlamış kadınlar geçip duruyor? Kulaklarımı dolduran bu derin inleyiş kimin? İnsan bu yalnızlığı tarif edemiyor. Fakat çıplak bir yalnızlık bu; adı yok bunun. Ve adım adım yükseliyor sesi. Ben kendi yolumda yürürken o aniden öyle sessiz çıktı karşıma.Yalnızlığın tadını iyi bilirim. Çünkü o ilk kez eski bir eylülde rüyalarıma girmişti. Çocukluğumun uzun gecelerinde; yatılı okulun duvarları arasında tanımıştım onu. Ama bu bambaşka bir yalnızlık. Bu temmuz gecesinde kadın yanımı çok acıtıyor.

Kulaklarımda kadınların çığlık sesleri. Aşk yüzünden günahkâr olan ve öldürülen kadınların. Bir mezarı bile olmayan kadınların. Onların yalnızlığı adeta eline almış yüreğimi. Yeter! Ben bu yalnızlığı istemiyorum. Hem de hiç istemiyorum. Suretimi sığınak yaparak kendimi korumak ve bu yalnızlıktan kurtulmak istiyorum.Çünkü bu yalnızlık beni öldürüyor. Çünkü bu yalnızlık yüreğimde ölü bir denizi besliyor; balıksız, yosunsuz, kadın gülüşünden yoksun... Aynanın karşısına gidip suretime bakıyorum.Yüzüm bana yabancı. Zaman yüzümde ölmüş gibi. Bu derin çizgiler bana hangi acının armağanı bilmiyorum ama bana ait değiller. Fakat benim değiller. Simsiyah saçım ağarmış. Hangi çığın altında kalıp böyle ağardı bilemiyorum. Hayır! Bu suret benim değil. Bu suret, bana yabancı. Kulaklarımı dolduran bu kadın sesleri yalan. Bu temmuz gecesinde bu suret ve bu sesler, yalnızlığın bir oyunu olmalı.

Yüreğimde bir yıldız kendi göğünden sessiz sedasız kayıyor. Bir yerde bir ağabey kara gözlü kız kardeşini birini sevdiği için öldürüyor. Yüreği güvercinlerle halaya durduğu için... Yıldızlardan yoksun veriyor son nefesini o on yedi yaşındaki kız. Gözümden yüzyılların yaşı sanki bir seferde akıyor. Ben bu temmuz gecesinde ağlıyorum. Çok ağlıyorum. Onun yalnızlığında kalmak istemiyorum. Kalabalıkların karışıp kaybolmak istiyorum. Bu gece ölüm sebebi aşk olan bütün kadınların intikamını almak istiyorum. Bu gece aşkın edepsizce damarlarımda dolanmasını istiyorum. Doyuncaya kadar sevmek ve sevgi için ölmek istiyorum. Bu gece, kurşunların tadıyla bıraksın dudaklarının izini dudaklarıma. Aşkın dudak izlerini kurşun tadıyla dudaklarıma bırakmasını istiyorum.

Ben bu yorgun gecede asi bir yalnızlıktan kaçıyorum. Çünkü biliyorum ki bu yalnızlık geldiği vakit, gitmeyi hiç bilmez. Çünkü biliyorum ki intiharları çoğaltacak rüyalarımda. Hüzünlü suretimi aynada asılı bırakıp dışarı çıkıyorum. Bu gece, yüreğimin gecesi gibi kapkaranlık. Ama dışarıda hoş bir serinlik var. Bir toprak kokusu dağılıyor çevreye. Dağların nefes serinliği vuruyor insanın ruhuna ve ruhunu titretiyor. Önce bir damla değiyor yanağıma. Ardından bir tane daha. Damlalar gittikçe çoğalıyor yüzümde. O vakit anlıyorum ki yağmur yağıyor. O vakit gözlerimin bu gece neden bu kadar çabuk ıslandığını anlıyorum. Gözlerim her yağmurda böyle asidir. Bu temmuz gecesin deyağmur yağıyor yazın kucağına. Gökyüzü de tıpkı benim gibi temmuzda ağlıyor. Demek ondan böylesi ağır ağır ve boynu bükük yağıyor yağmur.

Gecenin gözleri ıslak, sokaklar ıslak. Bütün yürekler ıslak.

İnsanlar o yana bu yana kaçıyorlar yağmurdan. Yağmurdan neden kaçtıklarını anlamıyorum. Hiç anlamıyorum.

Ben de yalnızlıktan kaçıyorum. Acaba onlar beni anlıyorlar mı? Islanıyorum. Islak elbiselerim bedenime yapışıyor. Ve memelerim, bacaklarım, karnım, her tarafım görünüyor. Yağmur beni çırılçıplak bırakıyor. Aç adamlar bana bakıyor. Çıplaklığıma bakıyorlar. Hiç utanmıyorum. Baksınlar. Biliyorum ki ne kadar bakarlarsa baksınlar ruhumun çıplaklığını göremez onlar. Şehir, karanlığı bir yorganmışçasına örtmüş üstüne. Bütün renkler kaybolmuş gecenin karanlığında. Ben çıplağım ...

Yağmurda yürüyorum, arkasında o adamın olduğu o kapıyı arıyorum.Dudaklarıma türküler değdiren o şairi, bu temmuz yağmurunda onu arıyorum. Onunellerini, dudaklarını, gözlerini arıyorum.

Bu gece acı çekiyorum. Bu gece kendime ve aşkın yalnızlığına yanıyorum. Bu karanlık gecenin içinde yitip gitmiş zamanlar misali ağır ağır akıyorum. Ağır ağır ve isimsiz... Bu gece ıslak yüreğimle ıslak sokaklarda kendi ellerimi tutup dolanıyorum. Benden önce yalnızlık geçmiş geçtiğim bütün sokaklardan. Hepsinde kadın gözyaşlarının izleri var. Onların izinden yürüyorum. Fakat biliyorum ki bu karanlık ve bu ıslak sokaklarda bir kapı var. Bir kapı ve o kapının arkasında şair bir adam var. Halen göğsünde aşk saklayan bir adam... Ve o şimdi bütün güzel şiirleriyle beni bekliyor. Ancak iyi biliyorum ki o kapı kadınlara yasak. Hangi kadın o kapının ardına giderse yaşamına ölüm girer... Ben korkmuyorum ve bakışlarımla dokunuyorum bü-

tün kapılara.

Yalnızlık en sonunda bir kapının önüne götürüyor beni. Kapı kırmızı. Bunca kapının arasında kırmızı bir kapı. Kırmızı kapıyı çalıyorum; yasak kapıyı. Bunca kapının arasında kırmızı bir kapı.Kırmızı kapıyı çalıyorum. Kapı ağır ağır açılıyor. Bir bahar rüzgârı çarpıyor yüzüme. Hayallerimde yaşattığım adam şimdi karşımda duruyor. Ben ve yatılı yalnızlığım aç köpekler gibi onun karşısındayız. Bir süre soru soran bakışlarla bana bakıyor. Beni anlamaya çalışıyor. Kim olduğumu bilmek istiyor. Sonra elleri beni çağırıyor ve içeri davet ediyorlar. Onun davetini yürek coşkunluğuyla kabul ediyor ve içeri giriyorum. Yalnızlığım kapıda kalıyor. Şimdi ben ve o yan yana bir Kırmızı Kapı'nın ardındayız. Şimdi aynı şiirin mısralarını birlikte süslüyoruz. Bakışlarımız birbirileriyle aynı şiirin sözcüklerinde sevişiyorlar. Hasretle diyorum ki:

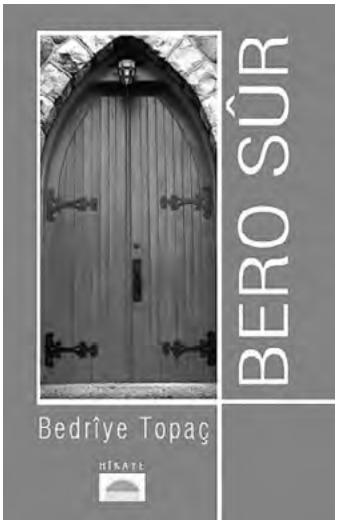

BeroSûr
Bedrîye Topaç
Weşanxaneyê Roşna,
Dîyarbekir, 2012

Ben yarımım bu gece, sonsuz gecelerde aşk yüzünden kadınları öldürüyorlar. Sol yanımda sonbahar geziniyor. Yapraklarım dökülüyor. Ağaçlarım çırçıplak kalıyor. Ölüm kokusu geliyor rüyalardan. O kucağını açıyor ve "Buraya gel" diyor nokta. Bedenim ona doğru eğiliyor. Beni hızlıca kendisine çekip kucaklıyor. Ben açım. Ellerim aç. Gözlerim aç... Şairimin rüyalarındayım artık. Aşkın sıcaklığı ne kadar da güzel temmuzda. Ben de ellerimi onun belinde birleştiriyorum. Bedenlerimiz birbirine değiyor. Birbirimizin tüm vucudunu hissediyoruz ikimiz de. Gözlerimin derinliğinde dolaşıyor ve ardından yüzümü iki elinin arasına alıp; "Ben seninle tamamım." diyor. Yanaklarımdan öpüyor. Yüreğim göğsümde çığlık atıyor. Ağlıyorum. Elleriyle siliyor gözyaşlarımı. Ben onunla bütün oluyorum.

Kırmızı bir kapının arkasındayım; kadınlara yasak olan kapının. Ve o öpücük konduruyor kulak mememe. Nefesi değiyor boynuma. Nefesi serin bir rüzgârın tadında esiyor boynuma; meşe ormanlarından tanıdığım rüzgârın. Bana duvarların arkasından yazılan mektupların kokusunu getiren rüzgârın...yabancı şehrin sokaklarından anımsadığım rüzgârın... Yanaklarında gökyüzü gibi mavi bir gülüş dağıtıyor. Bedenim yanıyor bedeninin sıcağından. Başımı onun göğsüne yaslayıp yüreğinin türküsünü dinliyorum. Yüreği bir aşk türküsü söylüyor. Aşkın sesi onun yüreğinden çıkıp yeryüzüne dağılıyor. Ben yaprak yaprak dökülüyorum onun koynunda. "Ben artık sen oldum biliyor musun?" diyor. Tebessüm düşüyor yüzümün kıvrımlarına. Yüreğim dağ başlarında çarpıyor ve ben de o oluyorum.

Kırmızı bir kapının arkasındayım; kadınlara yasak olan kapının. Ve yumuşak bir sesle "Seni istiyorum." diyor. Aşk çıplaklığı seviyor ve biz birbirimize çıplak sözcükler armağan ediyoruz. Sesi, dudaklarının sıcaklığı ve nefesi ile titriyorum. İnleyerek "Ben de seni" diyorum. Temmuz şubatı istiyor, ateş suyu, toprak gökyüzünü, ölüm yaşamı. Ve biz de birbirimizde dinlenmek istiyoruz. Bu iki yüreğin isteyişidir. Nefesimiz birbirine karışıyor. Dudaklarımı aralıyorum. Dudaklarımız daha önce tatmadıkları bir şeyin tadına bakıyormuşçasına birbirine dolanıyorlar. Sanki bu temmuz gecesi sıcağında bahar yağmuru yağıyor dudaklarıma. Sanki bahar yeşeriyor içimde. Dudaklarım öylesine güzel ıslanıyor ki. Dudaklarım o kadar ıslanıyor ki yağmur dudaklarımı kıskanıyor.

Kırmızı bir Kapı'nın arkasındayım; kadınlara yasak olan kapının. Ve dudaklarım tıpkı bir ateşin alevi gibi onun dudaklarının arasında dolaşıyor. Ateş gönderiyorum onun yüreğine. Bütün kadınların günahını alıyorum üzerime. Etrafımızda ateş yükseliyor. Artık ateşte dönüyoruz. O da dilimi dudaklarının arasına alıyor ve bin yıldır susamışçasına emiyor. Sessiz bir haykırış olup bedenime düşüyor. Ve "Biliyor musun bu rüya bittiğinde bizi öldürecekler?" diyor. Ben "Evet, biliyorum. Çünkü biz Kırmızı Kapı'nın arkasındayız." Diyorum. Gülümsüyor. Bütün kötülükleri bizden uzaklara savuruyor onun gülümseyişi. Geceyi gülüşümüzün üzerine örtüyoruz. Aşkın gölgesi bize yorgan oluyor ve birbirimizin bedeninde kimliksiz geziyoruz. Bu temmuz gecesinde birbirimizde kaçağız biz. Biz!... Bir kadın ve bir erkek. Aşkın intikamını alıyoruz gecelerden. Hiç kimse görmüyor. Hiç inleyişlerimizi anlamıyor. Hiç kimse bu kapının yerini bilmiyor. Çünkü ben bu gece bütün kadınlar için "dağ dilinde" rüyalar görüyorum. Çünkü ben bu gece aşk yüzünden öldürülmüş tüm kadınlar için bir adamı arsızca alıyorum bedenime. Bir adamı aşkla öldürüyorum bedenimde. Çünkü ben bu gece kırmızı bir kapının arkasındayım. ■

Kırmancca (Zazaca) Kürtçesinden çeviren: ***Mutlu Can***
Kaynak: BeroSûr, Bedrîye Topaç, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2012, s. 23-27

SİNEMA NOTLARI

69. Berlinale

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

69. Berlinale 7-17 Şubat 2019 tarihleri arasında yapıldı. Bu, 18 yıldır Berlinale'nin yöneticiliğini yapan ve bu dönemde Berlinale'nin dünyanın **en büyük seyirci katılımlı film festivali** hâline gelmesinde büyük payı olan Dieter Kosslick yönetimindeki son Berlinale idi. Berlinale 2020'de 70. yıl kutlamasını yeni bir yönetim altında yapacak.

Kosslick, Berlinale 69'un açılış basın toplantısında yaptığı selamlama konuşmasında şöyle dedi:

"Ben 2001'de Berlinale'nin yöneticiliğini üzerlendiğimde festivalin seyircilerini kaybedeceği konusunda büyük bir kaygı yaşanıyordu. 18 yıl sonra Şubat'ta Potsdamer Meydanında (Yarışma filmlerinin ve diğer filmlerin de büyük çoğunluğunun gösterildiği salonların olduğu meydan-BN) hayat her zamankinden daha canlı. Berlinale'nin hem politik bir festival hem de bir seyirci festivali olması gerektiği konusundaki görüşümüze hep sadık kaldık. Ve sizler, sinema sevgisi ile dolu insanlar, sinema taraftarları film festivalimizi dünyanın en büyük seyirci festivallerinden biri hâline getirdiniz:"

2019'da 10 gün içinde 335.000 biletli seyirci, 135 ülkeden toplam 22.000 akredite festival katılımcısı festivalin çeşitli seksiyonlarında gösterilen filmleri izlediler, sunulan değişik aktivitelere katıldılar. Festival'in parçası olarak düzenlenen Avrupa Film Pazarı bölümünde 67 ülkeden 550 yapımcı firma, 200'den fazla standda ürünlerini sundular. Bu bölümde 1000'ne yakın film gösterimi yapıldı. Bunlar Kosslick'in değerlendirmesinin pratik kanıtı idi. Kosslick'in 18 yıllık yönetimi döneminde biletli seyirci ve akredite katılımcı sayısı

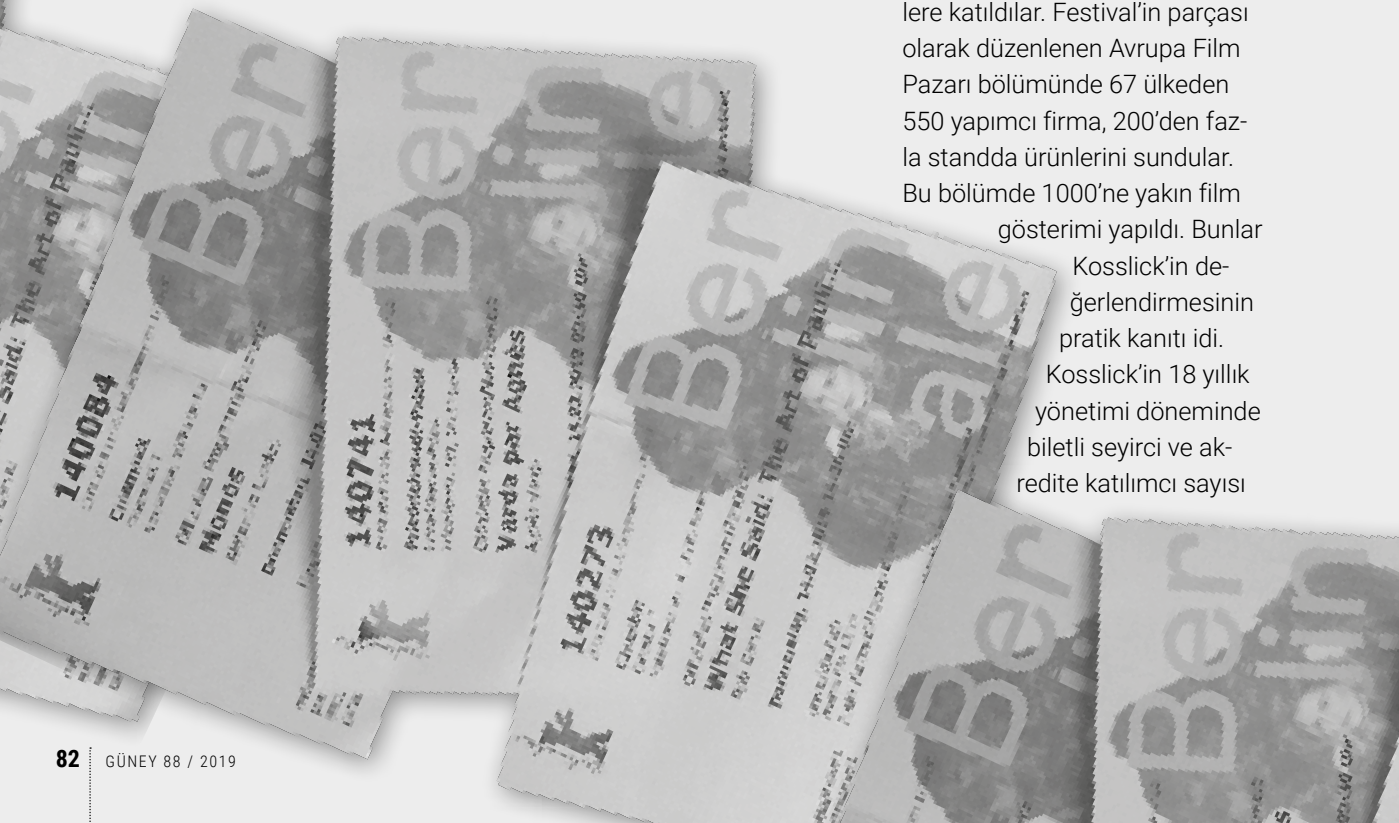

sürekli yükseldi. Bu dönemde festival programı çerçevesinde yaklaşık 7000 film yer aldı. Kosslick döneminde festival program bölümleri arasına "Alman Sineması Perspektif" bölümü, "Berlinale Special" bölümü, "Berlinale Seriler" bölümü yanında, özel bölümler olarak "Yemekli Sinema", "Berlinale Semtlere Gidiyor", "NATİV" bölümleri de eklendi. Bunlar dışında "BerlinaleYetenek", "Dünya Sinema Vakfı" ve "Berlinale Co-Produktion Market" bölümleri de Kosslick döneminde kuruldu. Geçen yıl 50'nin üzerinde Alman sinemacının imzaladığı bir açık mektupta bu olağanüstü arz zenginliği Kosslick döneminde festivalin "iyice dağıldığı", filmlere ve yarışma bölümüne yoğunlaşmanın gerektiği şeklinde eleştirildi. Değişim talebi yükseltildi. Bence bu haksız eleştiri Kosslick'in zaten planlanmış olan gidişini hızlandırdı. Yeni yöneticilerin ne yapacağını göreceğiz.

69. Berlinale'nin değişik seksiyonlarında toplam 400 uzun metraj sinema filmi, toplam 128 kısa film yer aldı.

Berlinale'nin yarışma bölümünde 17 film yarışma filmi olarak ilan edilmişti. Sonuçta gösterim tarihinden iki gün önce Zhang Yimou'nun "Yi Miao Zhong - One Second" isimli yeni filminin "Teknik nedenlerle yarışmaya yetiştirilemediği" açıklaması yapıldı. Bu film gösterilmedi. Bu "teknik" nedenin aslında bahane olduğu, filmin son biçiminin devlet sansürüne takılmış olabileceği üzerine epey spekülasyon yapıldı. Fakat sonuçta bu nedenle 16 film Berlinale ödülleri için yarıştı. Yarışma bölümünde ayrıca "Yarışma Dışı" 6 film daha gösterildi.

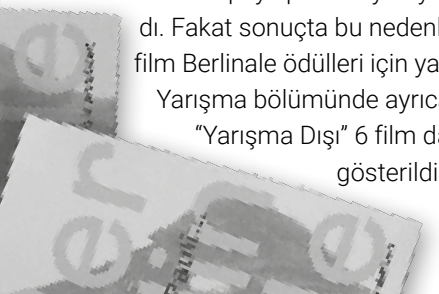

"Özel olan siyasidir" ve "Sinemanın geleceği dişidir"

Dieter Kosslick yukarıda sözünü ettiğim selamlama konuşmasında 69. Berlinale hakkında da şu açıklamaları yaptı:

"'Özel olan siyasidir'. 68 Kadın Hareketi'nin bu sloganı bugün yeni bir güncellik kazanıyor. Bu yılki Berlinale'nin dört ana teması bununla bağıntı içinde: Çocukluk, aile, cinsiyetler arasında eşitlik/adalet ve beslenme tarzımız. Bu konuların her biri özel ve fakat her biri de aynı zamanda büyük bütünün bir parçası. Filmler çocukların ezilmişliğini ve sömürülmesini gösteriyor. Biz geleneksel aile ilişkilerinin nasıl kırıldığını, bu süreçte cinsiyetler arasında adalet sorununun nasıl toplumsal ilginin konusu hâline geldiğini görüyoruz. Ve biz kişisel tüketim olarak gördüğümüz şeylerin, aslında dünya çapında iş gören tarım ve beslenme maddeleri tekellerinin ürünleri olduğunu izliyoruz."

68 Kadın Hareketi'nin temel sloganını bu yılki Berlinale'nin motosu yapan Kosslick yönetimi programa aldığı film seçimlerinde de cinsiyetler arası eşitlik/adalete özel önem veren bir tavır takındı. Bu yıl Berlinale'de yarışma filmlerinin yönetmenlerinin %43,75'i kadın yönetmenlerdi. 2002'de bu oran %5 idi!

Sadece seçilen filmler açısından değil, bu filmleri seçen festival kurulları açısından da cinsiyet eşitliği/adaleti konusunda 2019 Berlinale'si örnek bir konumda idi.

Dieter Kosslick

69. Berlinale için film seçen kurulların tümünde kadınlar %63,3 oranla çoğunluğa sahipti. Bu kuşkusuz 18 yıllık festival yöneticisi Kosslick'in ardıllarına bıraktığı önemli bir miras. Jüri üyesi, MoMa'da film küratörü olan Rajendra Roy'un, Jüri basın toplantısında üzerinde "Sinemanın geleceği dişidir" yazılı tişörtü taşıması da 69. Berlinale'nin ruhuna uygundu ve sinemada erkek egemenliğinin sonu gelmiş olmasa da artık açıkça sorgulandığını müjdeliyordu âdeta. Bunda kuşkusuz Me Too Hareketi de önemli rol oynadı.

Jüri ve Ödüllüler

69. Berlinale'nin ödüllerini veren "Enternasyonal Jüri"si 3 kadın, 3 erkek sanatçıdan oluşuyordu. Jüri başkanı Fransız kadın oyuncu Juliette Binoche'du. İngiliz yapımcı, yönetmen, oyuncu Trudie Styler ve Alman kadın oyuncu Sandra Hüller Enternasyonal Jüri'nin diğer kadın üyeleri idiler. Şili'li yönetmen Sebastian Lelio, ABD'li film eleştirmeni Justin Chang ve MoMa'nın film bölümünün küratorü Rajendra Roy jürinin erkek üyeleri idiler.

Aşağıda Enternasyonal Jüri'nin ödül verdiği yarışma filmlerinden başlayarak, bütün yarışma filmleri hakkında kısa bilgi vereceğim:

Yarışma Filmleri

En İyi Film İçin Altın Ayı Ödülü

Synonymes
(Fransa/İsrail/Almanya 2019)
123 dak.
Eş anlamlı sözcükler
Yönetmen: Nadav Lapid
Senaryo: Nadav Lapid, Haïm Lapid
Oyuncular ve rolleri: Tom Mercier (Yoav), Quentin Dolmaire (Emile), Louise Chevillotte (Caroline) vd.

Askerliğinde bir travma yaşamış İsrail'li bir genç adamın, Yaov'un yeni bir kimlik arayışının öyküsü. Hastalıklı bir toplum olarak gördüğü İsrail'den kopup bir Fransız olmak amacıyla Paris'e geliyor. Daha ilk gününde soyuluyor. Kelimenin gerçek anlamında çırılçıplak kalıyor. Neyse ki soyulduğu evde komşu olan ve ne iş yaptıkları belli olmayan ve fakat parasal sorunları olmayan gizemli genç bir çift Fransız olabilmesi için ona her türlü yardımı yapıyorlar. Filmin bütününde Yaov'u hep Fransızca eşanlamlı kelimeler üzerinden kendini ifade ederken, Fransız olabilmek için Fransız dilini öğrenirken görüyoruz. Sonuçta köklerinden kopmanın, yeni bir kimlik edinmenin hiç de kolay olmadığını görüyoruz.

İyi bir konu, orijinal bir öykü, ortalama bir oyunculuk, ortalama bir kurgu. Ortalama bir film Synonymes. Altın Ayı alacak bir film değil. Enternasyonal Jüri'nin bu kararı benim için anlaşılmaz. Bir hayal kırıklığı.

İsrail filmi için bir başarı. İsrail'e giden ilk Altın Ayı.

Jüri Büyük Ödülü Gümüş Ayı

Grâce à Dieu
(Fransa 2019) 137 dak.
By the Grace of God
(Tanrıya Şükür)
Yönetmen&Senaryo:
François Ozon
Oyuncular ve rolleri: Melvil Poupaud (Alexandre Guérin), Denis Ménochet (François Debord), Swann Arlaud (Emmanuel Thomassin), Éric Caravaca (Gilles Perret), François Marthouret (Kardinal Barbarin), Bernard Verley (Bernard Preynat), Martine Erhel (Régine Maire), Josiane Balasko (Irène), Hélène Vincent (Odile Debord), François Chattot (Pierre Debord) vd.

Tipik bir Ozon filmi. Klasik, söze dayalı, senaryosu ve oyunculuğu güçlü çok konuşkan –geveze demeyeyim hadi– bir Fransız filmi. Aslında yaşanmışlıklara dayanılarak, âdeta dokümanter gibi anlatılan konu ciddi mi ciddi. Katolik kilisesinde çokça yaşanan dindar çocuklara yönelik şiddet/cinsel taciz olayı.

Çocuk yaşlarda bir papazın cinsel tacizine uğrayan Alexandre Guérin, meslek, çoluk çocuk sahibi olduktan sonra Lyon'da sakin, mutlu bir hayat sürerken, bir gazete haberinde tacizcisi papaz Bernard Preynat'ın hâlâ görevinde olduğunu öğreniyor. Ve bağlı olduğu, inandığı kilise kurumları üzerinden, Kardinal'e kadar ulaşarak, yaşadıklarını anlatıp, söz konusu papazın görevlerinden alınmasını, kiliseden çıkarılmasını talep ediyor. Kilise kurumları duydukları üzüntüyü ifade ederek, Alexandre'ı avutmaya ve skandalın üzerini örtmeye çalışıyorlar. Başlangıçta aynı papazın tacizine uğrayan en yakın arkadaşlarından birini bile konuşmaya, yaşadıklarını anlatmaya ikna edemeyen Alexandre, süreç içinde araştırmalar sonucu skandalın söz konusu papaz konusunda çok daha büyük boyutlarda olduğunu öğreniyor. Aynı papazın tacizine uğrayanların sayısı 70. Bunlardan üçü Alexandre ile birlikte mağdurlar için "Konuşma özgürleştirir" isimli bir dernek kuruyorlar. Kamuoyuna açıklamalar yapıyorlar. Kilise lafta da olsa özür dilemek zorunda kalıyor. Ancak mağdurlar bu yarı özürle yetinmiyor, kiliseye karşı, söz konusu papazın yaptıklarını bilen ve üzerini örten kilise sorumluları aleyhine ceza davası açıyorlar. Film Berlinale'de gösterildiğinde Kardinal'e karşı, tacizin üzerini örtme suçlaması ile açılan ve Ocak 2019'da ilk duruşması yapılan dava sürüyordu. Tacizcinin kendisine karşı için açılan davanın ilk duruşması Mart 2020 için öngörülmüştü! O zamana kadar kim öle, kim kala.

Kaldı ki, Kardinal Barbarin'in basın toplantısında ağzından kaçırdığı gibi, "Tanrıya Şükürler olsun ki, suçlama için zaman aşımı dolmuş"tu!

Grâce à Dieu konusu çok önemli, kilisenin ve onun ötesinde dinin rolünü de sorgulayan bir film.

Jüri Büyük Ödülünü ben, herhâlde uzun yıllardır üzerine konuşmayan bir tabunun yıkılmasına hizmet edebilir olan bu filmin yaklaşımına verilen bir ödül olarak değerlendiriyorum.

Sinema İçin Yeni Perspektifler Açan Filme Verilen **Alfred Bauer/Gümüş Ayı**

Systemsprenger

(Almanya 2019) 118 dak.
(Düzen Bozan)

Yönetmen&Senaryo:
Nora Fingscheidt

Oyuncular ve rolleri: Helena Zengel (Benni), Albrecht Schuch (Michael Heller), Gabriela Maria Schmeide (Bayan Bafané), Lisa Hagmeister (Bianca Klaaß), Melanie Straub (Dr. Schönemann), Victoria Trauttmansdorff (Silvia), Maryam Zaree (Elli Heller), Tedros Teclebrhan (Robert) vd.

Systemsprenger, Nora Fingscheidt'ın yönetmen ve senarist olarak ilk uzun metraj sinema filmi. Film dokuz yaşındaki, asıl ismi Bernadette olan ve fakat kendini Benni olarak tanımlayan bir kız çocuğun öyküsü. Sevgi arayan ve fakat onu bulamadığı yerde öfkesini şiddete döken bir çocuk. Yalnız yaşayan üç çocuklu annesi, Benni'nin öfke krizleri ile başa çıkamadığı için, çaresizlik içinde onu uzman kurumlara vermiş. Ama o uzman kurumlar için de, arada bir o uzman kurumlar tarafından bulunan bakıcı aileler için de Benni özel bir çocuk. Sisteme uymayan, sistemin "sistem bozan" olarak adlandırdığı bir "olay". Filmde öfke patlama anlarında onun henüz bebek yaşlarında yaşadığı travmatik bir olayın izlerini görüyoruz. Kendisine okul yolunda eşlik etme görevi verilen bir genç eğitmenin, Michael'in, onu sistem içine yeniden dâhil etmek için iyi niyetli çabalarını, Benni'nin onda bir baba aradığını, hayal kırıklığına uğradığını, kurumların yetersiz olduğunu vs. görüyoruz. Film, sinema dili, konusu, ve özellikle de Benni'yi oynayan

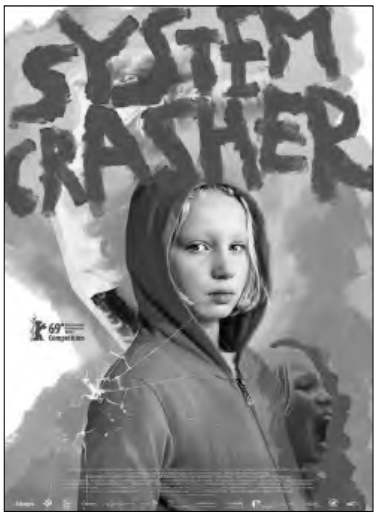

Helene Zengel'in oyunuyla bu Berlinale'nin en iyi, en inandırıcı, en etkileyici filmlerinden biri idi. Helene Zengel gerçekten de 9 yaşında bir çocuk olmasa idi, 69. Berlinale'nin en iyi kadın oyuncu ödülünü almasına kimsenin bir itirazı olabileceğini sanmıyorum. Hem yönetmen Nora Fingscheidt'ın hem de Helene Zengel'in adını bir kenara not edin. İlerde bu isimlerle yine karşılaşacağız!

En İyi Yönetmenlik İçin Gümüş Ayı

Ich war zuhause, aber

(Almanya/Sırbistan 2019)
105 dak.
(Ben evdeydim, ama…)

Yönetmen&Senaryo: Angela Schanelec
Oyuncular ve rolleri: Maren Eggert (Astrid), Jakob Lassalle (Phillip), Clara Möller (Flo), Franz Rogowski (Lars), Lilith Stangenberg (Claudia), Alan Williams (Bay Meissner), Jirka Zett (Astridin Arkadaşı), Dane Komljen (Tiyatro Yönetmeni), Tavşan/Köpek/Eşek

Bir tavşanı kovalayan bir köpek. Bir eve salına salına giren bir eşek. Bir tavşanı yiyen bir köpek. Bir süre, ev dışında, doğada kalmış olduğu belli olan eve dönen bir genç, Philip. Okula gelmediği için onun okuldan uzaklaştırılmasının doğru olup olmadığını teatral bir biçimde tartışan bir öğretmenler odası. Oğlunun eve dönmesine sevinen ve fakat bunu dışa vurmayı herhalde zaaf sayan iki çocuklu yalnız yaşayan bir anne, Astrid. Bir ikinci el bisiklet alış-verişi. Yolda bir karşılaşmada, genç bir tiyatro yöneticisi ile Astrid'in gerçeklik ile sanat arasındaki ilişki konusunda tartışması, daha doğrusu Astrid'in bütün sanat yalandır içerikli monoloğu. Okulda Shakespeare'in Hamlet'inin provaları. Astrid'in çocuklarına karşı öfke patlaması ve evden kovması. Beş dakikayı aşkın süre bir dere yatağında kız kardeşini sırtında taşıyan Phillip. Astrid'in ormanda –belki bir mezarlıkta bir mezar üzerinde– kıvrılıp yatması. Ve yine baştaki eşek, köpek mekânına dönüş. Kıvrılıp uyuyan köpek. Ve pencereden dışarıyı gözleyen eşek!

Böyle kopuk kopuk episodlardan oluşan, ancak Shanelec'in özelini yakından tanıyanlar için çözümlemesi olan bir film "Ich war zuhause, aber …".

Bu filmi yarışma filmleri içine almak herhâlde Kosslick'in gider ayak, 'gördüğünüz gibi benim dönemimde sinemanın her türüne –bu arada aslında anti sinema filmlerine de– yarışmada yer açtım' demek için yapılmış bir iş olsa gerek. Shanelec bir anti-sinemacı. Aslında normal sinema seyircisine tepeden bakan bir yönetmen. Shanelec'in bazı filmleri daha önceki Berlinale'nin forum seksiyonunda gösterilmişti. Onlar da bunun gibi "ben sanat yapıyorum arkadaş, anlayan anlar!" diye bar bar bağıran burnu büyük "sanat filmleri" idi. Şimdi en iyi yönetmen ödülünün Enternasyonal Jüri tarafından Shanelec'e verilmiş olması benim için bu yılki Berlinale'nin en anlaşılmaz olayı. Fakat geçen yıl Altın Ayı'nın sonuna kadar seyretmeye dayanamadığım "Touch me not"a verilmiş olmasından bu yana hiçbir şeye şaşırmıyorum.

En İyi Kadın Oyuncu İçin Gümüş Ayı

Yong Mei

En İyi Erkek Oyuncu İçin Gümüş Ayı

Wang Jingchun

Her ikisine de ödül

Di jiu tian chang

(Çin Halk Cumhuriyeti 2019)
175 dak.
(So Long, My Son (Hoşça Kal Oğlum) isimli filmdeki oyunları dolayısıyla verildi)

Yönetmen: Wang Xiaoshuai
Senaryo: A Mei, Wang Xiaoshuai
Oyuncular ve rolleri: Wang Jingchun (Liu Yaojun), Yong Mei (Wang Liyun), Qi Xi (Shen Moli), Wang Yuan (Liu Xing), Du Jiang (Shen Hao), Ai Liya (Li Haiyan), Xu Cheng (Shen Yingming), Li Jingjing (Gao Meiyu), Zhao Yanguozhang (Zhang Xinjian) vd.

Liu Yaojun ve Wang Liyun genç yaşlarında çok sevdikleri oğullarını bir kazada kaybeden bir çift. Film yüzme bilmeyen oğulun nehirde ölümü ile başlıyor. Başta yalnızca onun bir arkadaşının ısrarla onu nehir kenarında

oynamaya çağırması, ret üzerine onu yalnız bırakıp oynamaya gitmesini görüyoruz. Sonrası bir panik, uzaktan gördüğümüz sudan çıkarılan bir ceset, hastane, anne babanın çaresizliği, yakınmaları. Dönem Kültür Devriminin son demleri dönemi.

Devamında Wang Liyun'un gebe kalması, devletin tek çocuk siyasetine uygun olarak çocuğun aldırılması yönünde mahalle baskısı, çocuğun aldırılması, bu 'örnek davranış'ın işletme yönetimi tarafından ödüllendirilmesi var.

Çocuksuz yaşayan çift, çocuklarının yakın arkadaşı olan aynı yaşta bir çocuğun, Li Haiyan'ın bakımını üzerleniyor. Kendi çocukları gibi sahip çıkıyorlar ona. Fakat çocuk ergenliğe geçtiğinde kendi hayatını yaşamak için kopuyor "aile"den. Yaşamak istediği hayat batı gençliğine özenti bir hayat.

Çocuksuz çifte "ihtiyarlamayı beklemek"ten başka bir şey kalmıyor.

Üç saatlik filmde aslında bir aile dramı öyküsü zarfı içinde Çin'in 1978–2008 yılları arasındaki gelişmesi sunuluyor.

Filmin sonunda, hem çifti çocuk aldırmaya zorlayan kadın işletme yöneticisinin –ölüm döşeğinde yaptığı– pişmanlık açıklamasını; hem de bakıcı anne babasını terk eden, şimdi doktor olan Li Haiyan'ın aslında çiftin oğlunun ölümünün gerçek sorumlusu olduğu itirafını görüyoruz.

"Di jiu tian chang" yine bir "ortalama filmler festivali" görünümünde olan 69. Berlinale'nin ortalamanın biraz üzerinde olan filmlerinden biri idi.

En İyi Senaryo İçin Gümüş Ayı

Maurizio Braucci, Claudio Giovannesi ve Roberto Saviano "La paranza dei bambini" filminin senaryosu için

La paranza dei bambini
(İtalya 2018) 110 dak.
Yönetmen: Claudio Giovannesi
Senaryo: Maurizio Braucci, Claudio Giovannesi, Roberto Saviano (onun aynı isimli romanından uyarlama)
Oyuncular ve rolleri: Francesco Di Napoli (Nicola), Viviana Aprea (Letizia), Mattia Piano Del Balzo (Briatò), Ciro Vecchione ('O Russ), Ciro Pellecchia (Lollipop), Ar Tem (Tyson), Alfredo Turitto (Biscottino), Pasquale Marotta (Agostino), Luca Nacarlo (Cristian), Carmine Pizzo (Limone) vd.

Klasik anlatımlı bir çocuk mafya öyküsü.

Başlangıçta en büyüğü 15 yaşında olan çocuklardan oluşan bir grubu gece yarısı bir alışveriş merkezindeki ışıklandırılmış bir Noel ağacını çalıp, mahallelerine götürüp yakarken görüyoruz. Bir alt mahallenin bir başka çocuk

çetesine küfür ve nefret dolu tezahürat eşlik ediyor bu eyleme. Aslında aptalca bir çocuk oyunu.

Gelişme içinde bu çocuk çetesi mahallede egemen konumda olan mafya çetesinin ayak işlerini görmeye başlıyor.

Giderek çocuk çetesi mafya çetelerinin kendi aralarındaki dalaşlardan da yararlanarak "bağımsızlaşıyor" kendisi bir mafya çetesine dönüşüyor.

Aslında tek ilginç yanı daha önce yazdığı araştırmaya dayalı mafya romanları nedeniyle başına mafya tarafından ödül konmuş olan Saviano'nun yeni romanına dayanması, Saviano'nun senaryo yazımına da bizzat katılmış olması.

Herhâlde "en iyi senaryo" ödülü, Saviano'nun cesur tavrına destek ödülü.

Olağanüstü Sanatsal Bir Çalışma İçin Gümüş Ayı

Ut og stjæle hester

(İsveç/Norveç/Danimarka 2019)
122 dak.
Out Stealing Horses (At Çalmak)
Yönetmen&Senaryo
(Per Petterson'un romanından):
Hans Petter Moland

Oyuncular ve rolleri: Stellan Skarsgård (Trond), Bjørn Floberg (Lars), Tobias Santelmann (Trond'un babası), Jon Ranes (Trond, 15 yaşında), Danica Curcic (Jon'un annesi), Pål Sverre Hagen (Jon'un babası), Gard Bjørnstjerne Eidsvold (Franz), Sjur Vatne Brean (Jon, 17 yaşında), Torjus Hopland Vollan (Lars, 10 yaşında), Tone Beate Mostraum (Trond'un annesi)

Bir baba ve 17 yaşında terk edilmiş oğul öyküsü. Norveç'in kuzey doğusu. Harika bir doğa. Kış. Etraf karla kaplı. Orman içinde tek katlı bir ahşap ev. 67 yaşında, eşi kısa süre önce kanserden ölmüş olan, tek kızı ile de fazla ilişkisi olmayan yalnız bir adam, Trond. Doğa ortasında yalnız bir evde, yalnız başına huzur arıyor. Ev, 17 yaşında babası Lars ile birlikte 'erkek erkeğe' tatil yaptığı evdir. Babasının, annesini ve onu, ona hiçbir şey açıklamadan bırakıp gittiği yıldır bu. Ondan bu yana hiç görmemiştir babasını. Geri dönüşlerle hep dramatik birçok olayı babasıyla birlikte yaşadığı o yaz tatiline döneriz. O dramatik olaylar içinde komşu çiftlik evinde yaşayan yaz arkadaşı Jon ile birlikte "at çalmak"ta vardır. "Çalmak" diye adlandırdıkları aslında doğada başı boş, özgür gezen vahşi atlara binmektir. Jon'un küçük erkek kardeşinin Jon'un bir hatası sonucu ölmesi. Jon'un babasının, Lars'ın bir hatası sonucu yaralanması, Jon'un annesi ile Lars arasında bir ilişki olduğunun farkına varması vb. de bu dramatik olaylar arasındadır. Hiç unutmamış, af etmemiştir çok sevdiği, örnek aldığı babasını. "At Çalmak" Trond'un aslında babasını anlamak ve af etmek için geçmişe yolculuğunun öyküsü. Huzura kavuşmak için buna ihtiyacı var çünkü.

"At Çalmak" yüksek görselliği ve çok iyi oyunculuğu ile Berlinale ortalamasının üzerinde olan filmlerden biri idi.

"Olağanüstü Sanatsal Çalışma"?. Ancak koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi deme gibi bir şey bu. Fakat haksızlık olmasın. Aslında bu bağlamda ödül alacak yarışma filmleri vardı bence.

Ödülsüzler İçinde Benim Favorilerim

69. Berlinale'de Enternasyonal Jüri'nin verdiği Altın/Gümüş Ayı ödülleri için yarışan 16 film içinde benim Systemsprenger filmi dışında iki favori filmim şunlardı:

Gospod postoi, imeto i'e Petrunija

(Makedonya/Slovenya/Belçika/Hırvatistan/Fransa 2019)
100 dak.
God Exists, Her Name Is Petrunya
(Tanrı vardır, onun adı Petrunya'dır)
Yönetmen:
Teona Strugar Mitevska
Senaryo: Elma Tataragic, Teona Strugar Mitevska
Oyuncular ve rolleri: Zorica Nusheva (Petrunija), Labina Mitevska (Slavica, TV spikeri), Simeon Moni Damevski (Polis Şefi Milan), Suad Begovski (Papaz), Violeta Shapkovska (Vaska), Stefan Vujisic (Genç polis memuru), Xhevdet Jasari (Kameraman), Andrijana Kolevska (Blagica)

Geleneksel bir dini ritüel var. Ortodoksların en önemli dini bayramlarından biri olan "Üç kral günü"nde, okunup üflenmiş bir haç törenle suya (nehre, göle, denize) atılıyor. Genç erkekler soğuğa aldırmadan suya atlayıp, hacı sudan ilk çıkaran olmak için yarışıyorlar. Bu yarışmada kazananın bir yıl boyunca Tanrı/İsa tarafından korunacağı ve mutlu olacağına inanılıyor.

Petrunya, Makedonya'da Rum Ortodoks nüfusun yoğun olduğu bir kentte yaşayan 34 yaşında, bekâr, annesinin gözünde "evde kalmış" bir genç kadın. Eğitimli. Tarih doktoru. Ama bu Makedonya'da pek bir işe yaramıyor. İşsiz. İş başvuruları hep geri çevriliyor. "Tarihçi" birine ihtiyaç yoktur!

Petrunya, sözlü ve elle tacize uğradığı bir iş görüşmesi dönüşünde haç çıkarma ritüeline rastlıyor. Hiç fazla düşünmeden, anlık bir kararla, bir sürü genç adamla birlikte, o da atlıyor suya. Ve hacca ilk ulaşan ve çıkaran o oluyor. Genç erkekler bir kadına yenilmenin de verdiği kızgınlık ve hırsla çullanıp elinden alıyorlar hacını. Fakat her şey papazların ve herkesin gözü önünde yaşandığından, hacın Petrunya tarafından çıkarıldığı üzeri örtülemez bir gerçeklik. Baş papaz genç erkeklerle tartışma içinde hacın Petrunya tarafından çıkarıldığını söyleyerek hacı ona veriyor.

Sonrası tam bir kaos. Ortodoks erkek gençler, kadınlara yasak bir törende bir kadının hacı sudan çıkarmasının geleneklere, kurallara, yasalara (!) aykırı olduğunu, bunun hacın çalınması olduğunu söyleyerek hacı geri istiyorlar.

Petrunya polis tarafından gelenek ve göreneklere hakaret etme, kaos çıkarma suçlamasıyla göz altına alınıp sorgulanıyor. Sorgulama sırasında genç faşo erkekler Petrunya'nın göz altında tutulduğu ve sorgulandığı karakolu ablukaya alıyorlar.

Bu arada bir özel TV kanalının feminist spikeri Slavica olayı bütün Makedonya'ya duyuruyor.

Petrunya bütün baskı ve tehditlere rağmen, hatta bir ara açıkça linçe uğramasına rağmen, bileğinin hakkı ile kazandığı hacına sahip çıkıyor.

Sonunda göz altında tutulmasının hiçbir yasal gerekçesi olmadığı ortaya çıkan ve hacın da kendisine ait olduğu tescil edilen Petrunya karakoldan çıkıyor. Çıkarken de hacı "Buna benden çok sizin ihtiyacınız var" diyerek zor durumdaki baş papaza veriyor!

Petrunya bence "Özel olan siyasi"dir sloganına en uygun, en iyimser, en neşeli, dini gericiliği mükemmel teşhir eden Berlinale filmi idi. Mükemmel bir senaryo, çok iyi bir yönetim, çok iyi oyuncular.

Benim Altın Ayılı filmimdi Petrunya.

Enternasyonal Jüri'nin hiçbir ödüle layık görmediği Petrunya, Ökümenik Jüri'nin Yarışma bölümündeki ödülünü aldı.

Basın toplantısında yönetmen Teona Strugar Mitevska olayın 2014'de filmin çekildiği kentte yaşanmış gerçek bir olay olduğu, hacı çıkaran genç kadının şimdi Londra'da yaşadığı bilgisini verdi. Filmde Slavica'yı oynayan kız kardeşi de şunu anlattı:

"Filmin başındaki kilise içi çe-

kimlerini kilise yönetiminden izin alarak gerçekleştirdik. Fakat filmin adı henüz belli değildi. Filmin adı belli olduktan sonra kilise yönetiminden bir mektup geldi. Mektupta şöyle deniyordu:

'Tanrı vardır, adı Petrunya'dır isimli filmle kilisemizin hiçbir ilgisi yoktur.

Tanrı vardır. Erkektir. Adı İsa'dır'."

Petrunya filmi kilisenin etinde bir diken, teninde ısırgan otu yani! Böyle filmlerden daha çok olsun isterim! Gelirse mutlaka görün. Seveceksiniz.

Kız Kardeşler

(Türkiye/Almanya/Hollanda /Yunanistan 2019)
108 dak.

Yönetmen&Senaryo:
Emin Alper

Oyuncular ve rolleri: Cemre Ebüzziya (Reyhan), Ece Yüksel (Nurhan), Helin Kandemir (Havva), Kayhan Açıkgöz (Veysel), Müfit Kayacan (Şevket/baba), Kubilay Tunçer (Necati), Hilmi Özçelik (Muhtar), Başak Kıvılcım Ertanoğlu (Hatice), vd.

Artvin'in bir dağ köyü. Eşi ölmüş, üç kız çocuk, bir torunlu bir baba, Şevket. Eşi ile birlikte olduğu dönemde de kızlarının kendilerinden daha iyi bir hayat sürebilmesi için köyden mutlaka çıkmaları gerektiğini düşünen biri. Çocukların üçü de kentteki ailelere "evlatlık" verilmiş. Bu evlatlığı hizmetçi ve çocuk bakıcısı olarak da okuyabilirsiniz. Kızların en büyüğü Reyhan, köyden çıkan kentli tanıdık Necati beylere verilen, sonra karnı burnunda geri dönen, köyün çobanı Veysel'le baş göz edilen biri. Yine gitmek istiyor kente. Ama bu kez kendi seçimiyle. İkinci kız kardeş onun yerine yine Necati beylere verilen ikinci kız. O da çocuklara iyi bakmadığı ve küstah olduğu gerekçesiyle geri gönderiliyor. En küçük kız da bir başka aileye verilmiş. Filmin başında onun gözü yaşlı, köye dönüşünü görüyoruz. Aslında çok sevdiği ve anne/baba gördüğü insanlar onun baktığı küçük çocuk hastalıktan öldüğü, bakıcıya ihtiyaç kalmadığı için geri gönderiyorlar!

Emin Alper 'Kız Kardeşler'de bu üç kız kardeşin ve babalarının öyküsü, köydeki ilişkiler, köyle ziyarete gelen kentli Necati bey ile köylüler arasındaki ilişkiler üzerinden kır-kent ilişkisini, sınıf çelişmelerini, "evlatlık" adı altındaki hizmetçi ve bakıcıların durumunu, sınıf için dayanışma eksikliğini, yoksulluğun görünür çaresizliğini vb. sorguluyor.

Mekân çok iyi bulunmuş. Çok iyi çekilmiş ve kurgulanmış, oyunculuğu iyi olan bir film. Filmin sonunda gerçekten organik bir işlevi olan Azeri türküsü dışında filmin hemen her sahnesini yorumlayan film müziği bana "çok fazla" geldi. Olmasa daha iyi olurdu diye düşünüyorum. Emin Alper resimlerine güvenmeli. Onların müzik desteğine ihtiyacı yok.

Aslında ödüle layık filmlerden biri idi.

Öndög

(Moğolistan 2019) 100 dak.
Yönetmen&Senaryo:
Wang Quan'an
Oyuncular: Dulamjav Enkhtaivan (Çoban/köylü kadın), Aorigeletu (Çoban), Norovsambuu Batmunkh (Genç polis), Gangtemuer Arild (Polis şefi) vd.

Uçsuz bucaksız bir Moğolistan bozkırı. Gece. Farlar bu bozkırda gürültülü ilerleyen bir arabanın önünü aydınlatıyor. Böyle giderken birden yerde yatan bir çıplak kadın sırtına vuruyor farlar. Araba duruyor. Birileri iniyor arabadan. Ölü kadının üstünü bir poşetle kapamaya çalışıyorlar. Sonra içlerinden en genç, bekâr bir polisi cesedin başında bırakıp gidiyor diğer polisler. Görevi ceset alınana kadar başında beklemek. Polis silahsız. Kendisine yardım etmesi için bölgede olan silahlı bir genç kadın çoban onun yardımına gönderiliyor. Sonra çift hörgüçlü bir deve üzerinde beklenen genç kadın geliyor. Bozkır soğuğunda iki genç insan geviş getiren deveye sırtlarını dayayıp sohbet ediyor, sonra sevişiyorlar. Genç erkeğin ilk cinsel deneyi bu. Genç kadın için ise cese-

di yemek için etrafta dolaşan kurtların vurulması sevişmekten daha önemli. Bu filmden belki sinema tarihine yazılacak iki en ilginç sevişme sahnesinden ilki bu. Genç adam kadının üzerinde ah of inleyip, uğraşıp dururken kadın iş bittikten sonra yapılacak esas iş için silah dolduruyor! Adamın son iniltisinden hemen sonra genç kadın adamı üzerinden itip kalkıp kurtları vuruyor! İkincisi de aynı genç kadının –ki çevredeki köylüler onu dinozor diye adlandırıyorlar– kendine sürekli yardım eden erkek çobanla sevişme sahnesi. Birlikte geceleyin başlarında madenci lambası gebe bir ineğe birlikte ebelik yaptıktan sonra sevişiyorlar. Burada da yalnızca iniltileri duyuyor, madenci lambalarının ışıklarının perdeye yansımasını görüyoruz.

Yavaşlatılmış, doğa içinde ve fakat geride kalacağı belli olan –cep telefonu hayatın içinde bozkırda da– hayatı anlatıyor Öndög. Öndög Moğolca dinozor yumurtası demek. Onu erkek çoban, kadın çobana hediye olarak getiriyor bir sahnede. Genç kadının genç polisten gebe kaldığını öğreniyoruz. Dinozorlar ölmeyecek demek bu. Ama bu yalnızca bir istek.

Öndög Berlinale yarışma filmleri içinde, ödül kazananlardan eksiği olan bir film değil. Ama yine koyun/keçi ve Abdurrahman Çelebi meselesi!

Ve Diğerleri

Der Goldene Handschuh

(Almanya/Fransa 2019)
110 dak.
(Altın Eldiven)
Yönetmen&Senaryo
(Heinz Strunk'un romanından):
Fatih Akın
Oyuncular ve rolleri: Jonas Dassler (Fritz Honka), Margarethe Tiesel (Gerda Voss),

Katja Studt (Helga Denningsen), Martina Eitner-Acheampong (Frida), Hark Bohm (Dornkaat-Max), Jessica Kosmalla (Ruth), Barbara Krabbe (Anna), Tilla Kratochwil (Inge), Uwe Rohde (Herbert), Marc Hosemann (Siggi)

70'li yıllarda Hamburg'un kerhanelerinin, ucuz barlarının, meyhanelerinin, "eğlence mekânları"nın bulunduğu Sankt Pauli semtinde "Der Goldene Handschuh" adlı meyhanede tanışıp, evine götürüp, işkence edip, ırzına geçip öldürdüğü kadınları parçalayan, parçaların bir bölümünü çöpe atan, bir bölümünü evinin gizli bir bölmesinde saklayan bir alkolik, manyak seri katil Fritz Honka. Fatih Akın bu insani canavarın öyküsünü, dönemin mekânları, müzikleri, aksesuarlarını mümkün olan en gerçekçi biçimde kullanarak anlatıyor. Bire bir anlatmaya çalışıyor Fatih Akın canavarlığı. Öyle ki, örneğin, bir boğuşma/boğma sahnesi var Fritzs Honka'nın orijinalden çıkarak kurulmuş oturma/yemek odası setinde, kaç dakika sürdüğünü bilmiyorum ama, bana "yeter artık!" dedirtecek uzunlukta idi. Ne bu? Buna ne gerek var?

Benim için 69. Berlinale'nin hayal kırıklığı "Der Goldene Handschuh". Neden hayal kırıklığı?

Film dili, oyunculuğu, kamera, ses, set dizaynı vb. yüzünden mi? Hayır. Bu konularda "Der Goldene Handschuh" profesyonel işi bir film. Nedensiz "Kötü" bütün çirkinliği ile –başarılı bir biçimde!–gösteriliyor. Bunun için insanlar komiklik derecesinde çirkinleştiriliyor. İğrenç sahneler nedeniyle "Der Goldene Handschuch" en iğrenç film Oscar'ı olsa, kazanır. O derece başarılı!

Benim hayal kırıklığım Fatih Akın'ın konu seçimiyle ilgili.

Anlatacak milyonlarca, milyarlarca öykü var. O kadar öykü içinden böyle bir öykünün seçilmesi benim için anlaşılır bir şey değil.

Nedensiz bir şiddet öyküsü anlatılan. Neden anlatılır böyle bir öykü? Bu kadar emek böyle bir öykü anlatmak için neden harcanır? Nedir amaçlanan?! Yoksa Fatih Akın artık amaçsız sanat mı yapıyor? Fatih Akın yeteneğini böyle harcamamalı bence.

Der Boden unter den Füssen

(Avusturya 2019) 108 dak.
(Ayaklar Altındaki Zemin)
Yönetmen&Senaryo:
Marie Kreutzer
Oyuncular ve rolleri:
Valerie Pachner (Lola), Pia Hierzegger (Conny), Mavie Hörbiger (Elise), Michelle Barthel (Birgit), Marc Benjamin (Sebastian), Axel Sichrovsky (Herr Bacher), Dominic Marcus Singer (Jürgen), Meo Wulf (Clemens) vd.

Berlinale yarışma bölümünde yer alan dört Almanca filmden biri.

İki kız kardeş. Küçük olanı, Lola, bir iş kadını. İşinde yükselmesinin yolları açık. Kariyer peşinde. Hırslı mı hırslı. O kadar ki, 48 saat uyumadan çalışmaya hazır. Ve başarılı. Üzerinde çalıştığı projeyi başarıyla tamamlaması hâlinde firmanın Sydney yöneticiliğine yükselecek. Abla, Conny bir zamanlar Lola'ya âdeta annelik yapmış, zamanında onun idolü olan bir kadın. Şimdi fakat psikiyatri kliniğinde tedavi gören bir ruh hastası. Lola'dan ilgi bekliyor. Lola'nın zamanı yok. Lola, Conny konusunda acıma-suçluluk duygusu ve kızgınlık arasında gidip geliyor. İş yerinde, kariyerini tehlikeye atmamak için ruh hastası bir ablası olduğu, ona bakmak zorunda olduğu gerçeğini gizliyor.

Conny'nin ayakları altından kaymış olan zemin, Conny yüzünden Lola'nın ayakları altından da –başka biçimde, kariyerinin bozulması biçiminde– kayabilir.

Böyle bir öykü anlatılan. Sinema dili, oyunculuk ortalama. Ortalama bir film. Olmasa da olur.

The Kindness Of Strangers

(Danimarka/Kanada/İsveç/Almanya 2019) 112 dak.
(Yabancıların İyiliği)
Yönetmen: Lone Scherfig
Oyuncular ve rolleri: Zoe Kazan (Clara), Andrea Riseborough (Alice), Tahar Rahim (Marc), Caleb Landry Jones (Jeff), Jay Baruchel (John Peter), Bill Nighy (Timofey)

Bir genç kadın, Clara, henüz güneş doğmadan iki çocuğunu sessizce uyandırıp, giydirip, arabayla yola çıkıyor. New York'a gidiyorlar. Sanki öylesine bir macera gezisi yapmak için çıkılmış gibi görülen yolculuğun aslında koca ve baba şiddetinden kaçış seyahati olduğunu filmin gelişmesi içinde öğreniyoruz.

Kış ortasında parasız, işsiz, iki çocuklu, kendine ev olan arabası da yanlış park ettiği için polis tarafından çekilip götürülmüş bir genç kadın ne yapar, nasıl yaşar? Hele hele polis olan, ona ve çocuklarına şiddet uygulayan kocası takipte ise onun kurtulma şansı var mıdır?

'Yabancıların İyiliği'nde bir zamanların dogma akımının kurucularından olan Lone Scherfig bu soruya olumlu cevap veriyor. Tabii ön şart, hiç tanımadığınız, kendileri de deyim yerinde ise feleğin çemberinden geçmiş "yabancı" insanların sizinle dayanışması.

Zorda olan insanların birbirleri ile dayanışmasına çağrı yapan bir film "Yabancıların İyiliği".

Sonunda bu insani dayanışma ile her şey güzel oluyor!

Hoş bir masal anlatılan. Fakat her masal gibi önce acı dolu. Ve bir de melek var, Alice isimli. Kendi de sevgi arayan, herkese sevgiyle yaklaşan, yardım eden bir genç kadın. Tam bir Noel filmi aslında. The Kindness Of Strangers bu yılki Berlinale'nin açılış filmi idi.

Açılış filmi için biraz sönük. Yoksa ortalamanın biraz üzerinde, görülebilir bir film.

Elisa y Marcela

(İspanya 2018) 113 dak.
(Elisa ve Marcela)
Yönetmen&Senaryo:
Isabel Coixet
Oyuncular ve rolleri: Natalia de Molina (Elisa), Greta Fernández (Marcela), Sara Casanovas (Ana), Tamar Novas (Andrés), María Pujalte (Marcela'nın annesi), Francesco Orella (Marcela'nın Babası)

İsabel Coixet, 'Elisa y Marcela'da, 1901'de İspanya'nın Coruna kentinde yaşanan gerçek bir öyküyü anlatıyor. Eşcinselliğin tabu olduğu yirminci yüzyılın başında, koyu Katolik İspanya'da birbirine aşık iki genç kadın Elisa Sánchez Loriga und Marcela Gracia Ibeas, Marcela'nın erkek kılığına girmesi yoluyla kilisede dini nikâhla evleniyorlar.

Fakat gerçek daha sonra ortaya çıktığında, kadınlar linçe uğramamak için Portekiz'e kaçıyorlar. İspanyol hükümetinin baskısı sonucu orda hapse atılıyor, bir dizi diplomatik oyun ve bu arada Portekiz'deki kadınların geniş dayanışması sonucu ABD'ye göçüyor, bir çiftlikte ölene dek birlikte yaşıyorlar.

Siyah beyaz çekilmiş film, biraz lezbiyen kitsch dışta tutulursa, estetik değeri yüksek olan, oyunculuğu, rejisi iyi, ortalamanın üzerinde bir film. Berlinale'deki şanssızlığı bence Berlinale'nin en iyi filmi Agnes Varda'nın filminin hemen ardından gösterilmesi idi.

Mr. Jones

(Polonya/Ukrayna/İngiltere 2019) 141 dak.
Yönetmen: Agnieszka Holland
Oyuncular: James Norton (Gareth Jones), Vanessa Kirby (Ada Brooks), Peter Sarsgaard (Walter Duranty), Joseph Mawle (George Orwell), Fenella Woolgar

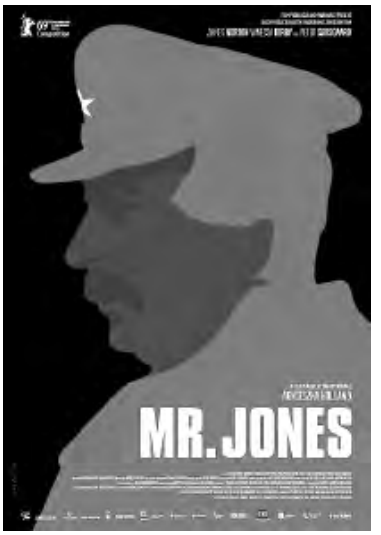

(Miss Stevenson), Kenneth Cranham (Lloyd George), Celyn Jones (Matthew), Krzysztof Pieczyński (Maxim Litvinow), Michalina Olszańska (Yulia), Patricia Volny (Bonnie) vd.

Mr. Jones, Sovyetler Birliği'nde, Ukrayna'da Kulaklara karşı topyekûn saldırı, kulakların kolektifleştirilme kampanyası içinde sınıf olarak tasfiyesi sürecinde yaşanan açlık ölümlerinin batı basınında duyurulmasını konu edinen, kaba antikomünist bir film.

Filmde Ukrayna'da açlık ölümlerinin tek suçlusu "doğu yasaları yerine kendi yasalarını koymaya kalkan" rejim, tabii en başta da burjuvazinin nefret ettiği Stalin. Mr. Jones güya Stalin'le görüşmek için Sovyetler Birliğine giden bir gazeteci. Fakat Stalin'le görüşme işi ayarlanamadığı için, Litvinov'la birlikte trenle Ukrayna'daki açlık ölümleri üzerine anlatılanların gerçeğini öğrenmek için Ukrayna'ya doğru yolu çıkıyor. Sonra yolda kaçıp (!) yalnız başına gerçekleri görüyor, fotoğraflıyor. Sonra dönüp, bunu ABD'nin en büyük medya imparatoru Hearst'a anlatıyor. Bu arada George Orwell de Mr. Jones'un bu anlattıkları temelinde 'Hayvanlar Çiftliği'ni yazıyor… vs., vs.

Bu arada tabii Mr. Jones'un anlattıklarının yalan olduğunu o dönemde açıklayan Pulitzer ödüllü Walter Duranty gibi batılı gazeteciler de geçerken Moskova'da dekadan, eşcinsel partilerinde vakit geçiren, olan bitene gözlerini kapayan, çanak yalayıcılar, komünistlerin paralı işbirlikçileri vs. olarak teşhir edilip, hâl ediliyor.

Neresinden tutulsa dökülen, olgularla karşılaştırıldığında "fake" –yalan olan bir öykü, senaryo.

Antikomünizm yapacaksınız anladık da, biraz eli yüzü düzgün yapın! Biraz inanılır olsun. Biraz seviyesi olsun!

Mr. Jones, geçen yılki "Stalin'in Ölümü" isimli filmle seviyesizlik konusunda yarışır bir film.

İyi sinemacı olmak yetmiyor. İyi sinemacılar da antikomünist propagandaya başladıklarında seviyeyi filan unutuyorlar. Militan anti-komünizm gözlerini karartıyor!

Yarışmaya herhâlde "antikomünizm" kontenjanından girmiş bir film. Olmasa daha iyi olur.

Répertoire des villes disparues

(Kanada 2018) 96 dak.
Ghost Town Anthology
(Hayaletler Kenti Antolojisi)
Yönetmen&Senaryo: Denis Côté
Oyuncular ve rolleri: Robert Naylor (Jimmy Dubé), Josée Deschênes (Gisèle Dubé), Jean-Michel Anctil (Romuald Dubé), Larissa Corriveau (Adèle), Rémi Goulet (André), Diane Lavallée (Simone Smallwood), Hubert Proulx (Pierre), Rachel Graton (Camille), Normand Carrière (Richard), Jocelyne Zucco (Louise) vd.

Irénée-les-Neiges. Kanada'nın kuzeyinde, Quebec bölgesinde 215 kişinin yaşadığı küçük bir köy. Bu köyde gizemli olaylar yaşanıyor. Filmin başında bir arabanın düz yolda hızla giderken birden yolun solunda bulunan beton bloklara doğru yöneldiğini ve onlara büyük hızla çarptığını görüyoruz. Sonra cenaze töreninde onun Dube ailesinin büyük oğlu olduğunu ve son dönemde kendisine köyde daha önce ölmüş olan birilerinin göründüğünü anlattığını öğreniyoruz. Gelişme içinde bu daha önce ölmüş olanların yaşayanlara görünmesi olayları artıyor. Filmin sonunda aslında bu yalnızca görünen, yaşayanlara görünmek dışında hiçbir zararı olmayan ölüler yaşayanlardan daha çok hâle geliyor. Yine filmin sonunda yaşayanların köyden göçe başladıklarını görüyoruz. Böyle bir öykü 'Répertoire des villes disparues'de anlatılan.

Filmi birçok biçimde okumak mümkün.

* Basitçe bir gizem (mysteri)

filmi: Ölüler ve yaşayanlar. Ölüler yaşayanları kaçırıyor.

* Bir etnik kimlik filmi: Biz (yaşayanlar) ve ötekiler (ölüler). Ya da biz (Anglo Kanada'lılar)/ ve ötekiler (Franko Kanadalı/ Qubeck'liler)

* Kapitalist gelişmeye karşı umutsuz direniş filmi: Kır/tarım bitiyor. Kente göç kaçınılmaz.

* Bir Globalizm'in kaybedenleri filmi: Köy, madenci köyü. Maden kapatılıyor. İşçiler işini kaybediyor vs.

Denis Côté bu bağlamda film nasıl okumak istiyorsanız onu anlatıyor diyor.

Yarışma Bölümünde "Yarışma Dışı" Filmler

Varda par Agnès

(Fransa 2018) 115 dak.
Varda by Agnès
(Varda'nın Agnes'i)
Yönetmen&Senaryo:
Agnès Varda
Belgesel

Fransız "Yeni Dalga" akımının kurucularından ve bu akımın en önemli kadın sinemacısı, yaşayan en önemli kadın sinemacılardan biri Agnes Varda. Yalnızca sinemacı değil, fotoğrafçı, ressam, yazar, enstalasyon sanatçısı, feminist aktivist. Şimdi 91 yaşında. Anlatacağı çok şey var. 'Varda par Agnes'de o sanat anlayışı, yaptığı filmler, çektiği fotoğraflar, düzenlediği sergiler üzerine seyircilerle konuşuyor. Varda sinema ve sanat nedir sorusuna mükemmel cevaplar veren bir bilge kadın.

"Inspiration, kreation partage", "İlham, Yaratım, Paylaşım" Bu üç temel kavram üzerinde yükselir her sanat eseri diyor Varda.

İlham'dan anladığı, anlatacak öykünüzün çıkış noktası. Öykünün kendisi. Anlatacak şeyi olmayanlar sanat yapamaz diyor. Bir başka bağıntıda, sanatçının bir duruşu, bir dünya görüşü olmalıdır diyor. Kendi duruşunu "Ben hep solcu oldum, solcuyum, emekten yanayım. Hiç partili olmadım ama, emekten yana olmaktan da hiç vaz geçmedim" diyor.

Yaratımdan anladığı, anlatılacak şeyin hangi araçlarla, nasıl anlatılacağı. Burada yaratıcılığın önemine dikkat çekiyor. Fakat yaratıcılığın çok emek gerektirdiğini, özen gerektirdiğini de vurguluyor.

"Paylaşım"dan, yapılan eseri onu göreceklere sunma, onlarla paylaşmayı anlıyor. 'Kendiniz ve dar çevreniz için yaptığınız, geniş kitleyle paylaşmadığınız şey sanat değildir, paylaşılmayan sanat değildir' diyor!

Berlinale'de bu yıl gösterilen filmlere bakıyorum. Varda'nın gözünde kaçı sanat eseridir diye soruyorum kendi kendime!

Varda par Agnes, bir bilge sanatçı kadının kendi gözünden portresi. Bütün sanat okullarında gösterilmesi gereken bir ders filmi.

Ama aynı zamanda kurgu olarak mükemmel bir belgesel.

Varda yanında bütün diğer yönetmenler gölgede kalıyor.

Varda par Agnes bence bu Berlinale'nin en sevindirici olayı, en iyi filmi idi.

Sinemayı, filmi, sanatı seviyorsanız mutlaka görülmesi gereken bir film.

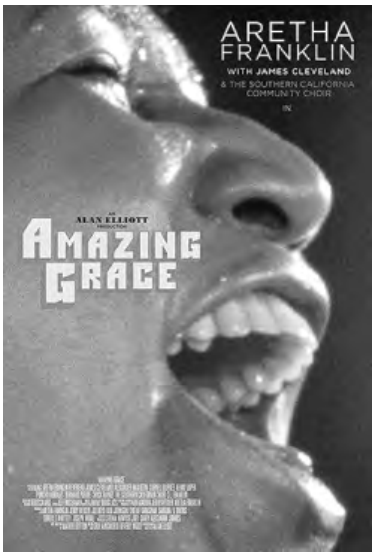

Amazing Grace

(ABD 2019) 87 dak.
Yönetmen:
Alan Elliott tarafından Warner Bros'un elindeki 1972'den kalma orijinal materyal kullanılarak gerçekleştirilen belgesel
Kurgu: Jeff Buchanan
Filmde yer alanlar:
Aretha Franklin, James Cleveland, The Southern California Community Choir, Alexander Hamilton (Koro Şefi), Cornell Dupree (Gitar), Poncho Morales (Perküsyon), Bernard Purdie (Bateri), Chuck Rainey (Bass) vd.

1972'de Aretha Franklin, Los Angeles'te, Tapınak Misyonerleri Baptist kilisesinde "The Southern

California Community Korosu ve Baptist Papaz ve Gospel şarkıcı James Cleveland eşliğinde iki gece üst üste bir konser veriyor. Yalnızca Gospel (Kilise şarkıları/ Tanrıya Övgü şarkıları) şarkılarından oluşan bu konserin kayıtları uzun çalar plak olarak basılıyor. Dünyanın en çok satan uzun çalarları arasına giriyor.

Bu konserin filme alınması baştan planlanıyor. Sydney Lumet rejiyi üzerleniyor. Filme alınıyor konser. Ve fakat teknik ve hukuki nedenlerle film projesi gerçekleşmiyor.

Alan Eliot şimdi Warner Bros'un arşivlerinden temin ettiği materyalden çok iyi bir müzik filmi çıkarmış.

Aretha Franklin her zamanki gibi. Olağanüstü bir ses, performans. Kilisedeki koro ile birlikte tanrılarıyla bütünleşiyorlar. Yalnızca şarkı söylemek değil, "Çılgın Şükür " ayeti yaptıkları. Bizdeki gerçek semazenler gibi, tam bir trans hâli. Âdeta uçuyorlar.

Gelirse kaçırmayın.

Marighella

(Brezilya 2019) 155 dak.
Yönetmen: Wagner Moura
Senaryo: Felipe Braga, Wagner Moura
Oyuncular ve rolleri: Seu Jorge (Marighella), Adriana Esteves (Clara), Bruno Gagliasso (Lúcio), Luiz Carlos Vasconcelos (Luiz Carlos), Humberto Carrão (Humberto), Jorge Paz (Jorge), Bella Camero (Bella), Herson Capri (Jorge Salles), Henrique Vieira (Frei Henrique), Ana Paula Bouzas (Maria) vd.

Carlos Marighella fokocu, şehir gerillası teorisinin kurucularından ve bu teoriyi pratikte hayata geçirmeye çalışan,1968'de grubu karşı devrim tarafından yok edilen, kendisi hunharca katledilen Brezilyalı bir devrimci.

Marighella onun ve grubunun öyküsünü anlatan bir film.

Halk adına halkın desteği umularak ve fakat kazanılmadan yürütülen öncü savaşının yenilmeye mahkûm olduğunu gösteren bir film.

Film olarak iyi yapılmış bir film, fakat moral bozucu. Bir kuşağın yiğit devrimci insanlarının karşı devrim ile girdikleri kahramanca düelloda nasıl telef olduklarını izliyorsunuz.

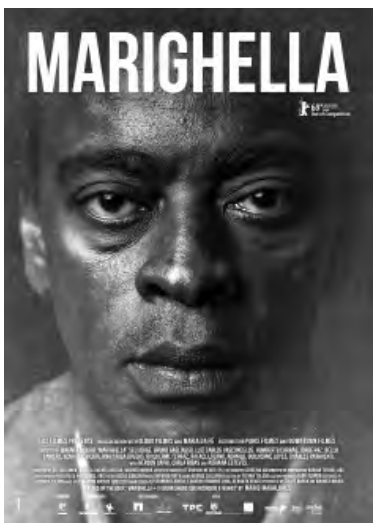

L'adieu à la nuit

(Fransa/Almanya 2019) 104 dak.
Farewell to the Night
(Karanlığa Veda)
Yönetmen: André Téchiné
Senaryo:
André Téchiné, Léa Mysius
Oyuncular ve rolleri:
Catherine Deneuve (Muriel), Kacey Mottet Klein (Alex), Oulaya Amamra (Lila), Stéphane Bak (Bilal), Mohamed Djouhri (Youssef), vd.

Bir büyük anne, Muriel. Onun, kendi sözleriyle "batının yoz karanlığından, İslam devletinin aydınlığına göçmek" için hazırlık yapan torunu, Alex.

Sonuçta büyük anne çaresizlik içinde torununu kurtarmak için onu terörist olarak ihbar edip yakalatıyor.

Batı'nın İslamcı terörizmle, genelde de İslam'la imtihanı. Bunun yarattığı ahlaki, sosyal, ailevi sorunlar.

Tartışmak için iyi film.

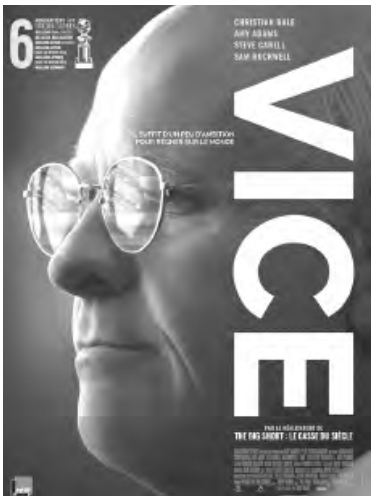

Vice
(ABD 2019) 132.dak
Vice – (Vekil/İkinci Adam)
Yönetmen&Senaryo:
Adam McKay
Oyuncular ve rolleri:
Christian Bale (Dick Cheney), Amy Adams (Lynne Cheney), Steve Carell (Donald Rumsfeld), Sam Rockwell (George W. Bush), Tyler Perry (Colin Powell) vd.

ABD'de siyasette işlerin nasıl yürüdüğünü gösteren çok iyi bir politik film Vice. Anlatılan uzun bir dönem ABD siyasetine, siyasetin –başkanlık dışında– her düzeyinde yer alarak damga vuran Dick Cheney'in öyküsü. Alkolik bir işçilikten başlayıp, milyarder iş adamlığına, siyasette en geri parti işçiliğinden başkan yardımcılığına uzanan bir hayat öyküsü. G. W. Bush dönemindeki başkan yardımcılığının ise gerçekte başkanlık olduğunu da gösteren bir öykü. Dick Cheney'i Dick Cheney yapanın eşi Lynne olduğunun öyküsü. Lynne ve Dick Cheney için başarı, dünya için felaket öyküsü anlatılan.

Anlatılan öykünün kendisi zaten ilginç. Kendini saatlerce izlettirebilecek bir öykü. Fakat nasıl anlatıldığı en az öykü kadar önemli. En karmaşık siyasi denklemleri herkesin anlayacağı biçimde anlatabilmek büyük iş. Hele hele anlatılan kişi hep geri planda duran, işleri geriden idare eden, fazla konuşmayan biri ise bu çok daha zor. Mc Kay bu zorluğu filmin hemen başında belirtiyor. Ve fakat her şeye rağmen elimden gelenin en iyisini yapmaya çalıştım diyor. Bence Vice bunu bugün Mc Kay'den daha iyi yapacak birinin olmadığını gösteriyor. Christian Bale ve Amy Adams ise mükemmel oyuncular. Oynadıkları karakter olmayı başarıyorlar.

Geldiğinde kaçırmayın!

The Operative
(ABD/Almanya/ Fransa/İsrail 2019) 100 dak.
Die Agentin (Ajan)
Yönetmen&Senaryo:
Yuval Adler
(Senaryo Yiftach Reicher Atir'in "İngilizce Öğretmeni" adlı romanından uyarlama
Oyuncular ve rolleri:
Diane Kruger (Rachel), Martin Freeman (Thomas), Cas Anvar (Farhad) vd.

The Operative bir kadın ajan filmi. Diane Kruger İsrail devletine gönüllü olarak hizmet etmek isteyen, sınavları geçen ve İran'da uzun süre kalabilecek bir kimliğe bürünen ajan olarak görevlendirilen birini oynuyor.

Filmde Mossad'ın nasıl çalıştığını, kendini "Savaş içinde" bir örgüt olarak tanımladığı ve konumlandırdığını ve buna uygun hareket ettiğini görüyoruz.

Savaşta "ahlak", "Acıma", "Vefa" yoktur. Sorgusuz itaat ise yalnızca "örgüt"e –Mossad–a karşı vardır. Emri sorgulama ölüm getirir!

The Operative sonuçta el işçiliği iyi olan ortalama bir ajan filmi.

Yarışma dışı olsa da Berlinale yarışma bölümünde yer almasının hikmetini anlamış değilim. Belki yapımcılar içinde Almanya'nın da olmasıdır nedeni.

Bir de: Diane Kruger iyi oyuncu olma yönünde ilerliyor.

Seyredip unutabileceğiniz bir film.

23. 02. 2019 ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

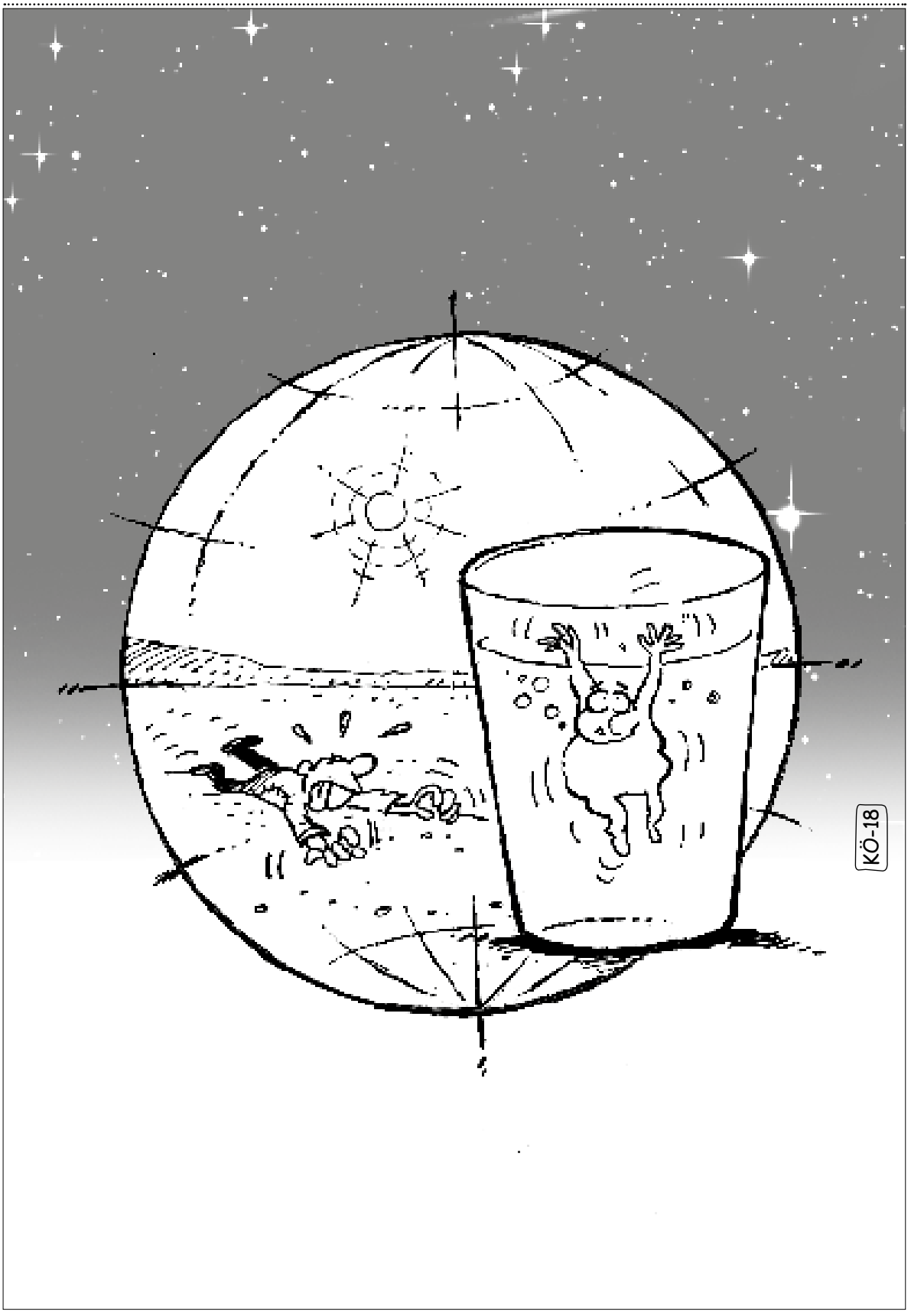

"1983 yılının 6-7 Şubat tarihlerinde, Yılmaz Güney ve çevresindeki bir grup devrimci, Paris'te iki gün boyunca Kürdistan-Türkiye devriminin temel sorunlarını demokratik bir ortamda tartışırlar. Elinizdeki kitap o toplantının tutanağıdır. Toplantıya katılan devrimciler, daha önce Yılmaz Güney öncülüğünde yayınlanmış Güney, Yurtsever Devrimci Demokrat ve Demokrasi Bayrağı adlı dergilerdeki ve Ekim Birlik Yayınları'nın yayınladığı broşürlerdeki siyasi görüşleri esas alarak ve onları derinleştirerek bir örgüt platformunun hazırlanması görüşünde birleşirler.

Bu görevin üstesinden gelmek üzere bir Hazırlık Komitesi oluşturulur. Komite daha sonra kendini ve işleyişini tanımlayan "Hazırlık Komitesinin Görev, Sorumluluk ve Yetkileri Üzerine Bir Taslak Çalışması" başlıklı, dar çevrede dağıtılan bir metin yayınlar. Bildiğimiz kadarıyla bu belge otuz dört yıl aradan sonra ilk defa bu kitapta günışığına çıkmaktadır."

(Sunu'dan)

İSTEME ADRESLERI:

GÜNEY

Üç Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi
Asmalımescit Mah.
Terkoz Çıkmazı Sok.
Terkoz İşhanı No: 1/62
Beyoğlu - İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91
www.guneykultursanat.org
guneydergisiistanbul@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Sultaniye Mahallesi
625 Sok No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0530 973 73 95
www.interyayinlari.com
info@interyayinlari.com
donusumyayinlari@gmail.com

"Asırlardır din üzerine çok şeyler söylendi, yazıldı. Hâlâ yazılıyor ve daha çok şeyler yazılacak. Biz bu araştırma ile din sorununu marksist açıdan irdelemeye çalışacağız. Sosyalizmin geçici yenilgisi, milliyetçilik ve dine yönelişi artırdı. Nerdeyse hayatın her alanında bu sorun ile yüz yüze kalmaktayız. Bir taraftan açlık, yoksulluk ve sefalet artarken, diğer taraftan bundan çıkış yolu olarak sömürü sistemleri insanların bu gerçek dünyanın nimetlerine duyduğu ihtiyacı başka hayali dünyalara havale etmektedir. Bu eylemlerinde elbirliği ile yoğun bir faaliyet yürütmektedirler. Amaç "büyük insanlığın" yoksulluk ve sefaletinin kendilerinin zenginliğinin kaynağı olduğu gerçeğinin üstünü örtmek, gizlemektir." (Önsözden...)

İsteme Adresi:

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Sultaniye Mahallesi, 625. Sokak, No: 7/1, Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0530 973 73 95
www.interyayinlari.com/donusum-yayinlari
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com

Taksim Ofis:
Asmalımescit Mah., Terkoz Çıkmazı Sok.,
Terkoz İşhanı No: 1/62, Beyoğlu - İstanbul
Tel.: 0212 - 25 111 91

***Anni Albers**, 1926'dan duvara asılmamış bir çalışma (detay)*
Ofset kağıda guaj ve kalem, 15 1⁄8 × 9 7⁄8